

A propos de ce livre

Ceci est une copie numérique d'un ouvrage conservé depuis des générations dans les rayonnages d'une bibliothèque avant d'être numérisé avec précaution par Google dans le cadre d'un projet visant à permettre aux internautes de découvrir l'ensemble du patrimoine littéraire mondial en ligne.

Ce livre étant relativement ancien, il n'est plus protégé par la loi sur les droits d'auteur et appartient à présent au domaine public. L'expression "appartenir au domaine public" signifie que le livre en question n'a jamais été soumis aux droits d'auteur ou que ses droits légaux sont arrivés à expiration. Les conditions requises pour qu'un livre tombe dans le domaine public peuvent varier d'un pays à l'autre. Les livres libres de droit sont autant de liens avec le passé. Ils sont les témoins de la richesse de notre histoire, de notre patrimoine culturel et de la connaissance humaine et sont trop souvent difficilement accessibles au public.

Les notes de bas de page et autres annotations en marge du texte présentes dans le volume original sont reprises dans ce fichier, comme un souvenir du long chemin parcouru par l'ouvrage depuis la maison d'édition en passant par la bibliothèque pour finalement se retrouver entre vos mains.

Consignes d'utilisation

Google est fier de travailler en partenariat avec des bibliothèques à la numérisation des ouvrages appartenant au domaine public et de les rendre ainsi accessibles à tous. Ces livres sont en effet la propriété de tous et de toutes et nous sommes tout simplement les gardiens de ce patrimoine. Il s'agit toutefois d'un projet coûteux. Par conséquent et en vue de poursuivre la diffusion de ces ressources inépuisables, nous avons pris les dispositions nécessaires afin de prévenir les éventuels abus auxquels pourraient se livrer des sites marchands tiers, notamment en instaurant des contraintes techniques relatives aux requêtes automatisées.

Nous vous demandons également de:

- + *Ne pas utiliser les fichiers à des fins commerciales* Nous avons conçu le programme Google Recherche de Livres à l'usage des particuliers. Nous vous demandons donc d'utiliser uniquement ces fichiers à des fins personnelles. Ils ne sauraient en effet être employés dans un quelconque but commercial.
- + *Ne pas procéder à des requêtes automatisées* N'envoyez aucune requête automatisée quelle qu'elle soit au système Google. Si vous effectuez des recherches concernant les logiciels de traduction, la reconnaissance optique de caractères ou tout autre domaine nécessitant de disposer d'importantes quantités de texte, n'hésitez pas à nous contacter. Nous encourageons pour la réalisation de ce type de travaux l'utilisation des ouvrages et documents appartenant au domaine public et serions heureux de vous être utile.
- + *Ne pas supprimer l'attribution* Le filigrane Google contenu dans chaque fichier est indispensable pour informer les internautes de notre projet et leur permettre d'accéder à davantage de documents par l'intermédiaire du Programme Google Recherche de Livres. Ne le supprimez en aucun cas.
- + *Rester dans la légalité* Quelle que soit l'utilisation que vous comptez faire des fichiers, n'oubliez pas qu'il est de votre responsabilité de veiller à respecter la loi. Si un ouvrage appartient au domaine public américain, n'en déduisez pas pour autant qu'il en va de même dans les autres pays. La durée légale des droits d'auteur d'un livre varie d'un pays à l'autre. Nous ne sommes donc pas en mesure de répertorier les ouvrages dont l'utilisation est autorisée et ceux dont elle ne l'est pas. Ne croyez pas que le simple fait d'afficher un livre sur Google Recherche de Livres signifie que celui-ci peut être utilisé de quelque façon que ce soit dans le monde entier. La condamnation à laquelle vous vous exposeriez en cas de violation des droits d'auteur peut être sévère.

À propos du service Google Recherche de Livres

En favorisant la recherche et l'accès à un nombre croissant de livres disponibles dans de nombreuses langues, dont le français, Google souhaite contribuer à promouvoir la diversité culturelle grâce à Google Recherche de Livres. En effet, le Programme Google Recherche de Livres permet aux internautes de découvrir le patrimoine littéraire mondial, tout en aidant les auteurs et les éditeurs à élargir leur public. Vous pouvez effectuer des recherches en ligne dans le texte intégral de cet ouvrage à l'adresse <http://books.google.com>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

Språkliga uppsatser

Filologiska
Föreningen i Lund

PROPERTY OF
*University of
Michigan
Libraries*

1817

ARTES SCIENTIA VERITAS

FRÅN
FILOLOGISKA FÖRENINGEN
I LUND.

SPRÅKLIGA UPPSATSER.

LUND 1897.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

FRÅN
FILOLOGISKA FÖRENINGEN
I LUND.

SPRÅKLIGA UPPSATSER.

LUND 1897.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

805
F488

Romance. Com.
H-848
62124

Då filologiska föreningen i Lund för tio år sedan stiftades af några filologiskt intresserade studenter, uppställdes såsom dess program, att åstadkomma en sammanslutning mellan idkare af filologiska studier vid Lunds universitet, att verka för ett hastigare och mångsidigare tillgodogörande af den filologiska forskningens resultat, att genom inbördes umgänge och meningsutbyte främja intresset för filologiskt studium. Under den gångna tioårsperioden har föreningen sökt förverkliga detta program väsentligen genom möten — i regel ett hvar tredje vecka — hvilka alltid visat sig kunna ena vetenskapligt allvar med kamratlifvets förtrolighet. Också har föreningens verksamhet under de gångna åren omfattats med allt större intresse och dess medlemsantal varit i ständigt stigande.

Den skrift, som föreningen nu utgifver med anledning af sin tioåriga tillvaro, önskar ytterligare bidraga till förverkligandet af föreningens syfte, att sammansluta filologiskt intresserade studenter vid härvarande universitet, samt vill dessutom inför offentligheten gifva ett uttryck åt föreningens verksamhet. Särskildt får föreningen vid detta tillfälle uttala sin glädje öfver, att två af dess äldste medlemmar och nuvarande hedersledamöter, prof. A. Kock och prof. J. Paulson, välvilligt lemnat bidrag till denna skrift.

Uppsatserna ha tryckts i den ordning de inkommit till redaktionskomitén.

Etymologisk undersökning av några svenska ord.

Dalkulla, kulla.

Riksspråket använder ordet *kulla* «flicka, kvinna» huvudsakligen i sammansättningarna *Dalkulla* om en kvinna från Dalarna, *Vingåkerskulla* om en kvinna från Vingåker samt i det mindre vänliga *vallkulla*. Det enkla *kulla* torde väsentligen blott användas såsom synonym till *Dalkulla*.

Någon tillfredsställande etymologi av ordet *kulla* «flicka, kvinna» torde ej hava blivit given.

Rydgqvist III, 278 noten sammanställer *kulla* med det isl. *kolla* «hona utan horn, kullig ko, hind». Det vore emellertid ganska underligt, om ett ord, som egentligen har denna betydelse, skulle hava antagit betydelsen «flicka, kvinna». Även om en sådan betydelseutveckling icke är alldeles omöjlig, har man obetingat anledning att söka en naturligare förklaring av ordet.

I Norsk Ordbog upptar Aasen vid *kolla* dels betydelsen «hun-dyr uden horn, især om hind og hun-elg», dels den uppgiften, att ordet i sammansättningar även brukas om kvinnor, t. ex. *rørekolla*. Han tillägger emellertid: «Ligt med «kopp», om mandfolk, altsaa henspillende paa begrebet et kar; se det følgende *kolla*», d. v. s. *kolla* «kar uden øre eller hank; et lavt trækar, hvori mælk opsættes for at løbe sammen». Helt visst skall ingen finna sammanställningen av *-kolla* «flicka, kvinna» med *kolla* «kär! utan öra» tilltalande, om en annan akceptabel etymologi av *-kolla* «flicka» kan givas.

Vid förklaringen av *kulla*, *kolla* har man att beakta, att det företrädesvis använts och användes såsom senare sammansättningsled av komposita.

Fritzner² anmärker om isl. *kolla* «kvinde», att det «forekommer kun i de sammansatte ord *fritarkolla*, *fritkolla*, *kirkjukolla*, . . . øgenavnet *Róðokolla* . . . jvf. *selkolla* og *Aasta dalakolla*». Såsom nämnt förekommer i no. -*kolla* enligt Aasen i komposita. Han nämner *rørøkolla* f. «en vrøvler, vaaser», *vasekolla* f. «en sladderhank», *tøvekolla* med likartad betydelse, *raskolla* «en urolig, ustyrlig krop», *øsekolla* «et bruushoved». Dessutom anmärker han, att i Österdalen finnes «*kulle* med begrebet: tjenestekvinde, arbeidsmenneske (= *deigja*); som: sæterkulle, stillkulle [kvinde som fodrer kreaturene], raksterkulle [kvindfolk som er leiet til at rage hø]». Ross har *ferdakolla* «slusket føitende kvinde». Rietz anför från Dalarna sammansättningarna *gambäl-kulla* «gammal flicka», *liss-kolla* «liten flicka», *mjok-kulla* «flicka som mjölkar korna», *Mor-kulla* «flicka från Mora»; från Halland upptar han *kara-kulla* «fruntimmer som vid ett större gästbud tvättar kärlen». Dessutom förekommer -*kulla* såsom senare kompositionsled i åtskilliga munartligt använda växtnamn, såsom *brunkulla* *Nigritella angustifolia*; *grönkulla* *Coeloglossum viride*; *letkullor* *Anthemis tinctoria*, även kallad *fjörgkullor*; *surkullor* *Anthemis Cotula*; *åkerkullor* *Anthemis arvensis* (jmf. Fries: Ordbok öfver sv. växtnamnen). De i rspr. använda *Dalkulla*, *Vingåkerskulla*, *vallkulla* hava redan nämnts.

Jag antar att svenska *kulla*, isl. no. -*kolla* «flicka, kvinna» utgör en diminutiv avledning av *kuna*, *kona* «kvinna».

Till got. *mawi*, isl. *mér* gen. *meiär* «flicka» har man diminutivum got. *mawilō*, isl. *meyla* «liten flicka». På delvis liknande sätt har *hundr* vid sin sida isl. *hyndla* (< **hundilō*) «hynda». I överensstämmelse härmed har av *kuna*, *kona*, äldre **kunō*, **konō* bildats **kunilō*, **konilō* «liten kvinna, flicka». **Kunilō*, **konilō* blev ljudlagsenligt **kunla*, **konla*.

Nu lär oss utvecklingen **einlifu* > isl. *ellifu* fsv. *ellewo*, *mun/d/laug* > isl. *mullaug* fsv. *mulløgh* med fortis på andra kompositionsleden (jmf. det alltjämt i Sörbygdsmålet använda uttalet *ällä'fie* «elfte», eng. *eléen*), att på samnordisk ståndpunkt ett i relativt oakcentuerad stavelse* stående *n* assimilerades med ett

*) Noreen: Aisl. gramm. § 207, 4 formulerar icke regeln riktigt.

omedelbart följande l. I överensstämmelse härmed blev t. ex. **Dalkunla* med fortis på första stavelsen till *Dalkulla*. Sedan man i den stora massan dylika komposita fått *-kulla*, *-kolla*, ombildades efter dem det enkla **kunla* till *kulla*.

Från det här behandlade *kulla*, *-kolla* är alltså etymologiskt att skilja *kulla*, *kolla* «hondjur utan horn». Detta hör, såsom allmänt antages, tillsamman med isl. *kollr* «afrundet top, menne-skehoved, haarløst hoved». Denna betydelse har väl *kollr*, även då det en gång i isländskan användes såsom smeknamn om en gosse.

fatt i illa fatt, huru är det fatt?

Uttrycket *det är illa fatt med någon* betyder som bekant «det är illa ställt med ngn»; *huru är det fatt?* utmärker «huru är det ställt, huru är det beskaffat?»; *det är så fatt* «det är så ställt, beskaffat». Någon gång användes *fatt* även, fastän väl mindre ofta, med tillagd böjningsändelse i uttrycket *under så fatta omständigheter* «under så beskaffade förhållanden» eller såsom maskulin eller feminin form, t. ex. *jag vet icke hur han är fatt*. Redan under 1600-talet kunde man säga: «Jag fruktar, att du nu är så *fatt* som en tjäderhanne, som lockar»; så uttrycker sig Arvid Forbus i brev till Göran Horn (Elof Tegnér: Svenska bilder från 1600-talet, s. 109). Gustav II Adolv skriver år 1629 till konung Kristian IV: «wij tilltro E. K. judicio, thet E. K. wäl skall dömma saken så hafwe warit *fatt*, att man . . .» (Gustaf II Adolfs skrifter 606).

Även danskan använder uttrycken *det är ilde fatt*, *det er galt fat*, *hvorledes er det fat med ham?* Redan Chr. Pedersen har «. . . *hvorledes det er fat met eder*» (Kalkars ordbok).

Rydqvist III, 275 sammanställer *fatt* i de anförda uttrycken med subst. *fat* «klädning, skrud, fat». Det är dock vanskligt att inse, huru två ord i samma språk med så vitt skilda betydelser som «beskaffat» och «klädning» skulle kunna vara identiska. Föga mera tilltalande är det att med Vid. selsk:s danske ordbog, Dalin: Svensk handordbok och Jensen: Dansk etymol. ordbog identifiera *fatt* med ital. *fatto* (lat. *factus*) eller att, såsom Kalkar i sin ordbok I, 520 gör, tänka på *fatte* «gribe, tage».

Tamm försöker därför i sin Etymol. ordb. att förklara *fatt* såsom neutrum av adj. *fär* «paucus», hvilket neutrum sedan även fått maskulin (och feminin) användning. Men icke håller denna uppfattning är tillfredsställande. Betydelsen av *fatt* «beskaffat» är allt för vitt skild från den av *fatt* «fåtaligt», för att orden skulle kunna vara identiska.

Även jag ser i *fatt* i uttrycken *illa fatt*, *han är så fatt* etc. ett ursprungligt neutrum, men av ett helt annat ord, nämligen av part. **fäþer* till verbet *fā* (*fanga*).

Detta verb har i de nordiska språken två olika former för part. pass. Isl. använder *fenginn* (*finginn*), *fanginn*, fsv. *fangin*, men dessutom har den äldre nysv. *fådd* (t. ex. Linds ordbok *warda fådd* «gekrigt oder erlangt werden»), no. dialekter *faadd* (Aasens ordbok), fsv. neutr. *fätt*, nysv. neutr. *fått*. I nysv. *and-fådd* ingår, såsom redan Rydqvist I, 254; III, 274 insett, detta part. *fådd*.

Nu har pass. part. av verbet *fa*, *fanga* just den betydelse «beskaffad», som även *fatt* i *illa fatt* etc. har. Fritzner² översätter *fenginn* med «skikket, passende». Enligt Aasen har *fengen* betydelsen «beskaffen, havende en vis egenskap; omtr. som «agtig» i sammensetning, t. ex. *smaafengen* (noget smaa), *klenfengen*, *turrfengen*. Det kan därför ej vara tvivelaktigt, att *fatt* i *det är illa fatt* «det är illa beskaffat» etc. är neutrum av part. *fäþer*, *fådd*. Liksom i fsv. *nått* > nysv. *nått* etc. har i *fått* > *fätt* det långa *a*-ljudet förkortas framför *tt* i ett enstavigt ord.

Då man i svenskan stundom låter *fatt* användas även såsom maskulin form (t. ex. *jag vet icke hur han är fatt*), så sammanhänger det naturligtvis därmed, att språkmedvetandet helt och hållet förlorat minnet av ursprunget för *fatt*. Härvid kan även den omständigheten hava spelat en roll, att pass. part. av *ställa* i den äldre nysv. hette *ställt* både i mask. (fem.) och neutr. Nu användas uttrycken *huru är det ställt?*, *det är illa ställt*, *det är så ställt* i samma mening som *huru är det fatt?*, *det är illa fatt*, *det är så fatt*. Man brukar *han är så ställd som . . .* i samma mening som *han är så fatt som . . .* Då nu i äldre språket även mask. hette *ställt* (*han är så ställt som . . .*), och alltså *ställt* i dessa uttryck representerade alla genus, så lät man det med

neutr. *ställt* synonyma *fatt* liksom detta fungera ej blott såsom neutrum utan även såsom maskulinum (och femininum), t. ex. *han är så fatt som . . .*

Att det här diskuterade *fatt* ingår i sammansättningen *hund-fatt* «oförskämd» och i det dialektiska *folkfatt* «folklik, städad», framgår av det ovan anförda bruket av *fengen* i norskan. Liksom *fengen* i de norska komposita *smaafengen* («noget smaa»), *klenfengen* etc. ungefär har samma betydelse som avledningsändelsen *-agtig*, så kan detsamma sägas om *-fatt* i *hundfatt*, egentligen «hundlik, hundaktig», *folkfatt* «folklik, folkaktig». Nästan ännu större är likheten mellan dessa svenska komposita och de av Aasen från Søndmøre anförda *hundefingjen* «hundsk», *fantefingjen* «skjelmagtig», *naulefingjen* «plump»; såsom Aasen anmärker, betecknar *-fingjen*, pass. part. av *fanga*, här en viss likhet. Troligen hava vi samma *fatt* även i ä. nysv. *ofatt* «oformlig, ofantlig, klumpig, oskicklig»; jmf. betydelsen «skikket, passende» hos isl. *fenginn*. Däremot torde nysv. *tafatt* «rådlös, handfallen», såsom Rydqvist III, 274 anmärkt, utgöra ett kompositum av subst. *tag* och neutr. av fsv. *fu[a]* «paucus» (*fätt, füllt*).

fatt i taga fatt någon.

Vi använda i nysv. uttrycken *taga fatt någon* (även *leka tafatt*), *få fatt någon*, vidare *löpa* eller *springa fatt någon*. Jämte de förra nyttjas dock även *taga fatt i* (eller *på*) *någon*, *få fatt i* (eller *på*) *någon* och med något annan mening *få fatt om något*. Redan i fsv. förekomma båda uttryckssätten, t. ex. *dødzsens spræng fik meg tha fatt* RK. III sista fortsättn., men *fa fat oppa* BSH. år 1509, *the toko faat oppa honom* Leg. (beläggställen i Söderwalls ordbok). I danskan brukas *at faae noget fat* och *at faae fat paa noget*; Molbechs ordbok anför från Oehlenschläger «endelig fik jeg min lykke fat; havde jeg nu kun fat min pige».

Av de två uttrycken *få fatt i* (*på*) *någon* och *få fatt någon* har det förra blivit på ett acceptabelt sätt förklarat av Aasen. Motsvarande uttryck *faa fat i* (eller *paa*) finnes i norskan, och Aasen anser detta *fat* vara identiskt med det no. subst. *fat* «greb, haandfang» (= *fate*). Härmed harmonierar det, att platt-tyskan har *fat*, *faat* «ein griff, ein punkt zum anfassen, ein haltepunkt,

eine handhabe», t. ex. *ik kann keen faat d'ran krigen* (Berghaus). Till Aasens mening ansluter sig Rydqvist III, 275.

Denna uppfattning är möjlig men, såsom vi nedan skola finna, icke säker.

Men huru skall då *få fatt någon* förklaras? Man skulle måhända kunna tänka sig, att *få fatt någon* uppstått ur *få fatt i någon* genom syntaktisk analogi. Vi säga nu *få fast någon* och *få fast i* (eller *på*) *någon*. Troligen är här *få fast någon* det ursprungligare, men då man kunde säga *få fatt i (på) någon*, har man från denna fras överfört *i (på)* till *få fast någon*, så att det numera även kan heta *få fast i* (eller *på*) *någon**). Möjligen skulle man därför kunna förmoda, att omvänt *få fatt i någon* ombildats till *få fatt någon* efter uttrycket *få fast någon*. Häremot talar dock att, så vitt jag ser, uttrycket *få fatt någon* är äldre än den tid, från hvilken frasen *få fast någon* påvisats, men särskilt sådana i den äldre nysv. använda konstruktioner som *taga en fatt* med *fatt* efter *en*. I ett dylikt uttryck kan *fatt* icke vara substantivet *fatt* «tag»; man kan icke säga *taga en tag* i betydelsen «taga tag i en». Man har alltså att söka ett annat ursprung för *få fatt någon*.

Tamm uttalar i Etym. ordbok med tvekan den förmodan, att *fatt* i detta och liknande uttryck skulle vara identiskt med sskr. *pada-* «steg, fotspår» och sammanhånga med isl. verben *feta*, *fata* «finna rätt på (vägen)», hvarvid dock formen med *tt* skulle bero på anslutning till nysv. *fatta*.

Mig synes denna etymologi vara mycket litet tilltalande: betydelsen av sskr. *pada-* är dock vitt skild från den av *fatt*, och om *fatt* vore ett ursprungligt subst., förblir uttrycket *få fatt någon* etc. utan preposition efter *fatt* oförklarad, och även sådana konstruktioner som det anförda *taga en fatt*.

Jag söker en vida närmre liggande tydning av ordet, då jag däri helt enkelt ser samma particip av *få* (*fanga*), som ingår i *huru är det fatt*. I *få fatt någon* har part. av *få* (*fatt*) sin vanliga betydelse «gripet, taget, fångat».

*) Dock kan *få fast i någon* även ha uppstått oberoende av *få fatt i någon*, ty *fast* kan vara neutrum.

Såväl i isl. som i fsv. och nysv. användas ofta konstruktioner med *fū* och ett följande pass. part., t. ex. isl. *fekk hann ekki kveþit*; þá þann þar fremia þat, er hann *fekk fengit*; engi knút *fekk han leyst* — fsv. kan þen gozen *fa atir wnnit* með laghum; iak *faar ey ofwerkomet* ok *wnnit* thik (jmf. Fritzner² I, 362, Söderwall art. *fa* mom. 9), nysv. *få slaget någon* etc. Med uttrycket *få fatt* («gripet, fångat, taget») *någon* överensstämman fullkomligt sådana nysv. fraser som *få fångat någon*, *få taget någon*, *få gripet någon*. Sammanställningen *få fatt* med två former av verbet *få* är att jämföra med det ovan anförda isl. uttrycket *fekk fengit*. Vårt uttryck *taga fatt en* (eller *någon*), hvilket såsom nämnt i den äldre nysv. (t. ex. hos Lind) även hade formen *taga en fatt*, harmonierar utmärkt väl med det nysv. *taga en fången*, i hvilket vi hava den andra participialformen till *få*, *fanga*. I uttrycken *löpa*, *springa fatt någon* hava vi helt visst även part. *fatt*.

Om ock Aasens ovan framställda mening om uttrycket *få fatt i (på)* är möjlig, så kan detta även hava utgått från det nu förklarade *få fatt någon*. Syntaktisk analogi kan vara orsak till uttryckets förändring. Efter fraser sådana som *få tag i någon*, *få tag på någon*, *få reda på någon* kan man till *få fatt någon* hava överfört prepositionen, alltså: *få fatt i* (eller *på*) *någon*.

Men även på ett annat sätt kan *få fatt i någon* vara identiskt med *få fatt någon*. Aasen s. 147 sp. 1 anmärker, att *faa i* eller *faa uti* betyder «faae fat paa, opnaa, overkomme». I uttrycket *få fatt i någon* kan därför *fatt* vara pass. part. av *få* med efterföljande prep. *i*, och det kan ordagrant översättas «få gripet i någon».

Alltså:

Få fatt någon innehåller *fatt*, pass. part. av *få* «fånga, gripa».

I *få fatt i (på) någon* finnes samma pass. part. *fatt*, eller ock är i detta uttryck *fatt* identiskt med det norska subst. *fat* «greb, haandfang».

fyr «en lustig kurre».

Ordet som användes även i norskan och danskan, sammanställes med tvekan av Jessen i hans Etym. ordbog med lat.

pūsus, pūsio (puer), och han tänker sig, att *fyr* skulle hava utvecklats ur ett germ. **fu-s-*. Det är emellertid föga troligt, att *fyr*, som icke påvisats i germanska språk på ett äldre stadium, skulle hava så uråldriga anor. Ej håller Tamm akcepterar denna etymologi i senast utkomna häfte av sin Etym. ordb.: han säger ordets ursprung vara okänt.

Emellertid har, så vitt jag ser, dess härledning riktigt blivit antydd av Ross i hans Norsk ordbog, där han vid *fyr* «en livlig og skjelsk karl; spøgefugl», *fyren* adj. «munter og skjelsk» tillägger: «Jf. sv. diall. fyras drifva gäckeri; fyr n. gäckeri, löje». Orsaken hvarför man (t. ex. Tamm) icke velat antaga denna nära liggande etymologi, är väl den, att man icke kunnat förklara sammanhanget mellan ett ord *fyr* «lustig kurre» och *fyr* «upptåg, gyckel», då man härlett detta senare ur lat. *feriæ*. Denna av Ihre framställda etymologi av *fyr* «upptåg, gyckel» är säkerligen riktig, och *fyr* «lustig kurre» sammanhänger därmed på följande sätt.

Då vi säga *göra narr av någon* «skämta, driva med någon», så ingår i uttrycket egentligen det konkreta subst. *narr* «en gäck», och uttrycket innebär egentligen «behandla någon såsom en narr», «göra någon till (kläda ut någon till) narr», hvarvid man torde ha skäl att tänka på den föga aktningsfulla behandling, som narren under medeltiden ofta var utsatt för. I samma mening användes emellertid även *göra narr åt någon*. Detta senare uttryck är säkerligen av yngre datum och har uppkommit ur det förra genom syntaktisk analogi från t. ex. det därmed likbetydande *göra spe åt någon*. Men liksom *spe* (i *göra spe åt någon*) är ett abstrakt substantiv, så fatta vi numera *narr* i uttrycket *göra narr åt någon* såsom ett abstrakt substantiv «gyckel» och erinra oss icke omedelbart dess konkreta upphov.

Även ordet *gäck* är ursprungligen ett konkret ord, ungefär likbetydande med *narr*, men i uttrycket *göra gäck av någon* (egentligen «göra någon till gäck, kläda ut någon till gäck») har den konkreta betydelsen nästan alldeles förbleknat, och i uttrycket *driva gäck med någon* uppfatta vi *gäck* likbetydande med «gyckel» (jmf. uttrycket *driva gyckel med någon*). Även i tyskan kan *geck* stundom hafva betydelsen «spott, jocus» (Grimms Wb).

Jag antar att betydelse-utvecklingen i *fyr* varit motsatt till betydelse-utvecklingen i *narr* och *gäck*. Liksom vi använda *driva gäck med någon*, så säges i besläktad mening *driva fyr med någon* «skämta (roa sig) med någon». Även *gäckas med någon* och det av Rietz från Småland antecknade *fyras med någon* «driva gäckeri med någon» hava väsentligen samma mening; så även *narras med någon*. Då nu *gäck* och *narr* användes icke blott såsom abstrakta ord («gyckel») utan även såsom konkreta för att beteckna person, så lät man också *fyr* «gyckel» brukas även för att utnärka person, d. v. s. «gyckelmakare, lustig kurre».

fyrbussa.

Linds svensk-tyska ordbok (1749) upptager «*Fyr-bussa*, auf allen vieren. *Gå fyrbussa*, auf allen vieren kriechen, auf Händen und Füßen gehen»; dessutom läser man (artikeln *kräka*): «*Han kräkte fyrbussa*, er kroch auf allen vieren, oder auf Händen und Füßen».

Detta ord *fyrbussa*, hvilket icke torde ha blivit beaktat av vår tids lingvister, är av intresse, emedan dess form visar, att det är synnerligen gammalt.

Även annars har uttrycket för «att krypa på alla fyra» en tendens att bibehålla en särskilt ålderdomlig form. Så kvarstår alltså i Norrlands-mål (Burträsk) *a fyrom-fötom* med den gamla dativformen på *-om*.

Det är självklart att i *fyrbussa*, hvars betydelse väsentligen överensstämmer med den av *fyrfota*, såsom senare kompositionsled ingår ordet «fot». Sammansättningen *fyrbussa* måste förskrika sig från den tid, då samgermanska tonlösa frikativor (*f*, *s* etc.) erhöilo stämton i relativt oakcentuerad ställning enligt den Vernerska lagen. Denna har som bekant verkat även i en relativt oakcentuerad kompositionsled, så att även där *f*, *s* etc. övergingo till *ð*, *z* (senare *r*) etc.; så har fht. *mezzirahs* (nht. *messer*) utvecklats ur ett **máti-zahson* < **máti-sahson* (Kluge i KZ. XXVI, 82).

På likartat sätt har **féghur-fðt-* med fortis på första kompositionsleden övergått till **féghur-hðt-*, hvarefter *h-* såsom framljud

i den med senifortis akcentuerade senare kompositionsleden blev *b-* (**fēghur-bōt-*). Första kompositionsleden **fēghur-* *fiughur-* har efter det enkla *fyra* ombildats till *fyr-* i *fyrbusa*; jmf. fsv. *fiughurskipte* : nysv. *fyrskifte*. För övrigt har *fyrbusa* uppstått ur ett äldre **fyrbōsa* **fyrbōtse*. Detta **fyrbōtse* förhåller sig till *foter*, som nysv. *tvehåge* förhåller sig till *hogher*; jmf. ock sådana i fsv. eller den äldre nysv. predikativt använda ord som *gramse*, *harmse*, *leedhse*, *dogse* etc. Formen på *-a* (*fyrbusa*) kan bero på inflytande från *fyrfotu*, men för övrigt finnas redan i isl. sådana växelformer som *andvaki*: *andvaka* «sömlös», *samfepri*: *samfepra*, *sammāpri* : *sammāpra* etc., i ä. nysv. t. ex. *afvite*: *afvita*. I ett äldre **fyrbōsa* assimelerades *ts* ljudlagsenligt till *ss* (**fyrbōssa*), hvarefter på vanligt sätt vid förkortningen av *ō* framför *ss* kort *u*-ljud uppstod (*fyrbusa*) liksom t. ex. i lat. *prōba* > ä. nysv. *prubba*, *gōtt ā'r* > *gutā'r*, *Östra Aros* > *Östra Arus* (Kock i Arkiv IV, 176 ff.).

galler.

Tamm förmodar i sin Etym. ordb., att det nysv. *galler* skulle hava uppstått genom en blandning av två ord, nämligen fsv. *gadder* «galler» och «det romanska ordet mlat. *galeria*, ital. *galleria* o. s. v. (nysv. *galleri*), använt om en av gallerverk begränsad gång(?)». Såsom även Tamm nämner, finnes *galra* f. «clathrum», *galror* pl. «cancelli» redan i Variarum rerum vocabula (1538), och denna form går således tillbaka till tiden för övergången från fsv. till nysv. Det förefaller emellertid föga troligt, att låneordet *galleri* (*galleria*) redan så tidigt skulle hava blivit till den grad införlivat med svenskan, att det kunnat ombilda det äldre *gadder*; i Söderwalls ordbok upptages icke *galleri(a)*. Härtill kommer att även om *galleri* kan beteckna en med gallerverk begränsad gång, ordet väl vanligen använts om en gång eller liknande passage, oberoende därav, huruvida den hade gallerverk eller ej.

Jag ser i *galler* en nära släkting till verbet *galtra*, *utgaltra*. I det äldre språket hette substantivet, såsom nämnt, *galra* «clathrum» pl. *galror*. Ännu Sahlstedts ordbok upptager sing.

galler «clathrum», men pl. *gallror* «cancelli clathra». Subst. *gallra* var ursprungligen ett verbalabstraktum med betydelsen «gallring» till verbet *gallra*. Sedan antog *gallra* konkret betydelse «det utgallrade, glesa, otäta» och användes för att beteckna «galler»; det karakteristiska för ett galler är ju just, att det är ett glest, otätt stängsel. Enligt Tamm Etym. ordb. (art. 2 *galla*) finnes i Rinmans Bergwerkslexikon (1788) *gallra* pl. *gallror* «hålighet, otäthet i gjutjärn». Jag ser intet hinder för att häri se samma ord.

I ä. nysv., t. ex. i Lex. lincopense (1640), användes sammansättningen *galrewärk* «crates»; Syllabus (1649) har däremot det yngre *galler-wärck*. Den senare formen förhåller sig till den förra som t. ex. *havversoppa* till *havresoppa*; se om dylika former Kock i Sv. landsm. XIII, nr 11 s. 26 ff. Sedan man fått *galler* i komposita sådana som *galler-verk*, *-port* etc., började *galler* användas även såsom enkelt ord efter sådana analogier som *åkerbruk* : *åker*, *fingerborg* : *finger* etc. På liknande sätt har som bekant *slätter* lösgjorts ur komposita, *slätterkarl* etc. Om det fsv. *gadder* ännu levde kvar vid tiden för ombildandet av *gallra* till *galler*, kan *gadder* därvid hava spelat en roll. Men detta antagande är icke behöfligt, och det är tvivelaktigt, om *gadder* kvarstod så länge i språket.

Redan Aasen har insett, att verbet *gallra* (no. *galdre*) är att sammanställa med *galde* «hanstånd af hampa», *gald* «ofruktbar»; se hans ordbok art. *galda*, *galde*.

glättig.

Detta nysv. ord skiljer Tamm i sin Etym. ordbok från adj. *glad* och menar, att grundordet till *glättig* torde vara ett fsv. substantiv, motsvarande isl. *glett* n., verbalabstraktum till isl. *glettaz* «gäckas, driva, retas med någon». Enligt Tamm är blott fjärrnare släktskap med *glad* tänkbar, i hvilket fall «germ. *tt* kan bero på assimilation av gammalt *n*-suffix med rotslutande germ. *ā*».

Emellertid äro orden *glad* och *glättig*, som ju hava väsentligen samma betydelse, för språkkänslan omedelbart samhöriga,

och jag ser intet hinder att antaga, att de också etymologiskt hänga nära tillsammans.

Rietz upptager från Helsingland (Delsbo) verbet *glädta* «göra glad», *glädta* «skämta, småskämta» samt från Ångermanland adjektivet *glätt* «glad». I Ordbok öfver allmogeord i Helsingland antecknas *glättug* och *glättansam* med betydelsen «glad, gladlynt». Jag ser i detta verb *glädta* den ljudlagsenliga utvecklingen ur ett äldre **glädātjan*, d. v. s. ett iterativt verb, avlett ur *glāþr*; jmf. att t. ex. Tamm (art. *glänta*) alternativt antar, att *glänta* är ett iterativverb på *-ta* = got. *-atjan* till den nordiska stammen *glan-*. Det nämnda adj. *glätt* «glad» är ursprungligen passiva part. till detta *glädta* (*glätta*), och vårt adjektiv *glättig*, det dialektiska *glättug* är på vanligt sätt avlett ur samma verb; jmf. t. ex. *yvig* : *yva sig*.

ofant(e)lig.

Rydqvist VI, 334 f. framställer flera förslag till ordets härledning, utan att egentligen själv godkänna något av dem; dock finner han det sannolikt, att det är «en sammanjeinkning af *ofandeligh* och *ofanneligh*». För övrigt tänker han sig, att *ofantlig* möjligen utgått från ett äldre *ofangeliker*, eller att det möjligen utgör en «härkning eller travestering» av lat. *infandus*. Han avböjer däremot att sammanställa ordet med *famn*. Intet av de av Rydqvist framställda förslagen är acceptabelt, bland annat därför att *t*-ljudet i *ofantlig* med dem alla blir oförklaradt.

Jag fattar ordet på följande sätt.

Som bekant betyder det «oerhört stor», «som vida överstiger det vanliga måttet».

Ofantelig har uppstått av ett äldre **ofamntelig* «som icke kan omfamnas». Detta har avletts ur **fam(n)ta* «omfamna» liksom t. ex. *oböjelig* avletts ur *höja*. I yngre fsv. har man *famtaga*, ä. nysv. *fam(n)taga* «omfamna». Då *taga* i talspråket ofta förkortas till *ta*, kan **fam(n)ta* vara en förkortning av *fam(n)taga*. Men det kan även utgöra en gammal bildning, som förhåller sig till *famn* på samma sätt som isl. *heimta*, fsv. *hemta* förhåller sig till *heimr*, *hember*; jmf. även att man i bygdemål

av *famn* har avledningen *famsa i hop* «hastigt hopsamla i famnen, t. ex. hö, halm» (Delsbo i Helsingland; Rietz).

Liksom i fsv. och ä. nysv. *n* ofta förloras i fsv. *famtagha*, ä. nysv. *fam(n)tag*, *fam(n)taga* (jmf. Söderwalls, Serenius', Linds och Sahlstedts ordböcker), så har det förlorats i **ofam(n)telig*. Detta **ofantelig* har blivit *ofantelig*, liksom i fsv. *hænta* är en mycket vanlig sidoförm till *hæmta*, *hemta*. Utvecklingen **ofantelig* > *ofantelig* kan särskilt hava framkallats därav, att fortis (fakultativt) låg på första stavelsen; i den relativt oakcentuerade semifortis-stavelsen inträdde därför den partiella assimilationen *mt* > *nt*, liksom annars partiella och fullständiga assimilationer lättast försiggå i relativt oakcentuerade stavelser *).

Rietz upptar från Norrbotten och Västerbotten *ofansli* «ofantlig». Det har väl snarast uppstått av ett äldre **ofantslig* med inskott av *s* mellan *t* och *l*; jmf. fsv. *kiøtliker* : nysv. *køttslig* etc. Dock skulle *ofansli* kanske även kunna vara avlett ur det ovan nämnda dialektiskt brukade verbet *famsa*.

Då Rydqvist vid sin diskussion av ordet *ofantelig* även nämner adjektiven *ofanneligh*, *ofannogher*, *ofandeligh*, må även åt dem några ord här egnas. Det fsv. *ofannogher* betyder «grov, simpel, obildad; slö, oskicklig», och det återfinnes i fda. *ufandig* «obekvämt». Ordet är helt och hållet att skilja från *ofantelig*. Utan det negerande *o-*, *u-* användes (enligt Rietz s. 138 b) i Västergötland *fannig* «snäll att finna, förfaren och snäll att göra ngt». Det synes sammanhänga med *finna*; jmf. *slankig*: *slinka*: *slank*.

Ofandeligh har hittills påvisats blott i en glossa till Jobs bok kap. 40 i Gustav I:s bibel; där förklaras *Behemoth* sålunda: «Kallas all stoor ofandeligh diwr, såsom Leuiathan alla stora och ofandeligha fiskar» (jmf. Rydqvist VI). Det är troligt, att ordet är identiskt med *ofantelig*. Övergången *t* > *d* i *ofantelig* > *ofande-*

*) Alternativt skulle man kunna antaga, att *ofantelig* uppstått ur ett äldre **ofangtelig*, hvilket förhölle sig till det no. *fangtaka* resp. **fangta* (*fengta*) såsom **ofam(n)telig* till *famtagha* resp. **fam(n)ta*; särskilt i semifortisstavelse inträder utvecklingen av *ng* + dental till *n* + dental (Kock i Arkiv N. F. III, 308). Den först givna förklaringen av *ofantelig* är emellertid att föredraga.

ligh kan förklaras av akcentueringen. Ett fsv. **ófant(e)li`ker* hade ännu långt *i*-ljud i avledningsändelsen (sammansättningsleden) *-lik*; *ofanteliker* kunde därför hava fortis på första, levissimus på andra och tredje, semifortis på fjärde stavelsen. Vid akcentueringen med levissimus övergick *nt* till *nd* (*ofandeligh*), liksom *t* blivit *t* och *k* blivit *gh* (*g*) i relativt oakcentuerad stavelse: *husit* > *husidh*, *Stakebórgh* > *Stegébörg* etc.

Olaus Petri har i sin Svenska krönika s. 6 *ofannelig*. Detta är en senare utveckling av *ofandeligh* med assimilation av *nd* till *nn* i relativt oakcentuerad stavelse liksom t. ex. i fsv. *smalænder* > *smalænninger* etc. Detta *ofannelig* har senare blivit *ofanlig*; Linds ordbok (1749) upptar nämligen *ofantlig* eller *ofanlig* «ungeheuer. ungeheurig, ungestalt».

Fakultativt akcentuerades emellertid i det äldre språket liksom ännu i dag *ofántliker*, och då kvarstod *nt* (*ofúntlig*).

våla, väl(l)e.

I svenska folkvisor användes *våle*, *vålle* i betydelsen «väl, equidem»; i vissa bygdemål förekommer *våla*, i andra *la*, i andra *fålle* i samma mening såsom ett svagt bekräftande ord (Rydqvist IV, 248; V, 132). Rydqvist menar att dessa *la*, *våla* i de moderna bygdemålen skulle etymologiskt motsvara «de gamla tyska språkens *lā* och *wola*». Denna mening torde icke delas av någon modern lingvist. Det är i ags. som *lā* förekommer, men ags. *ā* motsvarar under normala förhållanden etymologiskt icke svenskt *a*, och för övrigt äro de två ordens betydelser olika. Hvad den fullständiga identifieringen av svenskt *våla* och fht. *wola* angår, så torde den omständigheten, att 'väl' i de nordiska fornspråken har formen *vel*, *væl* (*val*) tala tillräckligt däremot.

Jag ser i *våla*, *væl(l)e* sammanställningar av partikeln *væl* med ett annat ord. I Sv. landsm. XIII nr 8 s. 5 ff. har jag framhållit, att det i bygdemål i Sverge och Norge använda *a* «väl, nog» är identiskt med fsv. *ā* «alltid», hvilket liksom vårt nysv. *alltid* erhållit betydelsen av ett svagt bekräftande ord; det ingår även i det fsv. *mona* «torde» (av presens sg. *mon* + *a*), hvilket även möter under formen *mane*, av presens sg. *man* + *e* «alltid»

(isl. *ei*), den bekanta normala formen till det ord, hvarav *a* är en sidoförm.

Bygdemålens *väla* är en sammanställning av *väl* «equidem» och detta *a* «equidem», folkvisornas *väle* (*välle*) av *väl* och det anförda *e* «alltid, equidem».

Det är naturligtvis icke möjligt att med Rydqvist IV, 248 antaga, att bygdemålens *fälle* skulle genom en utveckling *v > f* ha uppstått ur *väl*, *välle*. Med samma betydelse möta i norska bygdemål *fulla*, *full*, *föll*, *fell* (Österdalen, Gudbrandsdalen, Trondhjem), *fulli* (Telemarken), *følla*, *feel(l)a* (Gudbrandsdalen), *fill* (Stjørdal), *fuddelege* (Telemarken), i svenska bygdemål *fuller*, *fular*, *fölle*, *folle*; se Aasens, Ross' och Rietz' ordböcker. Det nyno. *fuddelege* är naturligtvis det isl. *fullaliga* «till fulde», och *fulla* förhåller sig till *fullaliga* väsentligen så som fsv. *harpla* till *harplika* etc. Om *o*-tecknet i det av Rietz antecknade *folle* skall uttrycka *å*-ljud (öppet *o*-ljud), så är därmed att jämföra den fsv. sidoförm *folder* till adjektivet *fulder*.

Ordet *fälle* «väl» användes i satsen merendels fullt oakcentuerat (med infortis). Detta tillsammans med dess numera minimala betydelse gör, att det varit utsatt för abnormt stora uttalslättnader; det har nämligen uppstått ur *fulla*. Inflytande från det likbetydande *väl* skulle hava kunnat framkalla *ä*-ljudet i *fälle* (*fulla*), men detta antagande är på grund av den nyss nämnda betydelsen och användningen av *fulla* (*fälle*) icke behövt.

I den äldre nysv. användes även *fullan* jämte *fuller*, hvilka t. ex. i Linds svensk-tyska ordbok (1749) översättas med «zwar»: «Thet är fullan så, men etc. es ist zwar also, aber etc.»; även i sen fsv. finnes en gång *fuller* «för visso, visserligen». *Fullan* har troligen fått sin ändelse från sådana partiklar som *nästan*, *redan*, *sällan*, fsv. *sniman* «nyss», *nalkan* «nästan», *maxan* «nästan»; så är även det av Rydqvist anförda dialektiska *välan* «equidem» att förklara. Det är mindre tilltalande att i *fullan* se ack. sg. mask. av *fulder*.

Huru ändelsen i fsv. nysv. *fuller* är att fatta, är icke fullt säkert. Fsv. partikeln *ella* «annars» förekommer även under formerna *eller* (jmf. nysv. *eller*) och *ellar*. Vår här diskuterade partikel har, såsom nämnt, i norskan formen *fulla*, hvilken form

även ligger till grund för nysv. *fälle*. I analogi med *alla : eller* har man till *fulla* kunnat nybilda *fuller*, hvarvid även *hælder* «snarare, fast mer, tvärt om» kunnat spela en roll. Den i estländsk-svenska bygdemål förekommande formen *fular* (Freudenthal och Vendell: Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna) har kunnat bildas efter fsv. *ællar*. Denna uppfattning av *fuller* torde vara att föredraga framför ett par andra möjligheter. Ändelsen *-er* kan knappast hava överförts till *full* (jmf. nysv. *full*) eller **fulle* (jmf. dels nynor. *fulla*, dels nysv. *fälle*) från fsv. *fulner* «nästan». Snarare kunde man tänka sig, att liksom fda. *ior* uppstått ur *iö ær* («jo det er»), isl. *iur* ur *iu er*, fno. *iaur* ur *iau er* (Kock i Arkiv N. F. VII, 345 f.), *fuller* uppstått ur *full* (eller **fulle*) *ær*, hvilket först använts såsom svar vid frågor, t. ex. «är det så?» — ja, *full* (**fulle*) är «ja, visserligen är (det)». Westes svensk-franska ordbok (år 1807) upptar *fuller* med enstavighets-akcentuering, men detta är icke avgörande för formens härledning, ty ordet kan hava erhållit enstavighetsakcentuering emedan det ofta användes i relativt oakcentuerad ställning (jmf. Kock: Svensk akcent I, 105 f.) *).

Det i bygdemål använda *la* utgör en förkortning av det synonyma *väla*, i vissa trakter kanske en förkortning av det synonyma (no.) *fulla*; förkortningen har först inträtt i ställningar i satsen, hvilka varit väsentligen likartade med dem, där t. ex. norska *kann ikkje* blivit *kann'kje*.

*) Helt visst är *fuller* icke någon gammal dat. sg. fem., utvecklad av äldre *fuldre*, bl. annat därför att Noreens antagande (Arkiv N. F. II, 325) av en metates i *rættre tîp* > i *rætter tid* säkerligen är oberättigat.

Lund 20 februari 1897.

Axel Kock.

In Lucretium aduersaria.

Societati Studiosorum, qui linguis et litteris cognoscendis operam dant, salutem.

Postquam per amicum meum, qui idem uobis, cum ad res subtiles, quae uestris disciplinis continentur, tractandas conuenitis, praesidet, me hortati estis, ut libelli quaecumque mitterem iis adiungendum scriptis, quibus edendis iamiam decennalia uestrae societatis celebraturi estis, ego, non satis considerans uires meas et temporis angustias, amicitia qua uobiscum iungor insuper suadente, temere ei quod proposuistis assensi. quae temeritas inpune non abiit. nam cum tempus uenisset, quo suam quisque in festum decennale rite et sollenniter colendum mitteret collectam, periculum fuit, ne promissum meum uanum fieret. qua in fortuna iniqua uersatus, ut promissum seruarem, ad Lucretium confugi; in memoriam enim reuocaui me, cum adhuc alumnus eram almae Uniuersitatis Carolinae uestraeque communitatis socius, aduersaria quaedam in Lucretium exposuisse iis, qui tunc temporis una mecum eius societatis conuentus celebrabant. quae aduersaria colligens inueni quaedam mihi ab editoribus et qui in contextu Lucretiano emendando post illud tempus uersati sunt praerepta esse, alia autem eos fugisse; illis omissis haec uobis mitto collecta, et inde aucta, quod rationem habeo librorum quorundam, his proximis annis editorum; sed peto et rogo, ne amorem, quo erga uestram societatem incensus sum, ex doni mei exiguitate metiendum esse putetis.

Lucretius uentos corporeos esse ostendens e ui, quam exercent, his uerbis pergit I, 280 ¹⁾:

nec ratione fluunt ²⁾ (sc. uenti) alia stragemque propagant,
et cum mollis aquae fertur natura repente
flumine abundanti, quem largis imbribus aurgat
montibus ex altis magnus decursus aquai,
fragmina coniciens siluarum arbustaque tota,
285 nec ualidi possunt pontes uenientis aquai
uim subitam tolerare: ita magno turbibus imbrimolibus
incurrit, ualidis cum uiribus, amnis,
dat sonitu magno stragem, uoluitque sub undis
grandia saxa, ruit qua quidquid fluctibus obstat.

Sic Oblongus, testibus Lachmanno et Briegero; Quadratus, Briegero teste, uirget v. 282; v. 286 «quadratus et schedae *turbio*» (Lachmann). cui uersui corrector Oblongi reddidit turbidus «itaque Antonius Florentinus et impressi» (Lachm.); quam correctionem omnes quos adire potui sibi arripuerunt editores ³⁾, quamquam in Creechii editionibus in hunc uersum annotatum inuenio: Alii turgidus. cur idem Creech addiderit turgidus «*improbe*» legi, non uideo. ego quidem non dubito, quin turgidus pro turbidus restituendum sit. hoc re uera auctoritate caret, cum correctoris manu Oblongo obtrusum sit. quae libri praebent, turbibus et turbio, orta esse uidentur e turbinis uerbo librario, cum hunc uersum exararet, e vv. 273, 279 menti obuersante. quare res ad coniecturam redit. turgidus eo commendatur, quod amnis uim suam non inde accipit, quod turbidus fit, i. e. uentis (uel alia qua re) turbatur (cfr. Lucr. II, 1), sed eo quod, affluentibus aquarum copiis, turgidus fit. uis enim omnia destruendi ipsi aquarum copiae tribuitur, neque pe-

¹⁾ in uersuum numeris afferendis Bernaysianam sequor editionem.

²⁾ Bockemüller *furunt*, allato u. 275 *perfurit*; inepte; melius esset *ruunt*, ratione habita u. 288, 289, ubi iterum *stragem dare* et *ruere* arte coniuncta inueniuntur. sed puto poetam fluendi uerbum elegisse, ut eo quoque indicaret uentos et flumina simili modo ferri.

³⁾ excipitur Bockemüller, qui, ut saepissime, ita hoc loco in uerbis mutandis omnem modum transit; scribit enim: *ita magno turbine iniquis || molibus incurrit . . . amnis*.

tenda est e turbatis aquis. — turbidus non defendi posse allato V, v. 998 apparet: «nec turbida ponti | aequora fligebant nauis ad saxa uirosque». hoc enim loco agitur de mari uentis turbato. I, 286 de amni affluentibus aquarum copiis inmensum aucto.

Sed si huic uersui restituenda est forma, quae est turgidus, alii loco fortasse similis forma reddenda est. u. 282 alii aliter restituerunt. qui pronomen relatiuum proximum nomen (quod est flumen) respicere putant, facili emendatione quem in quod mutant; ita Marullo duce ad unum omnes, ni fallor, ante Lachmannum, Wakefieldio excepto; cui, teste eodem Lachmanno, exquisitoris elegantiae uisum est illud quem; quod si cui placet, non elegantiae ratione, sed prorsus alio modo defendendum est, scilicet ita, ut statuamus uerbum quod est fluuius ante mentem poetae uersatum esse et id quod scripsit flumen e mente extrudens relatiuum pronomen sibi accommodasse. mihi quidem non probatur quem, cum nulla interiecta sententia a substantiuo, quod respicit, disiungatur, ut uix potuerit poeta a flumine in fluuii nomen aberrare. qui quem in quod mutant, e libris recentioribus, ni fallor, in uersus fine auget eruerunt. in quos animaduertere licet non admodum apte dici flumen iam abundans insuper decurrente aqua augeri, cum praesertim non de flumine inundando omnia deuastante, sed de aquarum copia ui sua omnia detrudente agatur. Lachmann autem, cui non satisfecit illud quod, quam pro quem scripsit, uix obseruans sic quoque (aquae naturam =) aquam iam abundantem minus apte dici decursu aqua i augeri. nihilo minus qui post Lachmannum Lucretium ediderunt maximam partem eum secuti sunt. primus Woltjer uidit neque flumen iam abundans nouis aquarum copiis affluentibus apte magis etiam augeri, neque Lucretio obtrudendam esse lectionem, qua aqua abundans aqua decurrente augeri dicitur, sed melius rem se habere, si sententia, quae a quem incipit, ita emendetur, ut exhibeat causam, qua flumen abundans omnia diruat. quod ut obtineat Woltjer, quem in quom emendat et ex aurget (uirget) eruit urget, ingeniose ille quidem neque sine loco Homérico, quo inducitur ποταμός . . . ὀπαζόμενος Διὶ δὲ ὕμῃ Il. XI,

492 (uide *Serta Romana*, p. 4). in qua lectione fortasse acquiescendum est. uix tamen ita euidenter uera est, ut me moueat ad id quod olim annotaui supprimendum. nam ut quom mihi cum Woltjero commune est, ita *turgendi* uerbum reparandum esse mihi ueri simile uidetur, ut legamus:

... quom largis imbribu' turget
montibus ex altis magnus decursus aquai.

Cfr. Horatianum illud, Carm. IV, 12, 4 «fluuii hiberna niue turgidi» et Auienum, Descr. orbis u. 85. — nescio an ex hoc scribendi modo: imbribus turget orta sit librorum corrupta uarietas lectionis, sed nihil diiudico ¹⁾).

V. 289 ruit qua quidquid fluctibus obstat alii aliter emendarunt. ut omittam illud quicquam, quod antiquiores quaedam editiones exhibent, in uoce qua mutanda omnino consistunt. Lachmann exarauit ruitque ita quidquid etc.; non male fortasse, sed illud ita sic positum quid uelit, non plane uideo. Lachmannum sequuntur Bockemüller et Brieger. Munro sano iudicio quod olim excogitauit ruitque aqua quidquid etc., ipse deseruit; quare id missum facimus; in tertia sua editione ad libros reuersus omnia se bene habere docet, dummodo quidquid idem ualere statuamus atque quidque; cuius rei non deesse exempla Lucretiana affirmat. uerba interpretatur sic: «qua aliquid fluctibus obstat, id ruit amnis». uix iure. pro *id* enim reponendum est ibi. sed sic sine causa facit poetam urgere, quo quidque loco sit, ibi undarum ui opprimi. sed loci notio prorsus non desideratur. omnis uis posita est in eo, quod omnia dicuntur aquae turgenti et instanti subcumbere. neque melius Bernaysio res successit, qui scribit «ruunt quae quidquid fluctibus obstat», ut dicatur non ipsa aquae uis omnia summouere, sed grandia saxa, quae sub undis uoluit amnis, hoc facere.

Mihi quidem uidetur hic locus nondum sanatus ²⁾). quid, si una litterula in suum locum inserta uerum restituit? nam aut

¹⁾ cfr Lachmannum in III, 732 (734): «id (scil. *contagibus fungitur*) librariis displicebat, ut multa ex eo genere, in quibus s littera eliditur».

²⁾ teste Briegero, Annal. Lucret. (Jahresber. CXXXIX) p. 141, Postgate coniecit *ruitque ut quidquid fluctibus obstat*, quod Briegero non displicet.

ego fallor, aut scribendum est: ruit quia quidquid fluctibus obstat, i. e.: tantus est impetus amnis turgentis, ut grandia quoque saxa sub undis uoluat; nam nihil omnino tam ualidum est, ut eius fluctibus felici successu resistat. — quod attinet ad quia sic positum, ut eorum, quae praemissa sunt, rationem quasi declararet, conferre licet ex. gr. I, 4 quoniam.

Totum igitur locum sic scribendum esse censeo:

280 nec ratione fluunt (sc. uenti) alia stratemque propagant,
et cum mollis aquae fertur natura repente
flumine abundantanti, quom largis imbribus turget
montibus ex altis magnus decursus aquai,
fragmina coniciens siluarum arbustaque tota;

285 nec ualidi possunt pontes uenientis aquai
uim subitam tolerare: ita magno turgidus imbri
molibus incurrit, ualidis cum uiribus, amnis,
dat sonitu magno stragem uoluitque sub undis
grandia saxa, ruit quia quidquid fluctibus obstat.

I, 290–294 sic igitur debent uenti quoque flamina ferri,
quae ueluti ualidum cum flumen procubuerit
quamlibet in partem, trudent res ante ruuntque
impetibus crebris, interdum uertice torto
corripiunt rapidique rotanti turbine portant.

Sic Obl.; Quadr. rapidisque pr. m.; codicum igitur auctoritas non magna est, tamen forsitan non iure ita acerbè Lachmann derideat eos, qui in Oblongi lectione acquiescunt; ita enim soloecismi apud Lucretium crebri sunt, ut stupendum non sit, si de rapidis *uentis* u. 294 loquatur, praemissis u. 290 uenti *flaminibus*. sed constat editores alium alio modo uersum mutare. Marullo quidem assentiri non possum, qui coniciendo nouum soloecismum inducit; scribit enim *rapidoque rotantes*. Lachmannum *rapideque rotanti turbine portant* scribentem secuti sunt, qui

ni fallor, ut h. l. idem uult atque «allt efter som», «i den mån som». sed tum eo uerbulo noua inducitur notio *ordinis*, quo res obstantes summoet amnis turgens imbribus. id quod locus desiderat est, ut dicantur *omnia* amnis ui trudi et expelli.

post eum Lucretium ediderunt. olim Lambinus optime, ni fallor, *rapidoque rotantia turbine portant*; quam emendationem deteriori postea detrusit exarans *rapidoque rotanti turbine* ¹⁾. ut nihil pro certo statuo, ita ad fulciendam priorem Lambini coniecturam in auxilium uocabo I, 273 (uenti uis) *rapido percurrrens turbine campos*. uerba quae sunt *rapidus turbo* redeunt VI, 668. synonymon est quod legitur V, 217, 368, 1229, *uiolentus turbo*, V. 504 *uiolenti turbines*. denique *rapidoque rotantia turbine portant* apte comparantur cum I, u. 279 *subito uexantia turbine raptant*. ubi *subito* adiectiuum esse puto, ut et aliis locis. — *rapide* altero loco non est apud Lucretium.

I, 881 sqq. Lucretius, ostendens falsum esse, quod Anaxagoras docuit, res omnes omnibus rebus inmixtas esse, his argumentis utitur:

881 conueniebat enim fruges quoque saepe, minaci
robore cum in saxi franguntur, mittere signum
sanguinis aut aliquid, nostro quae corpore aluntur;
884 cum lapidi in lapidem tenemus, manare cruorem.

Itali et impressi feliciter terimus, quod omnes editores arripuerunt pro *tenemus*. neque aliter longe maxima pars editorum Marullum secuti sunt, qui «ex utroque uersu *in* praepositionem sustulit, recte, ut puto, etsi cur addita sit non intelligo» (Lachmann). ex iis quos adire potui editoribus Eichstaedt solus priore uersu *in* retinet, v. 884 *lapidem in lapidem* legit, totum praeterea uersum uncis includens, ut ante eum Faber. *lapidem in lapidem* uni alteriue editori probatum est. longe plurimi *lapidi lapidem* legunt; statuunt enim, ni fallor, *lapidi* esse dandi casus formam, ut idem ualeat atque *in lapidem*, quod et aperte dicit editio Gifaniana, Lugd. Batav. MDXCV. Pareus solus *lapidi* pro abl. casu habet, et iure ille quidem: «Pro, *lapide*; ut *colli* ²⁾, *contagi*» ³⁾.

¹⁾ cum *turbine rotanti* apte conferri posse *turbine uersanti* VI, 126, *turbo uersabundus* VI, 438, me non fugit.

²⁾ respicit II, 317, 322.

³⁾ respicit III, 732 (Pareus 735), ubi libri *contagē*, ut et Pareus ipse; editores quidam olim, quod hodie Goebel suasit (uide Briegerum), *contagi*.

si idem uidisset *in* praepositionem h. l. post casum suum positam esse ¹⁾, editoribus qui post eum exstiterunt multas et ancipites curas sustulisset.

Sic enim omnia bene procedunt. et credo nos iam intelligere, cur additum sit posterius illud *in*. apparet, si nulla res non ex omnibus rebus composita sit, tum et lapidibus omnes res admixtas esse, quare expectare licere, si lapidem in lapide ²⁾ teramus, ut ex lapide trito manet uelut cruor. iam emergit Briegerum siue causa lacunam ante u. 884 statuuisse ³⁾.

Prorsus aliter hunc locum tractauit Bockemüller et post eum Munro (ed. III). qui, grauiore interpungendi signo post v. 883 *aluntur* posita, uersibus transpositis hoc modo pergunt:

885 consimili ratione herbis quoque saepe decebat,

884 cum lapidi in lapidem terimus, manare cruorem etc.

uerum ut fatear, non admodum mihi displicet haec uersuum transpositio. uersibus enim hoc ordine positis id emolumenti paratur, quod non opus erit *herbis*, quod est in libris, in *herbas* mutare, quod post Marullum uulgo praebent. sed transponendi remedium uix lenius est quam unius litterae mutatio. accedit quod dubius haereo, num recte uerba *lapidi in lapidem terere* (sc. *herbas*) interpretati sint. statuunt enim haec uerba idem uelle atque *inter lapides herbas terere*. Bockemüller: «wenn wir es (*herbas*) experimentirend zwischen zwei glatten Steinen zerquetschen». Munro: «when we rub them between two stones». scilicet *lapidi* pro casu abl. habent (Munro Notes II), *in* cum seq. acc. iungunt: uerba igitur si premimus, hoc uerbis illis dictum est: «wenn wir (die Kräuter) mit dem einen Stein gegen den anderen zermahlen».

¹⁾ praepositiones non raro apud Lucretium post casus suos poni constat.

²⁾ aliud in tempus differo quaestionem, utrum libri scriptura tenenda sit, an scribendum *lapide in* (*lapid' in*). sextus casus, qui est *lapide* (*lapide hoc*), exstat VI, 1000, 1040, 1055, 1087, *lapidi* hoc solo loco.

³⁾ idem iure notauisse Giussanum Brieger ipse docet ann. Lucret. p. 126 (Jahresb. LXXXIX). quibus rationibus ductus id statuerit Giussani, nescio, cum eius censuram non uiderim. (Censura Giussaniana perlecta, — Riv. di Fil. 1895, p. 430 — inuenio eum aliis atque ego rationibus uiam sibi aperuisse ad lacunam negandam. quae rationes mihi non probantur; quod indicat se effecisse, annuo).

sed mihi persuadere non potui Lucretium his uerbis id uelle. quare in iis quae praemisimus acquiescendum uidetur. —

Quid uero de *in illo*, quod u. 882 libri praebent, editores autem unanimo fere consensu eiciunt? quid nisi eos id sine causa summouere. non est, quod nos offendat, si *fruges* dicuntur *in robore saxi* (i. e. *in duro saxo*) *frangi*. cfr infra p. 26 u. 1 sqq.

Lucretius I, 977 sqq:

Nam siue est aliquid, quod probeat¹⁾ efficiatque,
quo minu' quo missum est ueniat finique locet se,
siue foras fertur, non est a fine profectum.

sic libri et editores. per se auferendi casus qui est *fini* non debet nobis scrupulos inicere, cum Lucretius non raro hunc casum in *-i* abire facit, ubi melius cum consuetudine linguae latinae casus in *-e* exiens congruere uideatur; de qua re adeundus est Munro, Notes II in hunc locum; neque *fine* v. 979 (quae forma et u. 976 praemittitur) satis ualet ad hanc formam in suspicionem uocandam. sed singularis haec forma (*fine* quinquies exstat) coniuncta est cum alia re silentio non premenda. cum Lucretius alias semper, uno uersu corrupto excepto, IV, 69, de quo infra, dicat *locare aliquid in loco*, h. l. ei attribuitur uerborum coniunctio, quae est *locare aliquid loco*²⁾. quae cum ita sint, quamquam pronus sum ad caute agendum, mihi in mentem uenit una eademque facillima mutatione fortasse et *finis* nomini reddendum esse solitum eius auferendi casum *fine* et locandi uerbo *in* desi-

¹⁾ sc. uolatile telum extremis ab oris iactum.

²⁾ exempla sunt: I, 879 *primaque in fronte locata*; III, 95 *in quo* (sc. animo) *consilium uitae regimenque locatum est*; 98 *sensum animi certa non esse in parte locatum*; 608 *... in certa regione locatam*; IV, 95: *in prima fronte locata*; 700 *... in qua sit regione locatum*; V, 12: *in tam tranquillo et tam clara luce locauit* (uitam); 1186: *in caeloque deum sedes et templum locarunt*; VI, 193 *in statione locata*. — scilicet huc non pertinent exempla, in quibus ipsa loci uis tamquam obscurata est, uelut II, 884 *magni ... referre, in quali sint ordine quaeque locata*; II, 1014: *refert ... cum quibus et quali sint ordine quaeque locata*; I, 1022, V, 420, ceteri loci, qui *locandi* uerbum exhibent, alius generis sunt.

deratam illam praepositionem restituendam esse. quod fieri potest, si scribimus:

. . . quo missum est ueniat fine inque locet se.
iam redeamus ad v. IV, 69. Lucretius docet summo de rerum corpore tenuem mitti imaginem (qua oculi afficiuntur):

65 (sunt) in summis corpora rebus
multa minuta, iaci quae possint ordine eodem
quo fuerint, et formai seruare figuram,
et multo citius, quanto minus indupediri
69 pauca queunt et sunt prima fronte locata.

sic mancum uersum 69 praebet Oblongus. «Quadratus habet *in* ante *prima* additum antiquissima, si non prima manu: neque aliter Marullus, quem omnes secuntur» (Lachmann). iure animaduertit Lachmann membra orationis apud Lucretium non sic nelegenter coniungi solere, quare scribit:

pauca queunt et *quae* sunt prima fronte locata

bene, nisi quod *in* praepositionem desidero. nescio, an scribi debeat uersus sic:

pauca queunt, quae sunt in prima fronte locata,
cum praesertim *in* non prorsus careat codicum auctoritate. (alia scribendi ratio fortasse ueri non dissimilis est: pauca queunt et *quae* sunt prima *in* fronte locata) ¹⁾.

II, 600: Hanc ²⁾ ueteres Graium docti cecinere poetae
sedibus in curru biiugos agitare leones. etc.

sic libri, et sic olim quidam editores. Lambinus *sublimem in curru* coniciens inuenit qui secuti sunt, licet a librorum litteris longe recedat. Lachmann lacunam inter hos uersus statuit, quod probatum est Bernaysio, Munroni, Briegero. nescio, an una littera addita huic uersui medeamur, legendo *sedibus in currus* (i. e. in sedibus currus = sedentem in curru). corruptela inde orta est, quod librarii *in* cum sequenti uoce *currus* coniunxerunt,

¹⁾ in quibusdam editionibus (Gifaniana a. MDXCV et Parei) inuenio:
pauca queunt, ut sunt in prima fronte locata.

²⁾ i. e. magnam deum matrem.

qui error ad sextum casum scribendum ualuit. ad praepositionis collocationem cfr uelut I, 882 *robore in saxi*, VI, 1137 *finibus in Cecropis*. *sedibus in currus* indicant locum, unde biugos agitaui dea leones.

Bockemüller, ut ego, scripsit. sed cum incertus sum de uerbis eius recte interpretandis, ea hic subiungo: «*sedibus in currus biugos*, die beiden Löwen sind an den Bock des Wagens angeschirrt, nicht an den Wagen, wie bei Zugthieren üblich ist».

III, 231 sqq.:

Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est
tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
mixta uapore, uapor porro trahit aera secum.
nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aer:

235 rara quod eius enim constat natura, necessest
aeris inter eum primordia multa moueri.
iam triplex animi est igitur natura reperta:
nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum;
nil horum quoniam recepit mens posse creare

240 sensiferos motus, quaedamque mente uolutat.

sic libri (nam quod *nihil* v. 239 praebent, id nobis non curae est). quod alii aliter mutarunt. ante Lachmannum, ut supersedeam singillatim exponere quae excogitarunt editores superiores, uulgata fere fuit lectio, quam praebet Juntina:

Nil horum quoniam recipit mens posse creare

Sensiferos motus quaedam qui mente uolutant,
nisi quod quidam *uolulent* restituunt. (scribendo *quei* pro *que* sunt qui sibi uisi sint propius ad libros accedere). Lachmann coniecit:

Nil horum quoniam recipit *quem* posse creare,

Sensiferos motus quaedam *uis menti* uolutat.

quae uerba ita intricata sunt, ut, si codicum scriptura tradita essent, magis, quam nunc facimus, de loco sanando desperaremus. neque dilucidiora fiunt, perlectis, quae in hunc locum exhibet commentarius. neque quisquam Lachmannum secutus est. Bernaysius e suo dedit:

..... recipit *res* posse creare
sensiferos motus *quidam quod manticulantur* ¹⁾).

cum Bernaysio Munro *res* pro eo quod libri praebent *mens* posuit,
u. seq. exarat

sensiferos motus *et homo* quae mente uolutat,
statuens *quaedam* e u. 241 huc falso irrepsisse. «what the poet
wrote must be uncertain, I have written *et homo quae* for *quaedam que*». uersus suos Munro his uerbis reddit: «since the fact
of the case does not admit that any of these can produce sense-
giving motions and the thoughts which a man turns over in
mind». — Bockemüller denique audacter, ut solet, haec dedit:

nil horum quoniam *re cepit mentis* creare

sensiferos motus *quaerendaque* mente uolutat.

quae ut intelligas, necesse erit adponantur uerba, quibus inuenta
sua explicat editor: «weil keins der drei Gebilde in Wirklichkeit
je die Aufgabe über sich genommen hat, die Bewegungen des
Geistes zu wecken, welche Sinnesthätigkeit hervorrufen . . . und
die Fragen, deren Lösung Sache des Geistes ist, verarbeitet, d.
h. Gedanken erregt und behandelt».

Apparet Briegerum sano iudicio usum esse, qui, reiectis his,
quae minus feliciter excogitarunt uiri docti, codicum uerba satis
habuit reddere nisi quod Bernaysianum illud *res*, quod et Mun-
roni placuit, recepit (et *uolutant* pro *uolutat*). crucis signo post
quaedam que posito indicauit locum usque medicinam requirere.
quam a me inuentam esse non confirmauerim ego quidem, id
tamen confidenter pono Bernaysium sine causa pro *mentis* uoce
u. 239 scripsisse *res; mens recipit* etc. ²⁾ hoc fere ualet: homo
de his rebus cogitans non potest concedere quidquam horum
sensiferos motus creare. (cfr annotatum quod est in Munronis
commentario: «may not *mens* be right? since the mind does not
allow»). quamquam uix altero loco hic sensus *recipiendi* uerbo
tribuitur apud Lucretium. uide tamen I, 377: id falsa totum ra-

¹⁾ *manticulari* Lachmann II, 547 coniectura Lucretio dedit; libri nusquam praebent.

²⁾ praeterea Munro iure formam quae est *recēpit* retinuit; cfr *traiēcēre* III, 511 (*perēmīt* I, 226, *ēmunt* V, 216, etc.).

tione *receptumst.* in u. 240 omnia se uidentur bene habere, si admodum leni remedio, partim Bernaysio consentientes, legimus *quidam quod mente uolunt*, i. e. ut quidam animo fingunt. cfr ex. gr. Plauti Captiuorum u. 781 *in pectore rem uoluto*, et coniuncta uerba *animo aliquid uolutare* (Cic. Liv. Tac., al.).

IV, 1013 sqq:

..... (per somnum) multi, de montibus altis
ut qui praecipitent ad terram corpore toto
1015 exterruntur et ex somno quasi mentibu' capti
uix ad se redeunt, perinoti corporis aestu.

sic libri u. 1015. ubi alii alio modo textui succurrerunt. Lachmann *externantur*, quod Munroni, Bockemüllero, Briegero placuit. Bernaysius *experguntur*, minus apte. non uideo, cur respuant id, quod in quibusdam antiquioribus editionibus editum inueni, *exterrentur*. cfr. *Sueton.* Jul. Caes. XLV, *per somnum exterri solebat*; uide et Galb. XVIII. *externantur* potius idem ualeat atque id quod sequitur *mentibus capti*.

corpore toto scilicet cum *exterrentur* iungendum est; uide Briegerum.

V, 829 sqq:

namque aliut putrescit et aeuo debile languet,
830 porro aliut clarescit et e contemptibus exit.
sic igitur mundi naturam totius aetas
mutat, et ex alio terram status excipit alter.
quod potuit nequeat, possit quod non tulit ante.

sic uersum 833 praebent libri. alii aliter emendarunt. Lachmann, quem secutus est Bernays, quod pote uti nequeat, etc., ingeniose ille quidem, si callidam respicimus artem, qua librorum litteras seruauit, minus feliciter, si consideramus fieri non posse, ut *pote* idem ualeat atque potuit (*pote* fuit). cfr Munronem et Briegerum in hunc locum¹⁾. Munro e coniectura scribit: quod potuit nequit, ut possit etc., singulari, ut

¹⁾ *pote* semel tantum exstat, III, 1077, ubi intelligitur *pote est*. *potis est* neutrius generis quinquies ponitur.

mihi quidem uidetur, sententiarum conexu et a Briegero non sine causa uituperato. Brieger ipse ad id, quod Bentleyuni «egregie» coniecisse dicit, rediit, scribens: quod tulit ut nequeat, possit etc.; ubi illud tulit ut longius forsitan, quam opus sit, a librorum scriptura recedat. cum igitur adhuc inter doctos uiros de hoc uersu recte scribendo non conueniat ¹⁾, coniecturarum numero addam quae mihi primum Lucretium perlegenti in mentem uenit; puncto uel alio grauiore interpungendi signo post u. 832 posito, u. 833 sic scribo:

quod potuit nequit, at potis est quod non tulit ante ²⁾.
siquis in *at* illo sic posito haeret, satis erit, puto, eum ad II, 74 delegare, ubi est: illa senescere, *at* haec contra florescere cogunt.

Lucretius uerbis depingens, quae propria erant pestilentiae illius Atheniensis, haec scripsit:

VI, 1190:

. . . . item ad supremum denique tempus
compressae nares, nasi primoris acumen
tenue, cauati oculi, caua tempora, frigida pellis
duraque inhoretiaacet rectum, frons tenta mebat ³⁾.

sic Oblongus; Quadratus inoretiaacet rectum; corr. Quadrati inhorret iacet. alii aliud coniecerunt neque quod omnium consensu probatur adhuc inuentum est. Rutgersium, inhorrescens rictum scribentem, secuti sunt Lachmann, Bernays, Brieger. Munro suo periculo temptauit *in ore trucei rictum*, Bockemüller:

frigida pellis

duraque in ore iacens; rictu frons tenta tumebat,
ad Nonium (uide Lachmannum) se applicans.

¹⁾ *fortasse* non silentio premendum est Bockemüllerum scribere: quod prius qui nequeat, possit etc. apud eundem Bockemüllerum annotatum inuenio Bergkium coniecisse quod potuit negitat, potis est quod etc.

²⁾ Ad idem fere, Bockemüllero teste, delatus est summus philologus, Lucianus Müller: quod potuit nequit et potis est quod etc.

³⁾ *tumebat* post Lachmannum editores, iure, haud dubie.

Spero mihi non uitio datum iri, si incertis his coniecturis unam addiderim coniecturam eam quoque incertam. quae erit haec:

duraque, in ore lacer rictus, frons etc.

lacer rictus i. e. ulcerosus, ulceribus dilaceratus. cfr Thucyd. II, 49, 2: τὰ ἐντὸς. ἣ τε φάρυγξ καὶ ἡ γλῶσσα, εὐθὺς αἱματώδῃ ἵν.

Johannes Paulson.

Annotationes in accentum Plautinum.

I.

Grammatici latini praecipunt, ut in uocibus iis, quibus encliticae *-que*, *-ne*, *-ue* sint affixae, ultima uocis siue brevis siue longa sit acuatur. quod apud Plautum (et Terentium) non ualere ostendit *Langen* ¹⁾, qui legem constituit, ut in uocibus bisyllabis, quarum ultima brevis esset. et in uocibus tri-et polysyllabis, quae in trochaeum exirent, encliticis adiectis accentus in antepaenultima retineretur. in uocibus autem polysyllabis, quarum paenultima et ultima breues essent legem grammaticorum ualuisse idem *Langen* existimat, ut paenultima semper acueretur ²⁾. ad haec quae ab eo explicata sunt pauca annotabo, praesertim cum de omnibus quae huc pertinent uocibus non egerit neque uocum genera diuersa distinxerit ³⁾.

Primum uero animaduertendum est e Plautino sermone ⁴⁾ non satis elucere, quomodo uoces polysyllabae, quarum duae ultimae syllabae breues sint, cum encliticis *-que*, *-ne* coniunctae acuantur. nam et *-que* semper elisa est, ut accentus uulgaris

¹⁾ Philologi Tom. XXXI, pag. 108 sq. («Untersuchungen über den lateinischen Accent»). eiusdem scriptoris dissertationem quae inscribitur: «De grammaticorum latinorum praeceptis, quae ad accentum spectant» non nisi recensione Christii (Philol. tom. XVIII, pag. 180 sq.) cognoui.

²⁾ Hoc probare uidetur etiam Lindsay, qui de his rebus omnibus Class. Rew. uol. V, pag. 376 egit.

³⁾ Encliticam *-ue* h. l. praetermisi, cum exempla perpauca exstent.

⁴⁾ In hac disputatione plautinum sermonem uersibus iambicis et trochaicis circumscripsi, quippe qui ad has res explicandas soli accommodati sint. quare ad hos et leges et exempla attinent, nisi quidem aliorum quoque uersuum rationem habitam esse dicimus.

retineatur (*múriaqu(e)*, *ómniacqu(e)*, *perículaqu(e)*, sim.), et *-ne* aut eliditur aut syncopatur, ut nihil pro certo constitui liceat. sed si ceterae uoces, quibus encliticae *-que*, *-ne* suffixae sunt, eisdem legibus accentus quibus aliae eiusdem naturae astrictae sunt, quare hae solae excipiendae sunt? immo uero credibile est etiam ad has leges uulgares accentus pertinuisse, ut in uocibus proceleusmaticis et paeonis primi aut prima aut altera syllaba acuere-
tur (*máriaquè* uel *mariaque*, *ómniaquè* uel *omniaque* eodem modo quo *fámilià* uel *família*, *pérpetuus* uel *perpétuus*). quae res accentu uocum cum aliis encliticis coniunctarum probatur. affero exempli gratia: Aul. 646 *excútedum*, Most. 1105 *aspicedum*, Mil. 955 et Most. 472 *circumspicedum*, Pers. 412 *accípesis* aliis, in quibus antepaenultima accentus enclitica ui formarum *dum*, *sis* explicatur. contra in uocibus plus quam quadrisyllabis uerisimile est leuem ultimae accentum conseruatum ac fortasse iam Plauti temporibus auctum esse (*périculàque* uel fortasse *pèriculáque*).

Voces autem in trochaeum exeuntes, quae adiectis encliticis dactylicae fiunt, propter leges metricas aut elisae aut syncopatae inueniuntur. cumque elisione accentus aut in syllabam quandam praecedentem remoueatur aut loco uulgari retineatur¹⁾, in his uocibus antepaenultima accentum hac ipsa re explicari posse apparet. sed cum in uocibus iis, quarum paenultima longa sit, haec uarietas insit, in his antepaenultima semper acuitur, quod non parui momenti mihi uidetur esse. exempla mihi liceat afferre haec:

¹⁾ De hac accentus remotione inter alios *Lindsay* egit (*Transactions of the Phil. Soc.* 1891—94), contra quem cum *Hermann*, *Ritschl* contendendum esse credo eam non modo ad uoces cum encliticis coniunctas sed ad omnes alias uoces elisas referri debere. namque occurrunt apud Plautum uoces hoc modo percussae: *séced(e)*, *mélior(e)*, *potéstat(e)*, *nobilitat(em)* aliae non minus saepe quam accentu uulgari praeditae: *secéd(e)*, cet. prorsus eodem modo quo *uidétqu(e)* et *uidétqu(e)*, *cérton* et *certón*, sim. et uidetur Plautus hanc illamue accentuationem, prout metrum postulabat, admisisse. quod si uerum est, offendere non debet Plautum etiam in uocibus elisione iambicis factis interdum — nam saepe non fit — accentum remouisse et eam ob causam iambum corripuisse ut in *prófíet(o)*, *dédíss(e)*. exempla *Klotz*, *Metr.* pag. 82 sq. collegit, ad quae alia addi possunt. (Cfr. *Persson*, *Nyare undersökningar på den plautinska prosodiens område*, pag. 7 not 2).

que ¹⁾): Pseud. 164 *strúctaque ómnia* — Amph. 258 *humánaque ómnia*.

ne ²⁾): Bacch. 681 *ómnene?* † *óppido* — Epid. 30 *ármene?* † *átque* — Poen. 109 *cáptane án* — Asin. 127 *sícine hóc* — Bacch. 447 *hócine hic* — Epid. 574 *haécine?* † *haéc*, alia.

Interdum etiam -n pro -ne in codicibus scriptum est:

Mil. 290 *tútín?* † *égomét*.

Epid. 649 *sánan haéc* — Men. 776 *sáluan árcessi* — Truc. 285 *núllan ístic mülíer*.

Schrader his locis -ne formam restituere uult atque adeo antea uocales -ne plenam post breues uocales postulat; quod eum non recte facere credo. nam etiamsi -ne ante uocales locum suum primitus habebat, tamen, cum utraque forma et -ne et -n ante consonas in usu esset, forma -n in hos quoque locos facillime poterat irrepere. eodem modo codices post longam uocalem inter -ne et -n formas uacillant, licet -n numero praeualeat; utrumque credo ferendum esse.

Et syncope hae uoces in dactylum exeuntes, ubicumque collocatae sunt ante uoces a consonis incipientes, pronuntiantur, cum in uersibus iambicis et trochaicis thesis (i. e. ea pars pedis uersus quae ictu careat) binis breuibz uocis huiusmodi generis constare non possit. quare etiamsi -ne particula plena atque integra scribitur, tamen -n pronuntiatur locis his:

Poen. 1166 *haécín(e) méae* — Pseud. 83 *istócin(e) pácto* — 847 *islácín(e) cáusa* — Rud. 110 *istícín(e) uós* — Truc. 359 *hícín(e) cénas hódie* (sic A) in senariis et

Bacch. 1090 *hócin(e) me aétatis* in octonario et

Truc. 537 *hócin(e) mi* in secundo pede sept. troch.

Sin autem hae uoces dactylum efficientes primum pedem uersus uel coli trochaici obtinent, dactylus ille quidem per se perferri potest, sed credibile est syncopen analogice adhibendam esse ut in exemplis his:

¹⁾ In exemplis citandis editionem Goetz-Schoellianam (1893—96) secutus sum.

²⁾ Exempla sumpsí e dissertatione Schraderi, quae inscribitur: «De particularum -ne, anne nonne apud Plautum prosodia».

Merc. 387 *úsquene uóluiſti* — Amph. 362 *haécine túa* — Asin. 226 *haécine té* — Curc. 695 *hócine pácto* — Merc. 158 *sícine mi* et aliis. — duae syllabae simul percussae sunt: Cist. 580 *Síciné* quod inest in senarii iambici clausula et Cist. 746 *híciné* quod ante diaeresin septen. iamb. traditum est.

Eodem modo hae uoces, ubi *-in-* syllaba ictu percutitur, syncope pronuntiantur, siue haec syncope litteris exprimitur siue non. qui accentus syllabae *-in-* primigenius non est habendus, sed in has uoces analogice irrepsit e uocibus, quarum ultima recte acuitur (aúdin : audín = hócín : hocín), quod metri causa fit. exempla uide apud Schraderum pag. 12, b) et 13, b)!

Nunc uero ad uoces bisyllabas quarum paenultima brevis est transgredimur; in quibus afferendis ea usus sum ratione, ut primo uoces eas, quarum ultima semper brevis usurpatur (i. e. uoces bibreues), tum eas quarum ultima uocalem ancipitem prae se fert, (i. e. uoces modo bibreues, modo iambicas) tractem.

A. Voces bibreues.

Exempla inueni haec ante consonas collocata:

que: Capt. 702 *méaque uérba* — Cas. 1014 *éaque núbet* — Pseud. 372 *málaque dicta* — Trin. 877 *bónaque cómmendaui*.

ne: nullum exemplum inueni; nam in Mil. 628 *támine tibi pro támine*, quod Ribbeck alique in textum intruserunt, codices *tamne* praebent.

In his uocibus elisis nimirum antepaenultima acuitur. satis erit pauca exempla afferre:

que: Capt. 652 *méaque amplécti crúra* — Curc. 578 *méaque axicia* —

ne: Curc. 616 *méan ancilla*.

Inter uoces bibreues etiam annumeranda sunt aduerbia *ita*, *quia*¹⁾. et in his ultimam breuem esse ex eo quoque elucet,

¹⁾ Müller, Plaut. Pros. p. 13 sq. multa exempla ad *itā* formam probandam affert, sed ex his alia hiatu accepto, alia alio modo delentur; ea quae restant deleri debent. inter exempla, quibus hoc probare uult, etiam Mil. 1260 *quid itā?* *quia* affert, neque tamen recte. uulgo autem proceleusmaticum iambicum constituunt: *quid itā?* ≠ *quia* (quod praeter locum a Müller allatum etiam Curc. 48, Pers. 691 inest) et *quid itā?* ≠ *genus* (Pseud. 77).

quod encliticis adiectis antepaenultima acuitur: *itaque*, *itane*, *quiaque*, *quiane*. in *itaque* uero Donatus grammaticus eam distinctionem fecit, ut paenultima (*itáque*), si eandem uim haberet atque *et ita*, acueretur, antepaenultima autem (*itaque*), si causali ui praedita esset. sed haec distinctio aequid Plautum non inest, nam siue *-que* particula copulatiua siue indefinita est ¹⁾, antepaenultima uocis *itaque* acuitur. [semel *itaqué* in anapaestis occurrit Pers. 781].

Exempla, ubi ultima non eliditur, inueni haec:

1. *itaque* = *et ita*:

Amph. 763 *itaque nunc* — Capt. 676 *itaque nómína* — 878 *itaque sío* — Cist. 513, 514, 515 *itaque mé* — 520 *itaque me* — *itaque Iónus* — Epid. 429 *itaque mé* — Poen. 398 *itaque iúm* — Rud. 369 *itaque nós* — Truc. 347 *itaque párce*.

2. *itaque* causali ui praeditum:

Amph. 268 *itaque mé* — Pseud. 1279 *itaque díum*. huc etiam pertinere uidentur exempla ea, ubi *itaque* eandem fere uim habet atque *ita* simplex uel *nam ita*: Asin. 422 *itaque iúm* — Bacch. 242 *itaque tóndebo* (cfr. Langen, Beiträge zur Erklärung und Kritik des Plautus p. 231 sq.)

Vbicumque ultima eliditur, apparet antepaenultimam acui. exempla, ratione nulla habita distinctionis supra factae, haec afferro:

itaqu(e): Aul. 179 — Epid. 84 — Mil. 778, 791, 1410 — Pers. 481 — Rud. 589 — Stich. 276 —

sic Luchs (Hermes VIII, p. 114), qui accentum uocis *itá* sic explicat, ut in collocatione uerborum usitatissima *quid ita* quasi unam uocem efficiente eodem modo quo in aliis uocibus tribrachicis aut prima (*quid ita*: Bacch. 87, 680; Epid. 58, 349; Mil. 1260 alibi) aut tertia syllaba acuatur. sed cum hi proceleusmatici iambici soli fere sint, in quibus post alteram breuem (post thesin) uerbum non finiatur, cumque accentus offendat, melius mihi uidetur hanc scansionem accipere: *quid ita*. neque enim opus est putare eas unam uocem efficere. (De hac re me commonuit praeceptor meus Zander; praeterea uide Poen. 705 *quid ita? quia áurum* et Langen, Beiträge zur Erklärung und Kritik des Plautus, p. 54).

¹⁾ De hac duplice origine *-que* particulae uide Persson, Annotationes Plautinae p. 108.

itāqu(e): Amph. 16 — Aul. 414 — Capt. 37 — Epid. 195 — Men. 718 — Mil. 93, 108, 136 (uulgo sine iusta causa *atque* scribitur), 138 — Pers. 505 — Poen. 200 — Pseud. 1254 Stich. 195.

In *itane* eadem res est, ut *itane* et *itan(e)* acuatur. *itane* ante uoces a uocali incipientes posita est in: Curc. 725 — Merc. 567 — Rud. 971 *itane uéro* — Men. 948 *itane cénse*s — Merc. 918 *itane? cómmodum* — Pers. 291 *itane? specta* — Poen. 557 *itane témpas*, ad quae exempla addi potest Mil. 1278 *quia aedís dotális huius sunt*. † *itane? ita pol*, si hiatum in *itane* accipimus. nimirum licet etiam scandere: — — — *húius sún*t. † *itān(e)? ita pol*. ultima elisa inuenitur *itan(e)* in: Bacch. 477 — Truc. 292, *itān(e)* in: Mil. 66 — Poen. 660 — Rud. 747 — Trin. 306 — Semel occurrit *itāne* (sic codices, editores *itan* scribunt) in Mil. 1120 primo pede senarii: *itāne tu cénse*s? *quid ego ní ita cén*deam; apparet *itān* syncope pronuntiandum esse. (De ultimae accentu cfr quae supra de *hocín*, sim. diximus).

quíaque semel ante uocem a uocali incipientem inuenitur:

Truc. 290 *quíaque búcculis*.

Ultima elisa est in Cist. 127 *quíaque ádeo*

quíane inest in Pers. 851 *quíane té*

quían, ultima syncopata, in Most. 1132 *quían me*.

B. Voces bisyllabae, quarum ultima ancipitem uocalem prae se fert.

Vt hae uoces simplices duplicem accentuationem admittunt. ut aut paenultima aut ultima acuatur, sic etiam, si encliticae *-que*, *-ne* affiguntur, aut antepaenultima aut paenultima acui potest. sed unamquamque uocem inspicimus!

1. Primum igitur de forma pronominali *ego* agam. si apud Plautum in uersibus iambicis et trochaicis *itā*, *quid* formae solae probabiles sunt, praeter *égō* etiam *egō* multis locis probatur¹⁾. quae cum ita sint, expectari licet et *égōne* et *egōne* — nam *egoque* nusquam inuenitur — nobis occurrere, sed haec spes fallit. namque praeter *egōne*, quod in metro cretico Curc. 119

¹⁾ Exempla uide apud Müller, Prosodie p. 30 sq., quamquam hoc et illud delendum est.

inest, *egón* uno loco cod. A praebet Trin. 515 (senario): *tibin egón*, quod Ritschl in *tibi egón* mutauit. tamen melius uidetur lectionem codicum BCD accipere: *tibi egó* (cfr. Schrader l. l. p. 15). ceteris locis Plautus aut *égone* aut *égon* usurpat. sic *égone* ante consonas inuenitur in usitatissima quaestione mirantis, cui respondet pronomen *tu*: *égone?* ≠ *tú* (uel: *tune*), et in aliis quaestionibus quarum exempla collegit Schrader l. l. p. 11. ante consonas, ubi metro magis conuenit, etiam *egon* quod aut thesin aut arsin efficit usurpatur ut in Bacch. 1191 *egon quóm* — Men. 653 *égon dedi*, alibi.

2. Dat. sg. pronominum personalium *mihi*, *tibi*, *sibi*. satis cognitum est Plautum his pronominum formis aut pyrrhichiae aut iambice usum esse; qui duplex usus encliticis suffixis perspicui potest.

Exempla afferro:

a. *ultima non elisa*:

que: Stich. 609 *Dómi mihi tibíque tuaeque urori* — (sic cod. A; *tibi* BCD)

Aul. 218 *mihíque tibíque tuaeque filiae* — 225 *út proptér me tibi sit mélius mihíque propter te* — Mil. 671 *tibíque, quibus nunc* —

b. *ultima elisa est*:

α) Asin. 363 *míhi tibíque intéminatust* (sept. troch.) Bacch. 59 *húlc mihíque haud* — (sept. troch.) Most. 124 *sibíque haud* et Aul. 128 *mihíque esse* (metr. bach.)

β) Merc. 411 *mihique obiectent* — Mil. 621 *mihique amanti* — Capt. 931 *tibique hunc* —

Stich. 661 — *Dtonysúm mihique ét tibi* — Epid. 354 — *patér tibíque aúxilium* — Mil. 874 *Ácroteleútiúm, tibíque úna*.

ne: nullum exemplum inueni, ubi *mihíne*, *mihín* cet. legitur. *mihíne* autem inest in Stich. 635 *mihíne?* ≠ *tibine*. (In *tibine* -ne affirmatiuum est; uide sub p. 43). syncope et elisione aut *mihín* (Curc. 571, 422 — Men. 868) aut *mihìn* (Pseud. 472) occurrit ¹⁾.

¹⁾ Hoc loco etiam pronominum formas *meo*, *meae*, sim. cum *que* coniunctas annumerare debui, sed sedulo praetermisi. in his enim quaestio illa

3. Aduerbia *ibi, ubi, quasi* ¹⁾.

Satis pauca exempla exstant, ubi haec aduerbia cum *-que* particula coniuncta sunt, et ultima semper est elisa. unum exemplum in uoce *ubi* annotaui: Rud. 389 *quia léno ademit cístulam ei quam habébat úbique habébat* (ubique = et ubi), in *quasi* haec exempla inueni: *quásiqu(e)*: Epid. 296 — Mil. 797 — Pseud. 635 *quásiqu(e)*: Mil. 798, 910, 912, 1164, 1171.

4. Aduerbia *bene, male*.

In his duobus aduerbiis, quae interdum — quamquam rarissime — iambum efficiunt ²⁾, encliticis affixis antepaenultima semper acuitur. duo sunt loci, ubi *máleque* ante consonas inuenitur: Bacch. 982 *máleque díctis* et Pers. 820 *máleque fáciét*. ac si ultima elisa est, pyrrhichiace scanduntur: *bénequ(e)*: Capt. 404, Cist. 24, Poen. 912; *málequ(e)*: Trin. 268 (dim. anap); *benen(e)*: Bacch. 248, Epid. 129, Truc. 369; *malen(e)*: Capt. 720.

Denique uoces in *-s* litteram exeuntes tractabo.

A. Voces quae ante *-s* breuem uocalem habent.

De his uocibus nuper Leo, Plaut. Forsch. pag. 228 sq. copiose disputauit atque ostendit in iis *s* propter debilem sonum

difficillima, quae adhuc non explicata est, exsistit, utrum correptione *médque* an synizesi *meoque* pronuntiandas esse putemus. nam quod nuper Skutsch, («Iambenkürzung und Synizese» in «Satura Viadrina», Festschrift zum fünf- undzwanzigjährigen Bestehen des philologischen Vereins zu Breslau, anno 1896) contendit correptione *með, meðrum, méðque* semper pronuntiata esse, id mihi non persuasi. credo equidem et *meóque* et *méoque*, sim. pronuntiarí posse eodem modo quo *mihique* et *mihique*. Sic *tiádeque* Aul. 218 *mihique tībique tiádeque filiae* concinnitatis causa pronuntiandum est.

¹⁾ *quasi* etiam h. l. accepi, quamquam apud Plautum nullum certum exemplum inest, quo iambica mensura probatur; certe tamen constituenda est.

²⁾ Inter pauca exempla, quibus *benē* probatur, etiam exstat uox composita *beneficium* Trin. 1130: *nám beneficium hómini* — —, si quidem lectionem codicum retinemus. sed ualde dubito, num defendi possit. Ritschl *homóni* scripsit, Brix *omne* ante *homini* inseruit, Leo uersum corruptum spuriumque putat. (Alter uersus quem Ritschl, Opusc. phil. II, p. 720 ann. affert: Pers. 719 hiatu accepto *beneficium* praebet).

fere euanuisse, ut sequentibus consonis positionem non efficeret ¹⁾. quod etiam tum ualet, cum encliticae *-que*, *-ne* suffiuntur.

1. Primum uoces cum *-que* coniunctas inspiciamus! huc potissimum pertinent aduerbia *magis*, *nimis*, *satis*, *potis*, *minus*, *prius*.

Exempla cuiusque uocis affero:

mágisque: sequente consona:

Poen. 305 *mágisque méretricém* — Rud. 1181 *mágisque signa*
Trin. 1038 *mágisque sunt* (cod. *magis qui*), ad quae exempla
a Leo allata addi debet Pseud. 1017 *mágisque uórsuté*.

sequente uocali:

Bacch. 1078 *mágisque adfórmido* (anap.) — Mil. 530 *magis-*
que éandem — Truc. 216 *magisque ádeo*.

Semel *mágisque*: Pseud. 1214 *mágis magisque metuo*. Leo l. l. pag. 270 in eam sententiam inclinat hanc accentuationem *magisque* a Plauto usurpatam esse, ut uarietas insit accentus, cum in eodem uersu eadem uoces bis occurrant. sed utut haec res omnino se habet, tamen in hoc uersu causa aliunde petenda est. credo equidem *magisque* (item *minúsque*) satis uulgarem accentuationem prae se ferre in collocationibus uerborum: *mágis magisque*, *minus minúsque*, quae quasi formulae usitatissimae sermonis sint; quare hanc ipsam percussione uocum in omnibus temporibus remansisse. sic enim etiam apud Ter. Eun. 507 *mágis magisque*; *minus minúsque* in Aul. 18, Heaut. 594 et apud Pacuuium et Afranium (cfr. *plús minúsue* in Capt. 995, Phorm. 554). aliter se res habet in Bacch. 1078 et Rud. 1181, in quibus uersibus *magis* et *magisque* una et duabus uocibus seiuncta sunt, itemque in Bacch. 1103, Epid. 428.

¹⁾ Sed *s* littera non euanuit, si haec syllaba ictu feriebatur. sic *magis*, *nimis*, *satis* in metris bacchiacis iambum efficiunt (Leo, l. l. p. 267 sq.) *prius* Poen. 66 prius quidem (?), alia quae collegit Leo p. 272, ad quae addendum est Asin. 600 *quibus se*. quae cum ita sint, non recte Leo (p. 271) hanc mensuram admittit: *magi(s) manifestum* (Men. 594), *magi(s) meus* (Mil. 615), *primi(s) pudicitiam* (Epid. 541), *sciti(s) pol* (Truc. 108). necessario dimitendum est *magis manifestum*, *primus pudicitiam*. (De proceleusmatico hoc: *pudicitiam* l. l. non agam).

nîmisque: sequente consona:

Mil. 1003 *nîmisque nîtida* -- 1141 *nîmis facete nîmisque fâcundé* — Truc. 247 *nîmisque prôbus* — 469 *nîmisque paûca*.

sequente uocali:

Aul. 61 *nîmisque ego hânc* — Capt. 913 *nîmisque hêrcle* — Pseud. 1019 *nîmisque égo illunc* (sic cum Leo et Goetz melius quam *nîmisque*) — Rud. 920 *nîmis homo nihilest quis piger est nîmisque id genus odi ego male* (secundum Leo).

minusque: sequente consona:

Aul. 19 *minusque mé*.

sequente uocali:

Bacch. 1103 *minusque id* (anap) — Epid. 428 *minusque ad* — Poen. 1204 *minusque addunt*.

minûsque: Aul. 18 *mînus minûsque impendio* (uide supra!)

prîusque: Cist. 617 *prîusque péperit* (cfr. etiam *prîusquam*, non *prîûs-quam*).

2. Voces cum *-ne* coniunctae. (Exempla apud Schrader p. 25 sq.)

α) uoces bibreues: sequente consona:

Mil. 1005 *prîusne quâm* — Trin. 1017 *tribusne tē* — Truc. 694 *prîusne quâm*.

sequente uocali: Aul. 643 *fâcisne iniûriam* (sic codices, uulgo *fâcin* scribitur) — Mil. 663 *opusne erit* — Pers. 584 *opusnest* (i. e. *opusne'st*) — Rud. 1052 *tîosne hic* — 1361 *tîosne est* — Mil. 558 *ratusne istic* — Pers. 371 *malusne égo*.

Aul. 660 *fûgin hinc*.

Apparet in his uocibus *-s* litteram deletam esse eodem modo quo in *magisque*, sim.; pronuntiantur igitur *prîune*, *tribune*, *fâcin* cet., quod etiam scriptura *fûgin* probatur. sic etiam explicantur formae usitatissimae *satine*, *potin* (e *sâti(s)n'*, *pôti(s)n'*), neque quidquam impedire mihi uidetur, quin eandem originem formarum *satine*, *potine* (e *sati(s)ne*) constituamus ¹⁾. nam quamquam in his

¹⁾ *Satine*, *potine* etiam e *sate-ne*, *pote-ne* orta esse possunt. sic Dziatzko in annot. in Phormionis uersum 210. forma *sate* illa quidem nusquam inuenitur, sed certe constitui potest (cfr. *sat.*) — *satine* ter occurrit ante consonas collocata: Most. 1109 *sâtinê récte* — Poen. 919 *sâtinê prîus* — Trin. 1177

ut in supra allatis *s* litteram scriptam esse expectari licet, tamen formae *satin*, *potin* quae numero ualde superant efficere poterant, ut in *satisne*, *potisne* *s* non scriberetur.

β) uoces in trochaeum exeuntes:

In his uocibus *s* eandem debilem sonum prae se fert atque in uocibus sub α) allatis, quod etiam in scriptura plerumque exprimitur: *cognóscin*, *patiérin*, *pergin*, sim., quae e *cognósci(s)n'* cet. exstiterunt ²⁾. praeter has formas, quae ante uocales et consonas positae sunt, ante uocales etiam inueniuntur eae, in quibus *-sne* scriptum est:

Truc. 34 *benígnusne ín* — Bacch. 803 *loquitátusne és* — Amph. 343 *séruosne és*, alia, quae omnia apparet pronuntianda esse: *benígnun*, *séruson* cet.

Pauci sunt loci, ubi *-sne* positionem efficit: Curc. 712 *uol-tisne oliuas* — Rud. 243 (metr. cret.) *díc. uiúisne? óbsecró* — Asin. 712 *datisne argéntum* et alibi. fortasse *-sn'* pronuntiandum est *-nn*. formae *pergin* (Asin. 477, Mil. 380) — *rerín* (Bacch. 1127) *dabín* (Bacch. 883, Pseud. 536, 1078) analogia uocum *cencén*, *uidén*, in quibus ultima recte acuitur, exstiterunt.

γ) Voces dactylicae:

Exstant duae uoces dactylicae cum *-ne* coniunctae: Pers. 412 *accípin*, quod subsequitur uox a uocali incipiens. quamquam paenultima accentus ex eo explicari potest, quod primum pedem senarii obtinet (cfr. *mílitis*, *omnia*) tamen credo accentum h. l. primigenium esse: *accípin* enim ex *accípi(s)ne* ortum est, qua in uoce, cum paeonem primum efficiat, antepaenultima recte acuitur (cfr. quod pag. 32 diximus de *aspícedum* sim.). altera uox in Rud. 1216 (septen. troch.) inuenitur: *ómnián* consona sequente. haec forma syncopata ad formam plenam *ómniáne* spectare uidetur, sed ut saepe in uocibus cum *-ne* coniunctis sic in

sátine saluac. sequente uocali inueniuntur *satine*: Bacch. 509, Epid. 666, Men. 522; Mil. 574, 1134 — *potine*: Merc. 441, Mil. 926; Men. 466, Merc. 779 —

Satín sexies occurrit (semel in metr. bacch.) ante consonas, quod metri causa fit (cfr. *hocín*, *itán*).

²⁾ Cogitari licet has formas alia uia exstitisse: ex *-sne*, *e* littera syncopata, *-sn*, tum assimilatione *-nn* factum esse; *-nn* autem, ante consonas in *-n* simplicem reductam, etiam ad formas ante uocales positas transiisse.

hac metrum hunc accentum efficere potuit. an fortasse haec accentuatio, quae grammaticis testibus posteriore latinitatis tempore una ualebat, iam Plauti temporibus orta erat?

B. *Voces quae ante -s longam uocalem habent.*

(Exempla apud Schrader p. 20 sq.)

Quoniam in his uocibus *s* non debebatur, *-sn* positionem efficiebat, ut paenultima acueretur. primigeniae igitur sunt formae in *-ésne*, *-ísne* exeuntes: *déridésne* (Curc. 18. 392) — *spondésne* (Curc. 674), aliae, e quibus formae usitatissimae in *-én*, *-ín* desinentes syncope uel elisione exstiterunt: *-ésne* > *ésn'* > *énn* > *én*; item *-ísne* > *ín* (*censén*, *audín*) ¹⁾. cum autem ultima elisa uel syncopata accentus in antepaenultimam remoueri posset, formae *céncén*, *aúdíń* ortae sunt. eadem ratio est in uocibus iambicis: *habésne* > *habén* > *hábén*.

II.

Quod adhuc de accentu uocum cum *-que*, *-ne* coniunctarum diximus, id etiam ualet quaecumque enclitica monosyllaba affigitur ²⁾. sed cum de his omnibus agere perlongum sit, pauca annotabo.

Voces encliticae in duo genera diuidi possunt: alterum quod encliticas comprehendit quae non nisi aliis uocibus suffixae inueniantur, alterum quod eas, quae etiam absolute occurrant, continet.

Prioris generis sunt praeter particulas supra tractatas *-que*, *-ne* particulae *-dem*, *-met*, *-ne*, quae pronomi- et aduerbiis pronominalibus adiciuntur. h. l. non praetermitto quin aduerbium *ibidem* commemorem, cuius accentuatione duplex prosodia *ibi*

¹⁾ Quod Schrader p. 25 dicit, *censén* formam non primigeniam esse sed, postquam *cénsen* exstitit, a poeta metri causa permissam esse, id apparet falsum esse.

²⁾ Valent etiam eadem leges, si encliticae bisyllabae *quidem*, *quoque*, alia adiciuntur, quamquam alia ratio acuendi perspicui potest. sed haec ut multo longiora h. l. relinquam.

simplicis probatur. nam praterquam quod uulgo aut antepaenultima aut ultima acuitur, ter *ibidem* inuenitur: Pseud. 1271 (metr. bacch.), Bacch. 756, Rud. 396 (cfr. Müller, Pros. p. 29, 272). — *met* particula saepissime *ego* affixa est, quae uox aut *égōmet* (circa quadragies quater) aut *egōmēt* (decies quater) ictu percutitur; nusquam autem *egōmet* inueni. tum datiuis *mihi* et *tibi* suffixum inueni: *mihīmet* (Amph. 597, Most. 301, Trin. 71, Truc. 447), *tibīmet* (Bacch. 325). praeterea has formas annotaui: *nōsmet*, *uōsmet* (*uosmēt*), *mēmet* (*memēt*), *īpsemēt* (Amph. 102), *meūmet* (Poen. 446). *-nē* particula (Graece νη)¹⁾, affirmatiua ui praedita, pronomi-
nibus *tu* et *ego* suffigitur: *tīne* (Capt. 857, Epid. 575, alibi) *égone* (Mil. 565, 936). eiusdem naturae *ne* est in Epid. 73 *haécine ubi* et Mil. 310 *hócine sí* (*hócin* syncope pronuntiatum?)

Alteri generi tribuendae sunt particulae: *nam*, *dum* aliae. absolute enim dico has particulas usurpari, ubicumque a uerbis suis seiunctae occurrunt et tanta ui pronuntiantur, ut accentum habere possint. exempla cuiusque generis afferam.

num particula enclitice usurpatur in *úbinam*, (uel *ubinám*, nusquam *ubínam*) *quidnam*, eiusmodi; absolute autem in: *nam quid*, *nam numquid*. *nam* a *quid* seiunctum alii uerbo enuntiati suffixum est ut in: Most. 368 *quíd ego agó nam?*²⁾

De *dum* part. p. 32 commonui, ad quae h. l. pauca addam. haec particula uulgo cum imperatiuorum 2 pers. sg. coniungitur, ut accentus aut in imperatiuorum formas aut in ipsam particulam cadat, quae accentuatio particulae, cum ad accentum enuntiati quadret, imperatiuum quasi procliticum efficit. in uocibus bibreuibus uulgo imperatiui paenultima acuitur:

ágedum: Cas. 894, Stich. 725, Trin. 883; ultima elisa *áged(um)*:

Amph. 783, Aul. 646, Men. 166, alibi. —

¹⁾ Sic Persson, Nyare Undersökningar etc. p. 34. quod si uerum est, haec particula *-nē* ex altero *ne* affirmantis (graece ναι) seiungendum est. sed utut haec res est, *-nē* encliticum certe inuenitur quod falso Schrader p. 11, ann. 1 negauit. uide etiam Brix-Niemeyer ad. Mil. 310.

²⁾ Eadem res est in *-nī* particula; praeter *quidni*, quod in tota latinitate remansit, et *quíppe nī* Plautinum *nī* etiam a uerbo suo separatim inuenitur ut in Pseud. 96 *quíd ego nī fleám* et 652 *quíd ego nī teneam*.

cáped(um): Rud. 1176. sed bis *dum* ictu percussum inueni Most. 849, Pseud. 523 b *agedúm*.

In imperatiuis iambicae formae semper correptis *dúm* ictu percutitur in *manēdúm*: Asin. 585, 877; Bacch. 794. Cas. 387 — *iubēdúm*: Rud. 786 — *tacēdúm*: Men. 348, imperatiui paenultima in uocibus elisis *iūbed(um)*: Pers. 605 et *māned(um)*: Trac. 115.

Imperatiui in trochaeum exeuntes binas syllabas acuiunt: percutiuntur enim et imperatiui paenultima et *dum* part.: *dicedúm*: Rud. 1156, *tāngedúm*: Rud. 784, 796. *súrged(um)*: Most. 1102, *adsidedúm*: Stich. 7 b, *accēded(um)*: Rud. 1332; eodem modo imperatiuus spondaicus qui exstat: *púttadúm*: Most. 674.

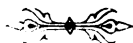
In imperatiuis dactylum efficientibus aut, si *dum* ictu caret, paenultima imp. (i. e. antepaenult. totius uocis) acuitur ut in *aspicedum*: Most. 1105, *excútedum*: Aul. 646, *respiced(um)*: Mil. 361, *círcumspicedum*: Mil. 955, Most. 472 aut, si ictus in *dum* cadit, imperatiui uulgarem accentum retinent: *áccipe dúm*: Men. 386, *círcúmspice dúm*: Trin. 146. restant duo imperatiui anapaestici: *mémora dúm*: Capt. 983, Poen. 1063, *facitódum*: Cas. 523 et unus imp. creticus *éuocádum*: Most. 679 — praeterea *dum* his uocibus enclitice suffixum inueni: Mil. 641 *néqued(um)*, Pers. 610 *éhodum*, Trin. 968 *cēdōd(um)*.

Duos locos, ubi *dum* ab imperatiuis suis separatum est, annotaui: Men. 378 *dēd sine mē dum hanc compellare* et Most. 1143 *sine me dum istuc iudicare*.

Sunt sane multae aliae uoces, quarum accentus minus uulgaris sic explicari potest, ut enclitica sequatur. unam uocem dactylicam commemoro: *nēsciō*, quam si sequitur *quis* pronomen interrog., paenultima saepe acuitur: *nescioquis* = *aliquis*¹⁾. sed haec hactenus!

¹⁾ Vide etiam Luchs, Hermes VI, p. 264 sq.

Axel W. Ahlberg.

Transitivity in Modern English.

FIRST PAPER.

I.

Introductory Remarks.

As Transitivity appears most conspicuously in the verb, it has often been almost exclusively restricted to this part of speech. That this restriction is far from exact, will be seen from what follows, but nevertheless, the verb being that part of speech that conveys this idea most naturally, we shall take the verb for the starting-point of our observations.

By a transitive verb is generally understood a verb which is in its meaning incomplete without an object being added in order to convey a distinct idea to the mind, while an intransitive verb, in general acceptation, is complete without the addition of an object.

The difference between a transitive and an intransitive verb, however, is not so great as one might imagine. Formerly, in accordance with the grammatical traditions of the Greek and the Latin languages, only those verbs which governed the accusative were called transitive; but now this term is often extended to all so-called prepositional verbs (i. e. verbs such as, — *look at*, *think of*, *speak to*).

That the latter classification is more accurate than the former will, we hope, be proved by our exposition of the theory of transitivity. Sweet (New English Grammar, § 251) seems to be

perfectly right in considering the conventional distinction between transitive and intransitive verbs to be mainly (we would say 'exclusively') a formal one. This being so, it may be questioned whether the conventional distinction ought not to be discarded, for syntax and syntactical investigations should not, in our opinion, hold to the form and disregard the sense of the examples with which they deal, as has hitherto too often been the case.

Hence we must reject the definition of an intransitive verb as a verb that has no object. In the following example: —

Revenge! — About! — Seek! — Burn! —
Fire! — Kill! — Slay! — Let not a traitor live
(Shak. Julius Caesar, Act. III, Sc. II),

it is clear that objects may, without difficulty, be mentally supplied, and that they even present themselves quite naturally to the mind. But the want felt of such objects to be mentally supplied is not always equally keen; and thus, instead of drawing a sharp line between transitive and intransitive verbs, we consider it far more correct to speak of stronger and weaker transitivity (or, as the case may be, intransitivity), or — which practically comes to the same thing — to attach different degrees of intensity to the idea of transitivity. This way of treating the question, moreover, will be found especially to commend itself when regard is paid to the meanings of the examples employed; thus, a prepositional verb may suggest, almost inevitably, some synonymous, directly transitive, verb (cf. Sweet, New Engl. Gram. § 251).

How vague and undefined the line that marks off transitive from intransitive verbs, as a matter of fact, is, appears, in a striking manner, from the following series of expressions: —

'eo', '*eo ad urbem*', '*adeo urbem*' (vid. Dräger, Hist. Syntax der Lat. Sprache, I, § 169).

'the child cannot *speak* yet', 'I did not *speak of* you', 'I do not know what to *speak about*', '*bespeak* something' (vid. Kellner, Zur Syntax des engl. Verbs, p. 14).

Cf. furthermore such phrases as 'foot it', 'go the whole hog', «Go it, Dempster» (Sc. II, p. 61) etc., where the transitive idea is plainly on the way to assert itself.

Intransitive, in the strictest sense of the word, only such verbs could properly be called, which can never be put into relation with any kind of object or complement, e. g. 'blossom'. But these verbs (often called neuter verbs) are, in reality, not very numerous, while the great majority of so-called intransitive verbs can be placed, in a more or less distinct way, in some sort of relation to an object or complement. In many cases, this object is really nothing but an adverb¹⁾; and, in fact, no sharp line of demarcation can be drawn between an object and an adverbial complement. Hence the object is considered, by some grammarians, as a sort of adverbial complement (cf. Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft*, p. 440).

Transitivity as a phenomenon might be supposed at first sight to be uniform in all Aryan languages; and, in their general features, the different modes of expressing transitivity which prevail in those languages may be said to be very much the same; but, on closer examination, considerable differences of detail will be found. And, even within the limits of the same language, the conception may change considerably from one time to another, so that, e. g., a verb which has been felt as intransitive by the individual employing it during one period of a language may at another be felt as transitive, or at least, may tend to approach the transitive group of verbs.

The study of such shiftings as we have just mentioned is a chapter of historical and comparative syntax. We do not, however, propose to deal with them here, save in so far as they appertain to the modern stage of descriptive syntax. Accordingly,

¹⁾ Cf., for instance, such expressions as the following: —

Ethelbertha looked *her inquiries* (i. e. 'inquiringly') (N. N. p. 230).

She does not speak, only looks *her question* (i. e. 'questioningly') (Ing. 202).

the strong, submissive, meek-eyed beasts, who, I fancy, are looking *mild reproach* (i. e. 'with mild reproach') at him from between their blinkers (The Mill on the Floss, I, 3).

«No fear of that», said Tito, beckoning *a farewell* (i. e. 'by way of farewell') (Romola, I, 48).

Cf. also Sweet, *New Engl. Gr.* § 252.

our object may be defined as consisting of an attempt to analyze the various forms employed to express transitivity in modern English. But even this attempt must be incomplete and fragmentary. To treat the whole subject thoroughly would be beyond our power. For the present, we must confine ourselves to certain aspects of the question, viz. those which have seemed to us particularly worthy of consideration. The aim of this paper is consequently — in other words — to analyze, albeit within very narrow limits, the conception that anyone who is, to some extent, familiar with the English language as now spoken and written, must form, more or less consciously, of transitivity in modern English.

As we stated above, no sharp line can be drawn between transitivity and intransitivity. The two ideas, although ordinarily regarded as the absolute antitheses of each other, merge each in the other through a series of intermediate stages, in which the transitive force is gradually weakened, and gives way to the intransitive, more and more in proportion as the conception of a definite or direct object is further removed from our thoughts.

There is nothing, theoretically, to prevent our regarding all the transitive verbs in a language as forming one continuous chain of ideas, the principle connecting them all being the intensity of the physical force implied in every individual verb, whether that verb relates to a physical action (e. g. 'kill'), or to a mental one (e. g. 'conceive'). The more intensely a subject exercises its activity in relation to a certain object, the more strongly does the element of transitivity appear. The less intense the activity associated with the subject, the weaker does the transitive force appear; but it is never other than distinct while an object is expressed. The next stage in the descending scale is where the object is no longer expressed, but can be supplied without mental effort. Thence a new series of expressions, where mental effort is increasingly needed for the supplying of an object, brings us to a point where an object cannot any longer be mentally supplied. This last constitutes the sphere of intransitivity. Now, it is highly improbable that a

language should, at any special period of its existence, possess all the links of the chain that unites the sphere of transitivity with that of intransitivity; but such an uninterrupted chain may always be conceived; and a thorough investigation of the resources of language would, no doubt, reveal to us an unexpected number of such links.

Any arrangement, such as that indicated above, of all the transitive verbs in a language, would not however, from a practical point of view, be feasible. We should be better advised to arrange them in parallel groups, each group forming a chain where the same idea is expressed by each link, though with varying degrees of intensity.

By way of illustrating our meaning, we now propose to discuss one of these independent chains of transitive verbs, without any pretensions, however, to an exhaustive treatment. To express the idea of 'killing', there are in English, as in most other languages, several expressions in which the idea of transitivity appears with more or less energy. The stronger the physical force connoted in the expression, the more strongly the element of transitivity forces itself upon the mind. In order to avoid complication, we restrict our examples to some ¹⁾ of the terms used to denote the killing of a person.

butcher
slaughter
slay
kill
put to death
take the life of
deprive of life
make away with

¹⁾ The list might, of course, be considerably increased by adding terms such as the following: —

assassinate, massacre, immolate
burke, strangle, stab, shoot, blow a person's brains out, brain, belhead
launch into eternity, 'do for' a person, 'settle' a person, give a person his quietus.

Here we have a series of terms related to one another in meaning, and we have tried to arrange them according to the degree of energy with which the idea of destruction by physical force, i. e. the transitive element common to all of them, appears in each. We shall next seek to justify, by a brief analysis, the places in the series which we have assigned to the respective terms. Were we to consider these terms under any other aspect than that which we have adopted, we should probably have to alter the order we have now thought most suitable to assign to them.

Butcher, as a verb, is not commonly used of 'killing animals', but being borrowed from the name of the man whose profession it is to kill animals, a profession which is commonly associated with a great degree of cruelty (the killing of an ox, for instance, cannot be accomplished with ease, but involves the expenditure of a great deal of physical force or energy on the part of the butcher), the popular mind retains this idea of cruelty and, with it, that of energy too, whenever the word is used as a verb. Consequently the verb itself always implies an excessive degree of energy, and the idea of 'killing' here appears associated with the maximum of transitive force.

Slaughter may equally well be applied to animals and persons, in which latter case it implies the idea of men being killed like brutes, either as regards the numbers involved, or the manner employed in killing them. Compared with *butcher*, however, there seems to be a weaker shade of barbarity and brutality (and, hence, of energy) implied in this term, owing to the fact that *butcher* is borrowed from the name of the agent while *slaughter* is primarily an abstract noun.

Slay comes near *slaughter*, etymologically, but differs from it as regards actual usage, inasmuch as the two verbs belong to different layers of language: *slaughter* is coarser and more picturesque by contrast, while *slay* is restricted to poetical or scriptural phraseology. *Slaughter* comes nearer *butcher* than *slay*, for like *butcher*, *slaughter* implies the idea of 'blood' (cf. 'slaughter-house'), while *slay* merely implies 'defeat'. Hence, *slay* does not express the idea of killing with such intensity of brutality and

cruelty as either *butcher* or *slaughter*, although these elements, owing to the etymological relation in which the verb stands to *slaughter*, are not altogether absent.

Kill is the general and the indefinite term, meaning 'to deprive of life'. It may be used with reference to either men or animals, but there is nothing in the word itself to indicate the presence of any element of cruelty.

Put to death. In this expression, as in 'to kill' every idea of adventitious effort or energy — such as the idea of barbarous ferocity, more or less attached to *butcher*, *slaughter* and *slay* — is wholly absent. We have placed it after *kill*, because it seems as though the conception 'deprivation of life' is weaker in this expression than in *kill*, owing to the fact that here it is a phrase we have to do with, of which the actual verb itself ('put') does not carry the whole sense and, consequently, does not suggest life-extinction. In *kill* the whole idea is concentrated in one word; whereas in *put to death* it is dispersed over three words consisting of the verb *put*, which implies in itself a rather vague and indefinite action, and of a prepositional phrase wherein lies the real specialization of the action. It is this difference that renders this term less energetic than the word *kill*.

Take the life of occupies the next place in the series. Both *take the life of* and *put to death* are composite expressions, and therefore less forcible than the simple *kill*; but the idea of death in *take the life of* is merely suggested and not directly named as in the expression *put to death* (*putting to death* being a positive conception, whereas *taking a person's life* is a negative one); hence the physical force implied in the former is much less.

Deprive of life, like *take the life of*, suggests death indirectly, through the idea of the cessation of life. It is inferior in intensity of significance to *take the life of*, because the idea of a clearly-defined relation of ownership between the person killed and the life is far more marked in the latter phrase than in the former. Besides, in *take a person's life*, 'life' is the direct object of 'take', whereas in *deprive a person of life*, 'person' is the direct object of 'deprive' while 'of life' is merely a prepositional complement.

In *to make away with*, the idea of conscious exertion of energy on the part of the subject in killing the object is not so prominent as the idea of effort through some agent or intermediary. Thus Hubert, in Shakespeare's *King John*, may be described as purposing to 'make away with' Arthur, but not as purposing to 'take (or take away) the latter's life'.

Beside this primary series smaller secondary series may be imagined, containing expressions which, owing to some prominent shade of signification, do not aptly fit in with the other links of the primary series; although, of course, they may be placed there, just as other expressions in the primary series may be put into new secondary series, if we desire to accentuate a certain shade of signification which may appear more prominently in some words than in others. An example of such a secondary series would be *uproot*, *eradicate*, *extirpate*, etc. Here, the idea of 'destroying a living organism from its very roots' is the special shade of meaning, and the terms are arranged according to the intensity of that idea; although the dominant idea of destroying vitality is also connoted by all.

From what has been said it will be seen that the same verb may belong to different groups of transitive verbs, and occupy different places in different groups, according to the particular shade of meaning that forms the basis of each group, i. e. is uppermost in our minds in each case; or, in other words, the force of transitivity in a verb may vary according to the particular meaning we attach to it.

II.

Different Modes of expressing Transitivity.

Transitivity may occur in different parts of speech:

I. In a transitive verb. This is the simplest and most natural form in which transitivity appears.

a) In the active voice:

one does not *like to think of* their *fighting* and *killing* each other (N. 221).

As has been said above, we include in the group of transitive verbs, not only those that are usually classed as such (verbs with obvious transitivity), but also every verbal phrase or group-verb (vid. Sweet, New Engl. Gr. § 251), and every verb or verbal expression ordinarily regarded as intransitive, which suggest, with some degree of spontaneity, as their more or less proximate equivalent, some indisputably transitive verb (verbs with more or less latent or accidental transitivity). The amount of transitivity inherent in every such verb or verbal phrase is determined by two factors:

1) the degree of spontaneity with which the equivalent occurs to the mind,

2) the degree of transitivity connoted in the equivalent.

Of *group-verbs* there are three classes:

1) When the element of transitivity is expressed by a verb combined with a preposition, we get one variety of verbal phrase or group-verb, which may be termed *prepositional group-verb*, e. g. 'think of', cf. 'consider', etc. ¹⁾.

2) Another form is the result of the combination of verbs with adverbs, and may be described as *adverbial group-verbs*, e. g. 'pull down', cf. 'demolish'.

3) *Adjectival group-verbs* constitute a third class, e. g. 'make beautiful', cf. 'embellish'.

In the two last classes of group-verbs, if the simple verb is separated from its complement by the object, the force of transitivity appears to be a shade less than when the complement precedes the object. Thus there is a somewhat stronger shade of transitivity in 'pull down a house' than in 'pull a house down'.

The transitivity of group-verbs is strikingly exemplified by phrases in which such a verb is found coordinated with an ordinary transitive verb, both having one and the same object.

1) it (= the ape) creeps out and *bites* (?) and *tears at* quivering flesh (N. N. 160).

With that he dropped his head again, *lamenting over* and *caressing* her (*Dickens*, *Dombey and Son*, Tauchn. III, 353).

yet you *pity* instead of *exulting over* me (*Scott*, *The Pirate*, ch. 40).

¹⁾ 'Consider' is, of course, only occasionally an equivalent of 'think of'.

2) the rapidity with which one of the servants had *caught up* and *removed* it (Pirate, ch. 29).

Florence put on a shawl and bonnet, in a dream of running through the streets until she found Edith, to *save* and *bring* her *back* (Dombey, III, 109).

3) 'Her loving presence *sweetened* and *made beautiful* their home'.

'Her querulous temper *soured* and *made bitter* every moment of his life'.

Cf. the following passages, in which an ordinary transitive verb is coordinated with a composite transitive expression (vid. p. 57 et seq.), both having only one single object in common: —

I grew to *hate* and *be afraid of* this mysterious Bar (Ing. 180).

an example of enormous will-power enabling a man to *overcome* and *rise superior to* the defects of character with which nature had handicapped him (N. N. 164).

It oftens happens that one form of a verb suggests one particular signification as the normal one, and another form a totally different signification. It is hardly necessary to point out that these different shades of meaning, which attach to a verb according to the form in which it appears, have an important bearing on the assessment of the amount of transitivity to be assigned to the verb in each single example in which it occurs. Similarly, the same verb may, of course, from the context in which it stands, have differing senses, and, consequently, varying degrees of transitivity.

Thus the form 'divert' suggests, as its normal signification the idea of turning a thing aside from its wonted channel. The form 'diverting', on the other hand, instinctively calls forth as its synonym some such word as 'entertaining' or 'amusing'.

b) In the passive voice:

I *was shocked* at his *suggested* argument (N. N. 278).

Very near to this group comes a group consisting of a certain number of 'participial adjectives', related, either in form or in meaning, to past participles and compounded with the prefix *un-*.

an inquiry was set on foot concerning a pedlar, name *unknown* (Marnier, 119).

II. In a substantive (*nomen actionis*), derived from, or related in meaning to, a transitive verb or other transitive word. In these cases, it is to be noted that the object, if distinctly ex-

pressed, cannot, generally ¹⁾, be tacked immediately on to the substantive expressing the transitivity, as it can in the case of the verb, but must be linked to it by means of a preposition. The substantive, like the verb, may have an active or a passive sense; but this distinction does not always appear clearly, especially when the object is not definitely expressed.

a) With an active meaning:

the *commission* of a crime (Marner, 2) (cf. 'commit a crime').

Jephson roused himself on my *completion* of (= on my completing) this anecdote and sat up (N. N. 151).

A shadowy *conception* of power (Marner, 4) (cf. 'conceive, or conceive of, something').

The questionable sound of Silas's loom . . . had a half-fearful *fascination* for (= fascinated) the Raveloe boys (Marner, 3).

b) With a passive meaning:

in human nature the *attraction* is towards the opposite (= man is attracted towards his opposite) (N. N. 221).

the result was now under *consideration* (= was now being considered) (N. N. 221).

Caterina felt something like a painful *contraction* at her heart (= felt her heart painfully contracted) (Sc. I, 239).

Of course, there followed the usual *discovery* and consequent trouble (N. N. 265) (cf. 'the thing was as usual discovered').

turning aside to hide his *emotion* (= the fact of his being moved) (N. N. 223).

if he had any *reputation* (= was in any way known among men) for knowledge (Marner, 2).

rendering their *retention* (= their being retained) in this world difficult and undependable (N. N. 10).

prevent *surprise* (= being surprised) (Marner, 120).

When the substantive is parallel in sense and similar in form to the corresponding transitive verb, the force of transitivity is felt more strongly than in other cases, cf.: —

a) With an active meaning:

The *love* of money is the root of all evil (1 Tim. 6, 10) (cf. 'to love money').

b) With a passive meaning:

even a settler . . . hardly ever ceased to be viewed with a remnant of distrust, which would have prevented any *surprise* (Marner, 2).

¹⁾ Cf., however, such compound words as *knife-grinder*, p. 56.

The object is often not definitely expressed, but only suggested by the context. In that case the force of transitivity depends on the degree of spontaneity with which the object suggests itself to the mind.

'Love is a natural emotion'.

he will possibly find himself dreaming of a possible *benefactor* [sc. of himself] (Marner, 118) (cf. 'benefit a person').

The object may form with the substantive in question a compound word without a preposition.

the *knife-grinder* (Marner, 2).

the female *novel-reader* (N. N. 220).

those scattered *linen-weavers* (Marner, 2).

Such strange lingering echoes of the old *demon-worship* (Marner, 4).

There may often be great hesitation as to whether the transitivity of a substantive is of an active or of a passive nature. This is especially the case when the object is not expressed, or when the substantive itself appears to include not only the verbal idea, but also either the object or the subject, according to whether the active or the passive sense is uppermost. In the saying, 'A man loves a woman, but a woman loves *love*', the substantive *love* may with almost equal readiness suggest either the active exercise by a man or by a woman of his or her faculty of loving (no matter what the object), or the passive experience (in the case of the woman) of being loved.

III. In an adjective.

a) With an active meaning.

pockets were *capacious* (= could hold much) in those days (Sc. I, 237).

a man of *capacious* mind (= a man with a mind [ready] to store much, cf. 'retentive memory') (Marner, 119).

a long course of *inoffensive* conduct on his part (his conduct did not offend anybody) (Marner, 2).

b) With a passive meaning:

the *questionable* sound of Silas's loom (i. e. a sound the nature of which might be questioned) (Marner, 3).

All cleverness . . . was in itself *suspicious* (i. e. liable to be suspected) (Marner, 2).

some other art *unfamiliar* to villagers (cf. 'unknown to') (Marner, 2).

Cf. with an active meaning, 'I am *unfamiliar with it*' = I do not know it.

The context must often show whether the adjective implies activity or passivity. Thus, 'he is a very *suspicious* fellow', may mean either 'he is a very suspicious-looking fellow, i. e. one liable to be suspected' (passive sense), or 'he is always suspecting others' (active sense).

IV. In an adverb.

a) With an active meaning:

aggressively unpleasant (N. N. 157).

clasping his hand *entreatingly* (Marner, 87).

... , she observed *interrogatively* (N. N. 230).

... , they would say, in that *irritatingly* unsympathetic voice of theirs (N. N. 224).

... , returned Amenda, somewhat *reprovingly* (N. N. 231).

b) With a passive meaning:

I grew *exaggeratedly* remorseful (Ing. 148).

an *incredibly* short space of time (Ing. 148).

There was something *irresistibly* propitiating in that bright young smile (Romola, I, 29).

V. In a preposition derived from a transitive verb, e. g. *concerning*, *regarding*, *respecting*.

VI. In various composite expressions.

To this category might have been referred the so-called group-verbs which we have already discussed under the heading of transitive verbs; we adopted this arrangement on the ground that they suggest, with a greater degree of spontaneity than the composite expressions now to be discussed, certain simple verbs as their equivalents. The difficulty of arrangement becomes especially apparent in the case of expressions bordering on the category of adjectival group-verbs. Thus, although we may consider 'make beautiful' as an adjectival group-verb (there being a transitive equivalent 'embellish'), this could hardly be done with the expression 'think beautiful', which does not naturally suggest any transitive one-word equivalent. This latter disqualification obtains equally in the following example: —

keep hearts tender (Idle Th. 33).

This class of expressions might, moreover, from another point of view, be dealt with in the chapter on incomplete transitivity. Thus, in the following example: —

those scattered linen-weavers . . . were to the last *regarded as aliens* by their rustic neighbours (Marner, 3),

if we consider the words *regard as aliens* as forming one single expression conveying *one* definite idea, we place the expression in this category, and consider it as an expression with complete transitivity, whereas, if our attention is drawn chiefly to the word *regard*, we should speak of this word as a verb with incomplete transitivity. --- From the last example it will be seen that such composite expressions may be used in a passive as well as in an active sense.

The more complex the terms employed to limit the simple transitive word to its special significance, the greater the tendency to conceive of the expression as representing a complex idea; and, consequently, to underestimate the amount of transitivity inherent in the entire expression.

I thought you the most beautiful and the most enviable creature I had ever beheld (W. Besant, Children of Gibeon, Tauchn. I, 12).

The element of transitivity in the composite expressions belonging to this group depends, of course, entirely on the degree of spontaneity with which they suggest appropriate transitive equivalents. Hence, it is clear, that the force of transitivity may vary considerably according to the standpoint of the speaker. Thus, for instance, an expression may imply a certain amount of transitivity to a learned man, without suggesting any such element to an uncultivated person, simply from the fact that some transitive equivalent occurs in the vocabulary of the former but not in that of the latter. Moreover, to a person who is acquainted with a foreign language in which a single word does duty for the entire complex phrase, or to one who knows something of the historical growth of his own language, such a composite phrase might suggest a higher degree of transitivity than in the case of a man acquainted only with the resources of his own mother tongue in its present stage of development. Hence many expressions, which to an Englishman contain little or no transitivity, may seem to a foreigner to possess a large measure thereof.

In the following list of examples we give the simple transitive equivalent before each corresponding composite phrase:

to approximate: the sentiments of these airs . . . *came very close to* Caterina's own feeling (Sc. I, 170).

to augment: her emotion, instead of being a hindrance to her singing, *gave* her *additional* power (Sc. I, 170).

to awe: this woman, who *imposed a certain awe on* (= somewhat awed) those who approached her (Romola, I, 64).

to control: to them words are facts, and, even when known to be false, *have a mastery over* their smiles and tears (Sc. I, 240).

to define: It would, perhaps, be difficult *to give a definition of* Common Sense (Thomson, 7).

to determine, vid. *to resolve*.

to discredit: I *am a disgrace to* a decent household (N. N. 230).

to fulfil: Few things in this world *come up to* expectation (Diary, 65).

to govern, vid. *to control*.

to hinder: her emotion, instead of *being a hindrance to* her singing, *gave* her additional power (Sc. I, 170).

to increase, vid. *to augment*.

to learn: I could *get wind of* the amount given, now, if I wanted (Macmillan's Magazine, 1887).

to line: the old-world towns and villages that *cluster round* its bank (Diary, 65).

to look at (them in such a way as to . . .): he . . . would *fix on* them a *gaze* that was always enough to make them take to their legs in terror (Marnier, 3).

to love: Mrs. Sharp will *be more in love with* you than ever when she *sees* you in the new one (Sc. I, 237).

(*to love frantically*;) Gilfil, who *is over head and ears in love with* her (Sc. I, 174).

to need: I *am terribly in want of* the air (Sc. I, 246—7).

having need of this service (Sc. I, 178).

to observe, see *watch*.

to occupy: The Lord of Love went by

To take possession of his flowery throne. (William Morris, Earthly Paradise, I, 221).

to offend: Ficino, whose Latin *is an offence to* me (Romola, I, 58).

to possess: There began *to take possession of* me a positive dislike to Hannah (= a positive disl. to H. began to possess me) (N. N. 33).

to pretend: We remained for a while without speaking, he twirling his hat *as at* our first interview, I making a show of *arranging* (= pretending to arrange) papers on my desk (N. N. 34).

to refer to: When Bardo *made this reference to* (= thus referred to) his daughter (Romola, I, 71).

to relieve: *be a great relief to* the feelings of a man in the blues (Idle Thoughts, 30).

to relieve: the vellum bindings, with their deep-ridged backs, *gave little relief to* (= slightly relieved) the marble (Romola, I, 52).

to resolve: Poor Sir Christopher has *made up his mind* that you're to have Gilfil (Sc. I, 174).

to see: it is such a long time since I last *set eyes upon* you (Children of Gibeon, I, 3).

we *had* a splendid *view of* the river (Diary, 65).

to stop: I mean to *put a period to* this disreputable prodigality (New Ar. N. 96).

to think: he *was of opinion* that a little external moisture would hurt no man who . . . (Sc. I, 235).

to want: Sir Christopher *has set his heart on* their marrying (= wants them to marry) (Sc. I, 243).

Sir Christopher *is* very *anxious for* it (Sc. I, 239).

They had, perhaps, heard their fathers and mothers hint that Silas Marner could cure folks' rheumatism if he *had a mind* (= wanted to) (Marner, 4).

to watch: I want to warn you that Miss Assher *has her eyes open to* what passes between you and Captain Wybrow (Sc. I, 250).

Emil Rodhe.

Abbreviations of Book-titles:

Diary	=	<i>J. K. Jerome</i> , Diary of a Pilgrimage, Tauchn. 1892.
Ing.	=	John Ingerfield and other Stories, Lond. 1894.
N. N.	=	Novel Notes, Tauchn. 1894.
Idle Th.	=	The Idle Thoughts of an Idle Fellow, Tauchn. 1891.
Marner	=	<i>George Eliot</i> , Silas Marner, Tauchn. 1861.
The Mill on the Floss	=	Tauchn. 1860.
Romola	=	Tauchn. 1863.
Sc.	=	Scenes of Clerical Life, Tauchn. 1859.
New Ar. N.	=	<i>R. L. Stevenson</i> , New Arabian Nights, Lond. 1890.
Thomson	=	<i>W. Stewart Thomson</i> , One Hundred Short Essays, Lond. 1894.

Petter, Per och Pelle.

Några svenska personnamn i öfverförd betydelse.

Efterföljande meddelanden äro utbrutna ur en af mig förberedd uppsats om de svenska personnamnen i öfverförd betydelse. Då det helt naturligt är lämpligast att till den större, mera omfattande redogörelsen förlägga framställningen af de allmänna grunder, som betingat våra personnamns betydelseöfvergångar, kommer jag här blott i förbigående och anmärkningsvis att vidröra de generella anledningarna till de behandlade namnens förändrade mening.

Mitt hufvudsyfte har varit att lämna en så fullständig materialsamling som möjligt ¹⁾. Tyvärr torde ännu, trots allt bemödande, ganska många luckor återstå att fylla.

Jag har ordnat mitt material efter de olika namn, som behandlas. Ordningsföljden mellan de tre namnen har betingats af deras ålder ²⁾.

Först redogöres för de fall af öfverförd betydelse, som höra till det enkla namnet, sedan för dem, som höra till de samman-

¹⁾ Några få af de i det följande anförda exemplen har jag, med näget tillstånd af Prof. K. F. Söderwall, hämtat från Svenska akademien språkprofessamlingar.

²⁾ Förbindelsen *Petter, Per och Pelle* förekommer i en barnvisa från Kalmar, se Nordlander i Landsm. V. 5: 233. I en visa från Roslagen, anförd på samma ställe, påträffas sammanställningen Petter, Pelle och Per («Petter å Pälle å Pär»). Denna gruppering, som torde visa de tre namnens vanligaste ordningsföljd i svenskan, har också användts vid försvenskandet af öfverskriften till H. C. Andersens saga: «Peiter, Peter og Peer».

sättningar och sammanställningar, i hvilka namnet ingår. För öfverskådlighetens skull har jag ordnat sammansättningarna och sammanställningarna i två grupper, allt eftersom det af mig behandlade namnet står först eller föregås af någon bestämning.

De namn, som jag anför, äro hämtade såväl från dialekterna som från riksspråket. Jag upptager äfven folketymologiska omdaningar och hela fraser med öfverförd betydelse, i hvilka något af ifrågavarande namn ingår.

De danska namn med öfverförd betydelse, som i det följande anföras, har jag i allmänhet tagit ur E. Gigas' uppsatser, «Om dekorerede Fornavne paa Dansk» (Dania 2: 289—294) och «Mere om dekorerede Fornavne paa Dansk» (Dania 3: 42—45)¹⁾.

De tyska motsvarigheterna till de af mig behandlade namnen har jag anført efter W. Wackernagels afhandling «Die deutschen Appellativnamen» (Kleinere Schriften 3: 59—177)²⁾.

* *

*

Petter.

Det enkla *Petter* torde icke förekomma synnerligen ofta i öfverförd betydelse. Åtminstone vet jag intet exempel därpå.

Däremot förekommer det någon gång i ordstäf, barnvisor, rimramsor o. s. v. för att beteckna hvilken man som helst — alltså såsom *typiskt* mansnamn³⁾.

Då det ej här kan vara min uppgift att lämna en fullständig förteckning på de ordstäf o. s. v., där de behandlade namnen förekomma — de användas ju här i själfva verket såsom nomina propria uti *ursprunglig* betydelse, låt vara att de stå på

¹⁾ Citeras i det följande: Gigas i Dania.

²⁾ Citeras i det följande: Wackernagel.

³⁾ I folkvisorna är *Peder* («*Herr Peder*») ett typiskt riddarenamn. Se Bergström-Höijers upplaga af Svenska folkvisor 1: 25, 51, 62, 159, 162, 246, 248, 355, 360. I registret till Arwidsson, Svenska fornsånger 1 och 2 hänvisas till 21 ställen, där *Herr Peder* förekommer. — Jämför också ordspråken: «Peder hjelper sig sjelf». Den svenska ordspråksboken (1865), s. 74; «Da Petrus kom till hofs, blef han en skålm». Därs. s. 28.

gränsen till appellativer — vill jag inskränka mig till att anföra ett par exempel.

Först ett ordstäf, hämtadt från G. Holmström, «Sa' han och sa' hon» (tredje uppl. (1890) s. 48): «I brist på damer, dansar man med skomakare — sa' Petter, dansade med skolästen».

Så ett exempel från en danslek. — När skånska barn i juletider svänga om efter den enformiga trallen: «Tjuf och tjuf, det skall du heta, ty du stal min lilla vän», hör det till, att den uppbjudna flickan (jämte de andra) sjunger:

«Vill du tro, jag har blett gifter
vill du tro, jag har fått man,
vill du tro, han heter Petter,
vill du tro, han dansa kan».

Här är *Petter* valdt för rimmets skull.

Så må erinras om, att Böttiger (Saml. skrifter 1: 145) låtit *Peter Persson* personifiera den svenske dannemannen i allmänhet.

* * *

Petter förekommer

A) såsom första led i följande sammanställningar:

Petter Elias. I utrop af förvåning. Halland? «En fin mansäll [sic] i hatt och kappa och parasoll visade sig på tröskeln. 'Nej, du store Petter Elias!' ropte Neta Gustafva och slog ihop händerna af förvåning». Bondeson, Hallings Anna 66 (1883). Eufemismen (för «du store Gud» eller något dylikt) utgör en förëning af apostlen Petri och profeten Elias' namn. Jämför «Ack du store Pål Jönsson i grödafaded!». H. Hallbäck, En sommar-dag vid Ringsjön 4 (1884).

Petter katt. Petrus Cathedralis l. Petrus in Cathedra. Den 22 Februari. I almanackan förkortadt Petr. cath. Folketymologisk omdaning. «För Peter Katt lyfter vintern på sin hatt». Skåne. Eva Wigström, Folkdiktning 1: 127 (1880). Ett annat talesätt lyder: «Petter Katt kastar den hete stenen i vattnet (eller i sjön)» (Småland m. fl. provinser) eller «Peter Katt kastar första heta sten i sjön». (Östergötland; anfördt af H. Hildebrandsson i Antiqvarisk tidskrift för Sverige VII. 2: 38). Jämför **Per-hete-**

sten och **Per i stolen**¹⁾. Jämför äfven: «Om Mathei Dag säjes at en varm Sten kastas i Vattnet, så att Stenarne efter then Dagen skola förtära Isen rundt omkring sig». *Bonde-Practica* (uppl. af år 1800, s. D 1 a). Se vidare H. Hildebrandsson anf. st.

Petter målare. Se **Per Målare** (Carléns upplaga af Bellman 2: 115, not af utgifvaren).

Petter Niklas. 1) Mentula, t. ex. i Frykdalsmålet (se J. Magnusson i *Landsm.* II, 2: 53) och i Ydremålet (se Rääfs *Beskrifning öfver Ydre härad* 2: 63). I denna betydelse är namnförbindelsen en eufemism, som tydligen fått sin form på grund af anslutning till ett obscant appellativum. Jämför det i äldre tysk litteratur påträffade *Petermann* med samma betydelse (*Wackernagel* 154). 2) Åkerspöke? C. F. Dahlgren, *Saml. arbeten* 1: 82 (1826). Måhända är namnet, som åkerspöket ger sig själf, endast framkalladt af rimmet (: utvecklas).

B) såsom senare led i följande sammansättningar och sammanställningar:

Blinde-Petter. «Skymford [i skolan] för kroppsliga eller andliga fel, såsom blinde Peter, döfve Henrik, puckel, dumskalle, enfaldiga gås». Dahm, *Skolmästarkonst* 142 (1846). *Kan* naturligtvis vara en tillfällig (icke stående) förbindelse, där *Peter* är lärjungens verkliga namn.

Drummel-Petter. Torde någon gång förekomma vid sidan af *Drummel-Pelle*. Sin öfverförda betydelse har uttrycket fått på grund af en boktitel. Den i Stockholm (i andra uppl.) år 1863 utkomna bearbetningen af Hoffmanns «Der Struwwelpeter» heter *Drummel-Petter* («Julbocken eller den svenska drummelpetter»; se *Linnströms boklexikon*). Jämför **Drummel-Per** och **Drummel-Pelle**.

Dum-Petter eller **Dumme-Petter.** 1) Dumbom. «Han hade aldrig i sitt lif hetat Peter . . [men] på hans rygg kallade de [hans vänner] honom aldrig annat än «Dum-Petter», och under den benämningen var han känd i hela Upsala och trakten der omkring. Ty det var en allmänt känd sak, att han ej hade den

¹⁾ I Södermanland kallas dagen *Petrus Katt*. Se *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* 8: 90.

minsta del i krutets uppfinnande». E. Lundquist, Profiler 2: 139 (1886). 2) Stående namn på den dumme clownen i circus ¹⁾. Jämför ordets användning i tyskan: «Den dummen Peter brauchen wir . . . als Namen einer bestimmten Fastnachtsverkleidung». Wackernagel 154; och i danskan: «Dumme Peter (i et yndet Refrain fra Halvfjerserne)». Gigas i Dania 2: 293. 3) Spelkort = **Svarte-Petter** (se detta ord). Äfven om själfva spelet. Småland. Jämför **Dum-Pelle**, **Skam-Pelle**.

Fästmans-Petter. «Inte ä' det väl något som ä' för sent mera än för mig att bli fästmanspetter», säger den gamle vedhuggaren Ripa hos Jolin, Affällingarna 1: 87 (fjärde uppl. 1892; första uppl. 1869). — Gifves det något samband mellan detta uttryck och danskans Ægte-Per (og hans Hustru, om et komisk Ægtepar», se Gigas i Dania 2: 294)?

Jul-Petter. Folketymologisk omdaning af planetnamnet Jupiter. Östergötland. Se Noreen i Landsm. VI. 5: 16.

Kaffe-Petter. Kaffekitteln. Hördt i skånskt talspråk. Är väl en utveckling ur **Svarte-Petter** i samma betydelse (se detta ord).

Karl-Petter. «Osa karlpetter, möta häftigt motstånd, få hundsnsus, blifva omöjligt». Råäfs Beskrifning öfver Ydre härad 2: 62. «En vårta på näsan, ur hvilken tre ständigt skälfvande hårstrån vädrade Karl Petter». Tidningen Lund 1896, nr 26, s. 3. Uttryckets ursprung är mig obekant.

Lille-Petter i gata. Namn på lillfingret. «Lille Peter i gata». Ale härad, Västergötland. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 86 ²⁾. Jämför **Lille-Per** och **Lille-Pelle**.

Lång-Petter? «Lang-Petå ränd haim» heter det om en ej namngifven man («än man ifran Rone») i en af Nordlander (Landsm. V. 5: 107) anförd barnvisa från Gotland.

Lögn-Petter. Hördt. Jämför danskans *Løgnepeter*. Se Gigas i Dania 2: 294.

Nätte-Petter. Djäfvulen. Torna härad, Skåne. O. B. (= O. B. Swahn) i Lunds Student Kalender 1863—64, s. 121, 122 (i

¹⁾ Denna betydelse har måhända gifvit upphof till den först anförda.

²⁾ Se om de svenska fingernamnen Nordlanders intressanta uppsats «Om fingrarnes namn i svenskan». (Svenska fornminnesföreningens tidskrift 5: 272 ff.; citeras i det följande Fornm.)

en folksaga). Måhända liktydigt med **Pine-Petter** (se detta ord) = Snåle Petter (nätt = snål, se Rietz 478). Jämför att i tyskan *Peterle*, *Peterlein* och *Meister Peter* beteckna den onde. Wackernagel 153. Jämför **Röde-Petter**, **Horn-Pelle**.

Pine-Petter. Snål person. Halland? «Smör-Lars var . . . en sådan härrans ärkepinepetter». Bondeson, Nya allmogeberättelser 31 (1888). Allitterationsförbindelse. I danskan förekomma *Gnieper* och *Per Nittengryn*, hvilket senare enligt Videnskabernes Selskabs Ordbog betecknar «den Mandsperson, der paa en overdreven Maade er nøieseeende i Husholdningssager». Se Gigas i Dania 2: 294 och Fausbøll, Bidrag til en Ordbog over Gadesproget 240 och 424. [På det sist citerade stället anföras *Gniskeper* och *Gniskepeter* = *Gnieper*].

Röde-Petter. Djäfvulen. Skåne. Eva Vigström, Folkdiktning 2: 118, 120 (1882). Jämför **Nätte-Petter** och **Horn-Pelle**.

Salt-Petter. Folketymologisk omdaning af salpeter. Förekommer både i Sverige och Finland. Se om förhållandet i finländskan H. Wendell i Skrifter utgifna af svenska literatursällskapet i Finland 6: 172. — I Sverige äfven **Sall-Petter** eller **Salla-Petter**. Rietz 556.

Sankt-Petter? = Salpeter. Finland? H. Wendell anmärker på ofvan citerade ställe, att han tror sig hafva hört någonstädes «sant- l. sankt-Petter» = *salt-petter*.

Svarte-Petter. 1) Spaderknekt i ett kortspel med samma namn; äfven säges den, som till sist har spaderknekt på hand och följaktligen tappar, bli *Svarte-Petter*. — I Svenska spelboken (af år 1847) heter det s. 240, i strid mot det nu sagda och mot det vanliga språkbruket, att klöfverknekt är *Svarte-Petter*: «Klöfverknekt är svarte Petter, och den som på sistone har honom på handen har tappat». -- I tyskan är «der schwarze Peter» benämningen på «der Piquebube» och på ett kortspel, se Wackernagel 154, i danskan heter spaderknekt *Sorteper* (Gigas i Dania 2: 294), i norskan *Svarteper* (se Lies här nedan anförda arbete). Äfven kortspelet och den tappande benämnas *Sorteper* och *Svarteper*. Jämför **Dum-Petter**, **Dum-Pelle**, **Skam-Pelle**.

2) Namn på person, som är sotig eller smutsig i ansiktet. Talspråk. Hördt i Småland. Betydelsen hänger väl samman

därmed, att vid kortspelet Svarte-Petter det ursprungligen var (och ännu ofta är) brukligt, att den tappande fick (eller får) som «dekoration» ett par sotmustascher eller dylikt. Se den målande skildringen hos Jonas Lie, Dyre Rein s. 106 (1896, 2:dra uppl.), som nog äfven har tillämplighet på svenska förhållanden: «Ungdommen placerade sig om det store Spisebord, og snart gik Svarteperen lystig. Mandfolkene sad med Barter og Ansigterne sirede med alskens sorte Streger, paaførte med brændt Kork, medens Damerne kun fik undgjelde med Antydninger og lette Skjønhedspletter». Strax nedanför säges den i spelet icke deltagande Dyre Rein, svarthårig och svartmuskig, vara «Svarteper selv».

3) Kaffekitteln. Halland? Bondeson, I Glimminge och Kröplinge 79 (1892). — Kaffekannen benämnes äfven efter sin färg *Madam Brun*, *Brunström*, *Blåström* o. s. v. Jag har också hört *Masse* användas som beteckning därpå. Jämför **Kaffe-Petter**.

4) En öfversättning till Vergilius enligt skolspråket vid Björneborgs latinskola. «Sitt skolnamn torde boken fått af dess mörka läderpermar och dess äfvenledes ovanligt mörka tryckpapper». Nordlund, Skolförhållanden 36 (1893).

5) Gaslykta (tillfälligt?). «Jag (= gaslyktan) säger med en liten förändring af Nicander:

«Ol det är tungt att stå på jordens yta
I gaslyktsform och heta: 'Svarta Petter'!»

Hedberg, Till tings 7 (1862).

Vild-Petter. Skämtsam, folketymologisk omdaning af velociped. Se Noreen i Landsm. VI. 5: 37.

Välte-Petter = **Vild-Petter**. Se Noreen nyss på anf. st. Ut i danskan förekommer enligt Gigas (Dania 2: 294) *Væltepeter* såsom namn på den öfvade velocipedisten.

* *

*

Per.

Här märkas först förbindelserna *Per* och *Pål*, *hvarken Per eller Pål* (m. fl. varianter; se nedan): både den ene och den andre, *hvarken* den ene eller den andre.

A. F. Dalin säger i sin svenska ordbok (1853), att *Per* och *Pål* är ett talesätt, «hvarmed betecknas: alla slags menniskor» och så anför han som exempel: «Ha att göra med *P(er)* och *Pål*».

Till Dalins tolkning må fogas den anmärkningen, att förbindelsen *Per och Pål* i de nämnda uttrycken ofta helt naturligt har fått en viss förklenande bibetydelse, så att den ofta motsvarar «hvilka simpla personer som helst», «kreti och (eller) pleti». Så t. ex. talar Olof Stig (Stackellberg), *Trä-kol* 77 (1872), om «en vanlig *Pål-* och *Pershop*». Ja, redan hos Lucidor (år 1674; *Hanssellis* uppl. s. 53) heter det om en «altför mykit manfolks kiär» jungfru, att hon «håller *Pär* och *Påvel* gill» d. v. s. icke är vidare granntyckt på friare.

Det nu anförda stället från Lucidor ¹⁾ tillhör de äldsta exempel jag känner på ifrågavarande namnförbindelses figurliga användning i svenskan. Att dock denna användning varit gängse ännu tidigare antydes i en af de i Samuel Columbi *Mål-roo* eller *Roo-mål* förekommande anekdoterna om den originelle kyrkoherden *Mäster Per* i Falun, som säges ha lefvat, då Columbus var barn. (Columbus var född 1642).

Det heter där ²⁾: «En *Fahlu* borgare hade giordt illa och war så fallen under andeligh och wärldzlig plicht. Han går först till *mäster Pähr* och biuder mutor. Han, långt ifrån att ta dem, skiämde uth min go borgare offenteligen. Borgaren sågh, att det intet togh lagh hoos prästen; går till een justitie betient; biuder honom samma mutor, hwilken straxt tar moot dem ock sedan kränker rätten. Wår präst kommer söndagen der effter på prärdijkestohlen; beklagar folketz fördärfwade natur, i synnerheet dheras, som skohla skaffa andra rätt och medh sin rättfärdigheet lysa för wärlden, thet dee allenast till ett skeen göra; ty när man kommer ock biuder mutor, tar icke *Pähr*, så tar fullan *Påhl*. (Medh *Pähr* så mente han sig sielf; *Påhl* war justitie betientens nampn, som tog wedh mutorne)».

¹⁾ I samma dikt (en bearbetning efter holländskan), hvarur det citerade exemplet tagits, förekommer (s. 73): «*Pär* ell *Pål*».

²⁾ Jag citerar aftrycket i Noreens och Meyers Valda stycken af svenska författare 1526--1732, s. 149.

Anekdotens point ligger naturligtvis däri att uttrycket «tar icke Pähr, så tar fullan Påhl», var dubbeltydigt; det var alltså vanligt, att med *Per* och *Pål* beteckna exempelvis omtalade personer ¹⁾.

Från sjuttonhundratalets svenska litteratur må anföras följande språkprof: «Jag bryr mig . . . hvarken om Pehr eller Påhl». Dalin, *Argus* 1733, n:r 11, s. 6.

«Hundrade frukter vi pläcka och äta,
Och bry oss ej om Pär och Pål».

Densamme, *Vitterhetsarbeten* III. 7: 28. «Det . . . bör vara svarenden lika mycket, när han blir säker om reconvention, at, som ordspråket lyder, Pehr eller Paul häftar derföre». Höpken, *Skrifter* 2: 154 (1749).

«I Herrgård som i bondeby,
Båd Pehr och Påhl det fröglar alla tider».

Hallman, *Skeppar Rolf* 14 (1778).

Från senare tid må citeras Hagbergs Shaksperesöfversättning 1: 164 (1847): «mig till några lumpna röster muta Hos Pehr och Pål», där engelska originalet har «Hob and Dick». I tidningen *Fäderneslandet* brukar «Samtal mellan Per och Pål» vara en stående rubrik ²⁾.

Åtskilliga varianter af förbindelserna *Per och Pål*, *Per eller Pål* märkas i den poetiska litteraturen: de hafva i allmänhet fått sin afvikande form på grund af versens fordringar ³⁾.

Så t. ex. heter det hos Runius, *Prognosticon Öfwer Skått-Åhret* 1712:

«Jag spår ett trygt nytt åhr för alla Swenska Städer,
At the ey läsas vpp af hwarken Pål ell' Päder».

¹⁾ Sannolikt har det omtalade språkbruket funnits ännu mycket förr i Sverige. Jag slutar därtill af den omständigheten, att redan år 1506 användas *Pedher* och *Pawel* som typiska namn i den danska ordspråkssamlingen *Peder Låles ordspråk* n:r 16: «Førsthe Pedher ær wde thaa ær pawel indhe». (Kocks och af Petersens' uppl. 1: 6).

²⁾ Jämför *Söndagsnisse*s «Nisse och Nasse», «Krethus och Plethus» o. s. v.

³⁾ Jämför att i dansk poesi förbindelserna «Povl og Peer», «Povl og Peder» påträffats, båda beroende på rimmet's kraf. Se Fausbølls *anf. arb.* 240.

Namnformen *Päder* har väl här valts äfven därför, att den tydligare än *Per* utgjorde en anspelning på tsar Peters namn.

Runeberg, *Efterlemnade skrifter* 2: 154 (1834), använder uttrycket «som Pål, som Per» (rim: der) ¹⁾.

Från Olof Stigs förut citerade diktsamling *Trä-kol* (1872) må anföras följande exempel:

«I, frihetsömme herrar Pål och Per»

(s. 55; rim: kär) och (s. 116)

«Må fördomsfritt, emellan Pål och Peter

hon [kvinnan] sättas in i sina rättigheter» ²⁾.

Men äfven annars får någon gång *Per* lämna främsta platsen åt *Pål*. Så t. ex. heter det hos Hallman i första scenen af Tillfället gör tjufven (1783): «lät hvarken Pål eller Pehr slippa in» fastän versen lika gärna tillåtit ordföljden «Pehr eller Pål». Härmed må sammanställas, att Strindberg gifvit en af sina berättelser (*Svenska öden och äfventyr* 2: 151 och ff. (1883)) namnet «Paul och Per» (efter två bröder, som hette så).

I stället för *Per och Pål* använder Isidor K. (*Söndagsnisse* ^{3/4} 1866) *Pelle och Pälle* (*Pelle* bildar rim).

* *

*

De svenska uttrycken *Per och Pål*, *Per eller Pål* o. s. v. hafva motstycken i andra språk.

Danskan har *Per og Poul* «om Folk i Almindelighed» (se *Gigas i Dania* 2: 293 och *Fausbølls anf. arb.* 240).

Från lågtyskt område kan anföras följande ur Schiller-Lübbers (3: 323) hämtade sats: «Peter. . . leent Pawele eyne mark» (ur en skrift från femtonde århundradet).

Äfven i den högtyska litteraturen märkes förbindelsen af *Peters* och *Pauls* namn, låt vara att den ej tycks vara så vanlig. Hos Wackernagel (146) citeras:

¹⁾ Däremot (2: 148): «en Per, en Pål».

²⁾ Den arkaistiska formen Påfvel (för Pål) användes af Levertin uti ett poem (*Julqvällen* 1895):

«Gamle sjungaren Rising

Bettlar hos Pehr och Påfvel»

(rim: sofvel).

«Dabei ist es ohne Wichtigkeit zu wissen, ob sich der Fürst von Metternich hierzu des Peters oder des Pauls bedient hat». Schlesische Zeitung 1865, no. 3. «Am Ende aber dreh ich dafür die Hand nicht um, ob Peter oder Paul zuerst an die Reihe kommt». Zschokke, Schriften 26: 293.

Äfven i engelskan torde en motsvarande användning af namnen *Peter* och *Paul* någon gång förekomma. I Bulwers Paul Clifford (kap. 10) säger en af banditerna till bokens hjälte: «if so be as your name's Paul, may you always rob Peter in order to pay Paul!» (Peter var i tjufspråket kappsäckens namn).

I tyskan är «Hinz (eller Heinz) und Kunz» det uttryck, som mest användes i samma betydelse. Hos fransmännen förekommer «Pierre et Jean», hos spanjorerna «Juan y Pedro» (se Gigas anf. st.).

Det är naturligtvis möjligt och sannolikt, att våra svenska fraser med *Pers* och *Påls* namn helt eller delvis bero på lån från utländska tungomål.

Emellertid låg det ju äfven för svenskarna nära till hands att låta två af de vanligaste personnamnen få den öfverförda betydelsen att beteckna folk i allmänhet.

Namnförbindelsens öfvergång till en stående fras underlätades däraf att namnen allittererade med hvarandra. Säkerligen har man mer eller mindre medvetet förnummit, att bokstafrimmet på ett lyckligt sätt uttryckte de båda namnens och de därmed betecknade personernas karakter af jämnställdhet: den ene eller den andre, det gjorde detsamma. Riktigt anmärker Wackernagel (anf. st.): «Die allitterierende Verbindung der zwei Namen bezeichnet die Personen selbst als gleichgeltend und die Wahl unter beiden als gleichgültig».

Att förbindelsen *Per och Pål* blef en stående fras, torde väl delvis (jämför Gigas anf. st. och Fausbølls anf. arb. 240) bero därpå, att apostlarna Petrus och Paulus så ofta nämndes tillsammans. De hade ju en gemensam högtidsdag: Petri och Pauli dag (den 29 Juni).

Här ett par exempel från äldre svenska:

Heming (Gadh utropar (år 1509; Styffe, Bidrag 5: 365):
»jak wil taga Sancte Peder och sancte Pawel til hielp».

Och Wivallius säger till kejsar Ferdinand (1631; Schücks uppl. af Wivallius, s. 77):

«Du ropar snart: sanct Pål, sanct Peer
I helige Patroner».

*

*

*

Rhodin anför (Svenska ordspråk 107; 1807) ett talesätt, där *Per* och *Jon* förknippats på liknande sätt som *Per* och *Pål*. Det lyder: «Per och Jon är en don» och tolkas: «likt som slikt».

Någon gång påträffas *Per* såsom typiskt namn för att beteckna hvem som helst, utan att det är förbundet med *Pål* eller *Jon*.

Så i juridisk stil hos Schlyter, Jur. afl. 1: 231 (1823, 1836): «Om jag säger: Per har stulit». Jämför i norskan: «en Per hvemsomhelst». Lie, Niobe 31 (1893).

Hos Onkel Adam (Saml. skrifter 2: 24; 1843) talas det om «en Olle eller en Per». — Jämför: «alla dessa taflor, där en Olle i det oändliga står och friar till en Karin». H. Nyblom, Dikt och verklighet 2: 38 (1890); i norskan: «Mennesker, der gjør Aanden til en Passop, som man efter Behag kan pusse paa Hans og Ole». A. Vinje, cit. af Vetle Vislie i dennes bok om Vinje 71 o. s. v.

*

*

*

Utan bestämmande prefix eller tilläggsord förekommer *Per* med öfverförd betydelse uti följande uttryck, hvilkets uppkomst jag ej känner: *ta Per af loftet* = göra en kraftansträngning. Jag har antecknat denna fras från Runius, Dudaim 3: 53 (1705), där det heter om en hund:

«Han skälde, mårra', flög, han ref och sparka ståfte,
Liksom han wille strax Perforce ta Pär ur loftet»;

och från Wranér, Skånska stugor 150 (1886): «Jag tycker du brukar inte ta Per af loftet».

Rhodin (anf. arb. 64) citerar talesättet något afvikande: «'Han mente taga Per i loftet' (d. ä. började ur en häftig ton)».

*

*

*

Såsom typiskt personnamn utan hänsyftning på bestämd person med detta namn förekommer *Per* i barnvisor och rimramsor o. s. v.; ofta bifogas en närmare bestämning.

Exempelvis må nämnas, att då det lilla norrländska barnet inhämtar siffrornas namn, så kan det hända, att det bland annat får lära sig att på frågan «hvem?» svara «Per fem» (Nordlander i Landsm. V, 5: 267). — Uti tyska barnverser finnes rimmeriet: «Wer? Peter Blær». (Wackernagel 153). — Se för öfrigt Nordlanders anf. arb. 118, 178, 208. Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne 2: XXX o. s. v.

* *

*

Per förekommer i följande sammansättningar och sammanställningar.

A) såsom första led i nedanstående uttryck:

Per finne. Ringfingret. Ångermanland. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 89. *Finne* är väl, som visas af varianterna till den rimramsa, hvarur uttrycket hämtats, en omdaning af *finger* och *Per* beror måhända på ett slags «analogi» från pektingrets namn: *Per snicke*. I stället för *Per finne* ha andra ramsor *Karl finne* (*kallfinger* o. s. v.).

Per Gunnar. «Falla i Per Gunnars förundran» = häpna. Talesätt i Skåne. Namnet Gunnar har valts för att åstadkomma ett slags rim till förundran. Jämför «falla i Lille Pers förundran» (under **Lille-Per**).

Per-hete-sten. Den 22:dre Februari. Gotland. «Pär-Hite-stajn». P. A. Sæve, Åkerns sagor 30 (1876); Rietz 518. I skånska hygdenål förekommer «Pär mä den hede stenen» såsom benämning på samma dag. (Enligt benäget meddelande af Bibl. Am. A. Malm). «I Danmark og Norge Peder Varmesten. Således kaldtes de runde stene, man lagde ved ilden, eller i pottenuenes hulninger for at varme hænderne på eller lægge i sengenes fodende. Når foråret kom, bleve disse varmostene kastede bort. Heraf stammer troen på, at i dag kaster St Peder varmostenen i havet og løsner alle vande». Bernhard Olsen i Kulturhistoriska meddelanden 2: 11. Jämför **Petter katt** och **Per i stolen**.

Per i backe. Rölleka. *Achillaea millefolium*. Västerbotten. Se Rietz 498.

Per i Gölingstorp. Gröngölingen. «När Pehr i Gölingstorp, så kallas Gröngölingen, ropat: «'blidt, blidt, blidt', väntas förvisso våren». L. F. Rääf, Skräck och signerier. Cit. af H. Hildebrandsson i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* VII. 2: 77 ¹⁾.

Per i håla. Lek. Äfven kallad «peta boll i hål», «peta boll i grop» m. m. Namnet torde vara rätt utbredt. I litteraturen har jag påträffat uttrycket hos Billing, Åsbomålets ljudlära 53 (1889), och hos J. W. Åkermark, Ut till lek! 23 (1895). Namnets ursprung är mig obekant (folketyologi?). — Se beskrifningen hos Åkermark 23 och f. Jämför äfven Svenska lekar 2: 48 f. (1884) och Balck, Illustrerad idrottsbok 1: 115 ff.

Per i stolen. Den 22 Februari. «Petrus in Cathedra eller Sanct Pährs i Stolen dag: eller S. Pährs dagh om winteren. Sanct Pehr i stolen kallas denne dagh rättast». Dijkman, *Antiquitates ecclesiasticæ* 106 (1703) ²⁾. Bernhard Olsen i *Kulturhistoriska meddelanden* 2: 11. Namnet förekommer i Södermanland enl. Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 8: 90. Jämför **Petter katt** och **Per-hete-sten**.

Per ljugare. «Per ljugare. Per sannare». Västergötland. Rietz 557. Jämför **Per sannare**.

Per Mats höns. «Gå till Per Mats höns», förstöras, gå all världens väg. Skåne. «Hennes 20,000 kronor hade gått till Per Mats höns». Wranér, *Brokiga bilder* 145 (1889). Jämför: (En välgörenhetsstiftelse) «hvilken numera synes hafva gått med Davids höns under isen». *Tidningen Fäderneslandet* 1897, n:r 20, s. 2. «Skoskyddaren -- gick med Davids höns under isen!» *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning* 1897, n:r 69 B. s. 1.

Per målare. «Brokigt som Per målares nattstuga». Uttrycket, som förekommer hos Bellman (1770; Carléns uppl. 2: 115), förklaras af Carlén på följande sätt: «Pehr eller Petter Målare:

¹⁾ I Norsk ordbog af Aasen anföras s. 976 fågelnamnen «Søren-Peder» och «Peer Drikkar».

²⁾ I Bonde-Practican kallas de olika Petrusdagarna Päder, se s. B 3 a o. s. v. i uppl. af år 1800.

troligen någon för smaklöshet och sudd beryktad s. k. bondmålare, från hvars tid man har ordspråket: «Brokigt som Pehr Målares nattstuga». Hos Rhodin (anf. arb. 42) lyder ordspråket: «Det ser ut, som på Per målares nattstufva». — Från yngre källa må anföras: «den arme målaren gnodde hela sommaren i kyrkan, som allt mer och mer började likna 'Per målares nattstuga'». Th. Sällberg, Kring långvedsbrasan 46 (1894). Jämför **Petter målare**.

Per sannare. «Olle ljugare och Per sannare», om personer, som bekräfta hvarandras utsagor, äfven om de äro aldrig så orimliga, stundom motsvarande: människor, som tillhöra «sällskapet för inbördes berömmande». I Kexels komedi Michel Wingler akt 1. scen 2 (1788) säger Lisa Klarsynt till Wingler: «Kära Olle Ljugare, har du sett Per Sannare?» — Uttrycket förekommer också i skämttidningen Kaptén Puff 1856, nr 48, s. 3. — «Olle ljugare och Per sannare». Småland. Blekinge. Se Rietz 557. Jämför **Per ljugare**.

Per skräddare. «Gå i Per skräddare» om mat som smakar. Skåne. «Di går godt i Per Skräddare». Wranér, Stuesnack 20 (1884).

Per snickare. Namn på pekfingret. Ångermanland. Nordlander. Landsm. V. 5: 89, anför varianterna *Pär snytta*, *Pär snickarn*, *pärsnytta*, *pärsnitla*, *Pär snikkar* (*snikkar Pär*), *Per snicke*, *Per snitte* i nu följda ordning. Jämför **Snickar-Per**¹⁾.

Per vinkel. Petrus in vinculis. Den 1 Augusti. «Pehr Winckels dagh». Dijkman, Antiquitates ecclesiasticæ 106 (1703). Bernhard Olsen i Kulturhistoriska meddelanden 2: 58²⁾. Folketymologisk omdaning. Numera torde uttrycket vara föråldradt.

B) såsom senare led i följande sammansättningar och sammanställningar:

¹⁾ Utí Fornm. 5: 277 anför Nordlander, att *tummen* i Ångermanland kallas «pär-snickaren, d. v. s. det finger, hvarmed man skalar potatis (påron)». Uppgiften i Landsm. är väl den riktiga, hvilket icke hindrar, att den nu anförda etymologien möjligen kan gälla om *pekfingrets* namn.

²⁾ Sist citerade förf. anför också (utan nämnande af källa) «Peder Vindfalle» såsom namn på ifrågavarande dag. Äfven detta namn är en folketymologisk omdaning.

Drummel-Per. Förekommer inhända i öfverförd betydelse såsom en variant till **Drummel-Petter** och **Drummel-Pelle** (se detta ord). Jämför:

«Fyl den fula Drummelper,
Hur ofreflig han står der».

Drummelpelle 2 (1849), där uttrycket syftar på en gosse, som hette *Per*.

Fattig-Per Ersson. Typiskt namn på en stackars danne-
man, som är illa ute. «Fattig Per Erson måste där an». Stiern-
hielm. Bröllops-Beswärs Ihugkommelse v. 130 och v. 308 (Tamms
uppl.; c. 1650?). «Tu (d. v. s. den kujonerade äkta mannen)
måste buga. Som fattig Pehr Ehrson». Peter Törnevall, Dygdz
och odygdz spegel 217 (1694; Hansellis uppl.). De anförda stäl-
lena från Stiernhielm och Törnevall visa, att vi i Sverige haft ett
motstycke till det danska «Fattig Per-Eriksen»¹⁾. Detta sist-
nämnda har man (se Gigas i Dania 3: 45) velat leda tillbaka till
Holbergs komedi «Den Stundesløse», där i sista scenen Peder
Erichsen utropar: «Ach jeg fattige Peer Erichsen». Emellertid
har Peder Hansen (i När og Fjern ²/₂ 1879, citeradt hos Ahnfelt,
Bevingade ord 284) anmärkt, att uttrycket «en fattig Per Erich-
sen» är äldre än Holberg och af denne påtagligen användts,
emedan det redan förut egde en komisk bibetydelse. Det före-
kommer (enligt Peder Hansen) hos H. H. Skaaning i Collegium
Philosophicum (1636), där det s. 568 talas om en «fattig Peder
Eriksøn». De svenska ställena ådagalägga, att uttrycket varit
kändt i Sverige långt före Holbergs tid. — I norskan (och dan-
skan?) är «Fattig-Per Eriksen» en benämning, som gifves åt
sistemannen i leken. Det förekommer t. ex. uti en berättelse af
Oskar Tybring: «Fattig-Per Eriksen», intagen i Nordahl Rolfsens
Læsebog for folkeskolen 1: 177 f. Där omtalas en vildand, som
ej kunnat följa med sina kamrater, då de flögo bort, och därför
fick heta «Fattig-Per Eriksen». «Saa sa vor gamle husjomfru en
dag: 'Den gaar igjen der alene som Fattig-Per Eriksen'. Og
deraf fik den navnet».

¹⁾ I jutskt folkspråk förekommer *stua som en fattig Per Eriksen*, hvil-
ket af Feilberg (Ordbog 1: 275) tolkas «være upaaagtet, til overs, tilsidesat»;
«vistnok en person i en danseleg» tillfogas om namnet.

Ko-Per. Drängen. Nerike. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 163. Måhända tillfälligt.

Lille-Per. 1) I uttrycket «falla i lille Pers förundran», stirra af häpnad som en liten barnunge. Halland? «Eskil föll rakt i Lille Pårs förundran». Bondeson, Allmogebertättelser 2: 6 (1884). Jämför «falla i Per Gunnars förundran» (under **Per Gunnar**).

2) I åtskilliga benämningar på lillfingret. Nordlander anför (Landsm. V. 5: 86 och ff.): *lilla Pär Missin* (Jämtland), *lilla Pär roli mann* (Gotland), *lilla Per Ole man* (Gotland), *lille Pär Matson på äänn* (Värmland) m. fl. mindre betydande varianter. Från Bohuslän anför Nilén (Ordbok 140) *lelle pär i piggevann* (variant: *pinkervann*, se Nordlander i Fornm. 5: 286). Från Ångermanland finnes antecknad *lilla Per Olofs man* (Nordlander i Fornm. 5: 273). Högra handens lillfinger kallas i Gestrikland *lilla gubben Per Jönsson* (Därs. 274). Därs. 284 anføres *lilla Per Matsson speleman* (utan angifvande af förekomstställe). Jämför att i danskan lillfingret kallas «Per Spillemand» (Gigas i Dania 3: 45) och att i tyskan samma finger kan heta «Peter Müllermann» (Wackernagel 156). Jämför äfven **Lille-Petter** och **Lill-Pelle**.

Macka-Per. Modig, behjärtad person. Västergötland. *Mackapär*. Folketymologisk omdaning af Mackabeer. Se Noreen i Landsm. VI. 5: 20.

Mäster Per. Bödeln.

«Tå sonen ey lyder fromt faders råd,
Så måst han til sin neesliga rätt
Lyda mäster Pehr, som kullar heel slätt».

Sven Dalius uti «Ett specialproemium» (1684; Hansellis uppl. 155). Uttrycket är efterbildadt efter tyskan, där «Meister Peter» är ett namn på skarprättaren (J. Grimm, Rechtsalterthümer 883, cit. af Wackernagel 153). Torde nu ej längre förekomma i svenskan ¹⁾.

Snickar-Per. Namn på pekfingret. Ångermanland. *Snickar Pär*. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 89. Jämför **Per Snickare**.

¹⁾ I danskan är *Mester Hans* (Gigas i Dania 2: 291), i tyskan *Meister Hans* (Wackernagel 133) benämning på bödeln.

Släte Per. Lisinare, inställsam person.

«En släte-Pehr, en tok, ett narmirakel,
En sqvallerbytta, tosing, charlatan,
En söt grin-Olle».

Hagberg, Shaksperesöfversättningen 6: 262 (1849).

Det engelska originalet har

«Some carry-tale, some please-man, some slight zany,
Sune mumble-news, some trencher-knight, some Dick, —
That smiles his cheek in years»,

där påtagligen *please-man* är det ord, som motsvarar «släte-Pehr». «Slätte-per, m. falsk karl, som med lisineri söker ställa sig in». Skåne, Blekinge. Rietz 627. Jämför **Släte-Pelle**.

* *
 *

Pelle.

I sjuttonhundratalets svenska litteratur är *Pelle* ett typiskt drängnamn. Se Dalins Vitterhetsarbeten II: 6: 9 o. s. v. ¹⁾).

Dalin använder rent af detta namn så godt som appellativt, för att beteckna en mansperson hvilken som helst. Så heter det (Vitterhetsarbeten IV. 8. 1: 73):

«En Pelle svor så innerlig,
Han skulle bort och dränka sig».

Sammastädes omtalas s. 213 «en stackars Pelle», liksom i Argus 1733, nr 24 s. 1 «en slantig Pelle».

Jämför också följande ställe från senare tid:

«En dalkarl knuffas med sina klockor,
och ber man honom att gå ur vägen,
så svarar Pelle: Ur väjen sjelf».

Säfström, I eld och lågor 5 (1857).

Ännu i dag torde det inträffa, att det enkla *Pelle* användes som ett vedernamn, om också icke på långt när så ofta som *Jöns*.

Vidare må nämnas att *Pelle* är baggens (och bockens) namn i åtskilliga trakter af Sverige. Se Rääfs Beskrifning öfver Ydre

¹⁾ Jämför att i modernt slangspråk *Lasse* blifvit liktydigt med betjent. «Vi får allt hålla oss te lassarna, vi». Sudermann, Åra 31 (1890). [Det tyska originalet har: «Wir müssen uns an die Levkaiken halten»].

härad 2: 66, Rietz 517 (Östergötland, Småland), Rydqvist, Svenska språkets lagar 5: 220; Nordlander i Landsm. V. 5: 233 (visan om Pelle bagge; från Södermanland, Ångermanland och Mälartrakten). «En varg, som . . . fått korn på pellarne». V. E. Öman, Från min ungdomstid 84 (1889). I danskan är *Mads* det typiska namnet på bagge och bock. (Gigas i Dania 3: 44).

I Södermanland (Åker och Öster-Rekarne) är *Pelle* namn på tjädern på grund af «ett visst liknande ljud i hans spel». Se G. Ericsson i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 3: 80. — I danskan heter storken *Peter* (Gigas i Dania 3: 44).

* *

*

Här må också erinras om att *Pelle* ingår i barnvisor, dansrim o. s. v. samt i många ordstäf. Så t. ex. vyssas barnet i Ångermanland till ro med radängan: «Tusse lulle lilla Pelle» (se en af Nordlander i Landsm. V. 5: 60 och följ. anförd barnvisa «Skymtar du för gluggen»).

Bland ordstäf må citeras: «'Bien'! — sa' Pelle bet i osten». Sa' han och sa' hon 8. «'Muntert'! — sa' Pelle då han gret». Därs. 64.

Vidare märkes ett mycket utbreddt ordstäf, som tillhör de så kallade språkrimmen eller allittererande förbindelserna: «Pytt, sad' Pelle». Topelius, Läsning för barn 5: 145 (första uppl., 1880); «Pytt fick du, sad' Pelle». Därs. 209; «Jo pytt, sa' Pelle». Knorring, Skizzer I. 2: 41 (1841); samt utförligare: «Jo pytt!» — sa' Pelle till kungen». Sa' han och sa' hon 49.

Den sist anförda versionen af ordstäfvet öfverensstämmer med motsvarande uttrycks lydelse i danskan: «Pytl» sa'e Peer til Kongen».

Om anledningen till talesättet meddelas följande i «Bevingede ord» (utgifna af Oscar Arlaud 1878), s. 304:

«Da Kong Frederik II engang var paa Timgaard i Jylland, kjørte han en Dag onkap med Rigsmarsken Peder Gyldenstjerne fra Timgaard til Tim-Kirke. Marsken vandt, og, da han kjørte forbi Kongen, raabte han i sin Glæde: «Pytl» Herfra stammer Ordsproget: «Pytl sa'e Peer til Kongen». Kongen blev

imidlertid vred og sagde: «Jeg vil ingen Pytten vide af, Peer!» Se: J. P. Trap, «Stat-topogr. Beskriv. af Danmark»; i «Danmarks Folkesagn» henfører Thiele Sagnet til Christiern III».

Anekdoten gör ju intryck af att vara en af fantasien hoplagad förklaring till ett gängse talesätt. Mot berättelsens trovärdighet talar både att den fästs vid olika regenter och framför allt det svenska ordstäfvet: «Pytt sa' Pelle». Detta senare bör väl sammanställas med sådana allitterationsförbindelser som:

«Bry dä'nt Brita».

(Nordlander i Landsm. V. 5: 249; från Medelpad och Västergötland).

«Den tid då Lasse lefde».

«Man talar mycket om den Tidh då Lasse lefde,
Moot hwilken aldrig seen den seenre Tiden kom».

(O. Wexionius i en sång öfver Lasse Lucidor c. 1688). «Det är intet så nu, som när Lasse lefde». Mont-Louis' franska grammatik 281 (1739).

«Det var mat åt Måns».

(Runius, Dudaim 3: 31 (c. 1710?))

«Tigga i Påls Påse».

(Namn på skånsk folklek. Se Eva Vigström, Folkdiktning 1: 310 (1880). Jämför också ett sådant utrop som: «Du milde Melander!». Wranér, Gårafolk 113 (1885).

I sådana förbindelser ha de där förekommande personnamnen mer eller mindre instinktmässigt tillgripits för språkrimmets skull. Se Å. Munthe i Ord och bild 1894, s. 108. — I danskan har väl talesättet ursprungligen hetat *Pytt, sa' Peer*. Sedan har man sökt förklara uttrycket och funnit en förklaring i den anekdot om hr Peder, som nyss anfördes. Så tillades orden «til kongen». Därpå har ordstäfvet i sin utvidgade form på litterär väg kommit öfver till Sverige. Detta är åtminstone en möjlighet.

* *
*

Pelle förekommer i följande sammanställningar och sammansättningar.

A) såsom första led i nedanstående uttryck:

Pelle knussel. Snål person, «Pelle-Knussel». Söndagsnisse 1863, den 19 Juli.

Pelle nyfiken. Till nyfikna småbarn säges: «Pelle Nyfiken i en strut, Öppnar man på den, så kryper han ut». Talspråk i Småland.

Pelle på strand. Pors: Myrica gale. Dalarna (Vestra bergslagen). Rietz 497.

Pelle snusk. Snuskig pojke. Namnet är ursprungligen en variant till **Drummel-Petter** och **Drummel-Pelle** såsom titel på den svenska bearbetningen af Der Struwwelpeter. «Julbocken eller Pelle Snusk. Lustiga historier och roliga bilder». Tredje uppl. Stockholm 1872. Jämför **Snusk-Pelle**.

Pelle Trumma. Lafeu (till Parolles): «Kära Pelle Trumma». Hagberg. Shaksperesöfversättningen 10: 131 (1850; = eng. Tom Drum). Är väl en alldeles tillfällig bildning.

B) såsom senare led i följande sammansättningar och sammanställningar:

Bonde-Pelle. «Han utaf Lycidas en Bonde-Pelle gör, Och Sisla utaf den som Phyllis hette för». Düben, Boileaus Skalde-Konst 12 (1721). Franska originalet har:

«Et changer, sans respect de l'oreille et du son,
Lycidas en Pierot, et Phylis en Thoinon».

(Oeuvres diverses 128, Amsterdam 1683). Torde numera knappast förekomma.

Drummel-Pelle. Söndagsnisse 1863, den 19 Juli. Denna numera ganska vanliga speglosa kan ledas tillbaka till följande boktitel: «Drummelpelle, eller lustiga berättelser och roliga bilder, för barn om 3—6 år af Dr Heinrich Hoffmann» (1849). Det tyska originalet heter: «Der Struwwelpeter oder lustige Geschichten und drollige Bilder» o. s. v. (1847). Jämför **Drummel-Petter** och **Drummel-Per**.

Dum-Pelle. Spelkort = **Svarte-Petter** (se detta ord). Äfven om själfva spelet. Småland. Jämför **Dum-Petter**, **Skam-Pelle**.

Grin-Pelle. Grinolle. Förekommer i Geta kapell på Åland enligt Wendell, Östsvenska monografier 68.

Guld-Pelle. Dagg; järn- eller blykula, insydd i ändan på en läderrem. L. P. Dahlgren i Landsm. I: 584 (från Medelpad).

Horn-Pelle. Djäfvulen. Hördt. Förekommer säkerligen i litteraturen, fast jag för närvarande ej kan uppgifva något beläggställe. Jämför **Nätte-Petter** och **Röde-Petter**.

Lill-Pelle. 1) Om liten gosse i den från Ångermanland och Helsingland antecknade visan «Lill-Pelle, spring fort». Nordlander i Landsm. V. 5: 101. 2) Variant till **lilla Pär** såsom namn på lillfingret: *lilla Pälle på järke* (rim?) Västmanland, se Nordlander anf. st. 86; *lilla Pälle go mann* Stockholm, se anf. st. 87; *lilla Pelle på jorden* (Uppland, se Nordlander i Fornm. 5: 284); *lille Pelle på ändan* (Södermanland, Dalarö, Rietz 137); *lille Päl i pinka* (Bohuslän, se Nordlander i Fornm. 5: 275). Jämför *lille pellerintjen* såsom namn på lillfingret (Hedemora), se Nordlander i Landsm. V. 5: 89.

Liss-Pelle. *Liss-Pälle läsp.* Norra Ångermanland. Se Nordlander i Landsm. V. 5: 134. Skämtsam anslutning till *lisper* = läspande.

Port-Pelle. Så var på 1860-talet och dessförrinnan (kanske ännu) den stående benämningen på portvakten på Serafimerlasarettet i Stockholm. Det berättas, att namnet gått i arf från en portvakt Pettersson, som allmänneligen kallats *Port-Pelle*.

Sjaske-Pelle. Talspråk. Hördt i Skåne.

Skam-Pelle. 1) Oförskämd människa. 2) Ett slags kortspel. Småland. Se Rietz 578. Jämför **Dum-Petter**, **Svarte-Petter**, **Dum-Pelle**.

Skit-Pelle. Talspråk. Hördt i Skåne. I norskan förekommer *Skitper* hos Björnson, Over Ævne 2: 24 (1895).

Slatter-Pelle. Skräflare. Pärnå och Pyttis i Nyland. Se Wendell, Östsvenska monografier 76 o. Nyland 1: 209.

Släte-Pelle. Lismare. Småland. Se Rietz 627. Jämför **Släte-Per**.

Snusk-Pelle. Bildadt efter Pelle Snusk (se ofvan). «De barfotade barnen voro ena riktiga snuskebellar». E. Lundquist. Borgarfolk på resa 33 (1885). [Det tyska originalet: Stinde, Buchholzens in Italien (23:dje uppl. s. 23) har här «ausgemachte Dreck-

möps», — alltså icke någon namnform, motsvarande det svenska uttrycket]. *Snusk-pelle* upptages i Lundells Ordlista (1893). Jämför **Pelle snusk**.

Stall-Pelle. Stalldräng. «Munsiör Simon, du stallpelle, jag tror I ären alle rasande», säger Wänkiär till en dräng i Gyllenborgs En bättrad vill-hierna akt 4, scen 4 (1721).

Stuta-Pelle. «Seså! Lars Erik! gamla stutapelle! Sätter du till lipen för en liten flickunge?» Jolins Skrifter I. 3: 8 (1873).

Svärjare-Pelle. Storsvärjare. Skåne. «Hennes far var besvärlig till humöret, arg som ett bi och en riktig «svärjarepelle». Wranér, Hvardagsmat 6 (1889). Står uttrycket möjligen i något samband med det kända bibelstället om Petrus: «Då begynte han förbanna sig och svärja: Jag känner icke menniskan». Matthei 26: 74; jämför Marc. 14: 71.

Torn-Pelle? Namn på tornväktaren i Uppsala enligt Geijerstam, Erik Grane 140. (Jämför *Pelle i tornet* dars. 138). Måhända är här frågan om en verklig Pelle och ej om ett appellativt nomen proprium.

* *
*

Att de appellativa bildningarna på *Pelle* hafva ganska gamla anor i vårt språk, torde framgå af den folketymologiska omändringen af det franska namnet La Chapelle till *laske-Pelle*, som berättas hafva ägt rum under Rigas belägring år 1621. I svenska lären funnos då två franska höfvitsmän — far och son — med det anförda namnet. «Soldaterna . . . kallade dem vanligen stora och lilla Laskepelle». Fryxell Berättelser 6: 63 (femte uppl.)¹⁾. Jämför Noreen i Landsm. VI. 5: 19.

Vid bildningen af appellativa personbeteckningar erbjuder *Pelle* den fördelen framför *Petter*, att det förra har en lättvindig pluralform. Det senare är däremot nästan obrukligt i flertal. *Pettrar* har jag påträffat blott hos J. G. Carlén, som förklarar,

¹⁾ *Lascapelle* (för La Chapelle) användes af J. De la Gardie i Oxenst. brev. 5: 347 (1627).

att «icke ens tusen Sankt Petrar förslå mot en 'engel'». (Kalendarern Nordstjernan 1844, s. 88).

* *
 *

Till sist må anmärkas, att den förnämsta anledningen till de behandlade namnens ofta förekommande användning i öfverförd betydelse naturligtvis har varit deras frekvens. Det är en allmän regel, att de vanligaste namnen oftast öfvergå till appellativer. — Nu några ord om *Petters* och *Pers* utbredning såsom svenska namn.

Under medeltiden var *Petter* (Petrus) mycket vanligt i Sverige. Hans Hildebrand, som genomgått en mängd medeltids-handlingar från Södermanland, med särskildt afseende på böndernas namn, anmärker (Sveriges medeltid I: 112, not 2): «De vanligaste namnen äro Lars (Lasse) 66, Peter 61, Olof 43, Johan 42, Nils 39, Jöns 33, Anders 22» (af 557 fall). Den förkortade formen *Per* påträffas högst sällan före medeltidens sista decennier¹⁾. *Peder* däremot var vanligt.

Af Karin och Sven Norrmans «Förteckning öfver svenska dopnamn» (Landsm. VI: 7) med bifogad statistik framgår, att *Per* och *Petter* numera icke höra till de mest omtyckta namnen, åtminstone icke bland de öfre klasserna i samhället. (Det är hufvudsakligen för dessa som den af de anförda författarna upprättade statistiken har giltighet; att så är, framgår af de använda källornas beskaffenhet.) *Per* är af dem påträffadt 508, *Petter* 212 gånger. 13 mansnamn (Karl, Gustaf, Johan, Fredrik, Vilhelm, Axel, August, Otto, Adolf, Erik, Henrik, Nils och Magnus) äro vanligare än *Per* och 36 (de nämnda jämte Ludvig, Oskar, Theodor, Anders, Olof, Jakob, Edvard, Mauritz, Knut, Hjalmar, Reinold, Emil, Viktor, Lars, Robert, Herman, Leonard, Sven, Klas, Alfred, Samuel, Ernst, Emanuel) vanligare än *Petter*²⁾.

Inom den egentliga landtbefolkningen eller allmogen torde dock *Per* vara vanligare än de flesta af de namn, som enligt

¹⁾ *Per Niclsson* förekommer hos Styffe, Bidrag 2: 161 (1409).

²⁾ Namnen äro ordnade efter frekvensen, så att det oftast påträffade står först och så vidare.

den Norrmanska förteckningen hafva större frekvens än det samma.

Jag har för att skaffa ett belysande exempel med ledning af 1897 års husförhörsböcker beräknat namnfrekvensen i två mindre landsförsamlingar i närheten af Lund (St Peters Kloster och Norra Nöbbelöf). Det visade sig, att Nils var det vanligaste mansnamnet (87 af 726 fall); därefter kom Per (40), så Johan (39), Jöns (39), Karl (35), Anders (27) o. s. v. Naturligtvis vill jag gärna medgifva, att mitt undersökningsmaterial varit för litet för att därpå bygga några allmängiltiga slutsatser: namnförhållandena kunna gestalta sig helt olika i olika landsändar ¹⁾.

Petter påträffade jag endast fyra gånger (alltid jämte ett annat namn). -- Namnets ringa frekvens är nog icke en tillfällighet. Under det att *Per* i de flestas öron klingar gammaldags förnämt — man tänker på *Per Brahe* t. ex. — torde *Petter* icke låta så väl: det har onekligen en biton af simpelhet. *Sturzenbecker* frågar (*La Veranda* 61; 1861): «Inbillar Ni er att *Shakespeare* någonsin skulle ha blifvit hvad han blef, i fall han hetat *Peter* i stället för *William*?»

För öfrigt, torde namnet *Petter* äfven utom Sverige hafva sjunkit i anseende. Åtminstone anför *Wackernagel* (154) en sägen, enligt hvilken rådet i Erfurt icke låtit invälja någon *Petter* till medlem i sin krets. *Wackernagel* anmärker, att om historien är sann, så har rådets ovilja mot namnet *Petter* berott därpå, att man ville undvika de obehagliga ideassociationer, som detta namn kunde ha med sig, därför att det var benämning på bödeln, nissen (der Kobold) och djäfvulen; svårligen tänkte man med sägnens ursprunglige berättare därpå, att *Petrus* kommer af *petra* (= klippa) och därför alla, som hette *Petter*, måste vara halsstarriga och oböjliga.

Naturligtvis kan äfven vårt svenska *Petter* till en del fått sin mindre vackra biton från sådana förbindelser som *Petter*

¹⁾ Inom den sista generationen märkes en viss tendens att välja 'granna' namn, som brukas i böcker och af herrskap; ett annat skiljemärke mellan förr och nu består däri, att, under det att förr ett förnamn ansågs tillräckligt, numera två torde vara det vanliga.

Niklas, Blinde-Petter, Drummel-Petter, Dum-Petter, Nätte-Petter, Röde-Petter, Svarte-Petter (se ofvan).

De sammansättningar och sammanställningar, i hvilka *Per* ingår, äro mindre ofta af den beskaffenhet, att de kunnat framkalla en obehaglig biton.

Pelle torde endast undantagsvis förekomma (eller hafva förekommit) såsom af dopboken erkänd benämning. Det är uppvisadt från 1500-talet ¹⁾. — Då det ursprungligen varit (och ännu hufvudsakligen användes som) ett smeknamn eller spenamn -- som för resten är mycket vanligt -- har det lämpat sig väl såsom led i de mer eller mindre skämtsamma, hvardagsspråket tillhörande sammanställningar och sammansättningar, för hvilka ofvan blifvit redogjort.

¹⁾ Det påträffas t. ex. i Gustaf den förstes registratur 5: 86 (1528).

A. Th. Hjelmqvist.

De republica Atheniensium a Clisthene constituta.

Ex qua origine respublica Atheniensium ducta sit, nondum inter omnes constat, quamquam gentilicia fuisse uulgo fertur. huic sententiae, quantum ad phylas, quae ante Clisthenem fuerunt, refertur, oblocutus est uir doctissimus Gustav Gilbert (Handbuch d. griech. Staatsalterthümer I² p. 116): Zuerst wird es als eine jetzt wohl beglaubigte Thatsache gelten dürfen, dass auch die vier vorkleisthenischen Phylen einen localen Charakter gehabt haben, uerbis Aristotelis nisus πολ. Ἀθ. XXI, 3 διὰ τοῦτο δὲ ὥς εἰς δώδεκα φυλὰς συνέταξεν, ὅπως αὐτῶ μὴ συμβαίνει μερίζειν κατὰ τὰς προῦπαρχούσας τριττός. tribus Clisthenis loco definitos esse ex eodem capite didicimus, quam ob rem priores quoque phylas loco definitas esse Gilbert credit statuendum esse. in hoc animaduertere possis uiros posterioris aetatis, cum causas rerum pridem gestarum inuestigare et argumentis ostendere conentur. saepe sententiis et moribus suae aetatis teneri et aliquid ex ea in iudicando secum afferre, ut res, quamuis magnum ingenii acumen adhibitum sit, praeue explanentur, quod ab Aristotele uel attidographo. ex quo haec sumpsit, alienum esse non necesse est. uerum tamen fieri posse non nego, ut in his tribubus constituendis loci ratio habita sit atque eae coniunctiones tum locis quodammodo aptatae sint, ex qua re tamen concludere non licet locum multum ualuisse, sed tantum, quantum tempus et necessitas flagitauit. sed nunc altera sententia praeualet et reuera magis probabilis uidetur, quam uiri illustrissimi prae se ferunt, ut Philippi, Wilamowitz, Toepffer, qui Att. Geneal. p. 1 rempublicam Atheniensium fundamentis plane gentiliciis exstructam

esse dicit, uel ut alio modo idem dicam: respublica Atheniensium ut semper apud ueteres non ex locis constabat sed ex societatibus, coniunctionibus hominum, a qua re, si uelis, consuetudinem loquendi ueterum ducere possis, qui ubi nos de terra loquimur, de populo loquebantur (ex. c. Sveriges lag, θέσις τῶν Ἀθηναίων, cf. porro locos innumerabiles scriptorum, ubi nomen populi in terrae nomen conuertimus; Attica antiquis nihil erat nisi terra neque Athenae, respublica Atheniensium uocabatur οἱ Ἀθηναῖοι: uel ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων). sed in ciuitatibus gentiliciis terra quoque alicuius momenti erat, nam gens extare non potest, nisi gentiles habitant in terra eadem nec latiore quam ut inter se conuenire possint gentiles, ne dissideant. postquam autem tantum cultus humani progressi sunt homines, ut commercium fieret et ea causa migrarent sedesque mutarent, saepius turbas moueri necesse est, quia gentiles quidam e loco, ubi gens habitabat, migrare sibi idoneum esse putabant et ex aliis locis alii homines ueniebant, qui ibi sedes ponebant. cum hoc modo res tam difficiles factae essent, ut medelam inuenire et inquilinis aliquid concedere necesse esset, tantum tamen aberat, ut noua respublica loco solo definiretur, ut ueterem quantum poterant sarcirent. quod in promptu erant, arripiebant, quia nec gentiles neque inquilini aliam reipublicam ac gentiliciam sibi fingere poterant, quare alteri alteris partem iuris gentilicii tradiderunt et in suam societatem aduenas recipiebant, quod scilicet gentem et ciuitatem gentiliciam debilitabat, et hoc iterato gens etiam magis loco cessit.

Altero quoque modo populus Atheniensium diuisus erat: in naucrarias quae quid ualuerint, ad formam, quam Clisthenes reipublicae dabat, intelligendam multum interest. πολ. Ἀθ. VIII, 3 naucraria narratur esse τεταγμένη πρὸς τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς δαπάνας τὰς γιγνομένας, quod legibus Solonis allatis confirmatur. cum hoc in summa rerum consentit Pollux 8, 108 τὰς δὲ εἰσφορὰς τὰς κατὰ δῆμους διεχειροτόνουν οὗτος καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναλώματα, quidquid de illa διαχειροτονία et de uerbis τὰς κατὰ δῆμους cogitari potest. quo modo hac pecuniae consumptae sint, quo nos de natura atque origine naucrariarum certiores fieri potuimus non dicitur, nec praeterea multum de rebus a naucrariis procuratis

scimus (Pollux l. l. ναυκραρία δ' ἐκάστη δύο ἱππέας παρείχε καὶ νῶν μίαν). fragmentum magni momenti legum Solonis, quod ad gubernationem naucrariarum spectat, nobis seruauit Photius sub uoce ναυκραρία: ἐάν τις ναυκραρίας ἀμφισβητῇ, e quo apparet naucraros non electos esse, sed hoc officium liturgiam fuisse, quae homini tali, quali opus erat, si nolebat, addici potuit. hoc actionem in memoriam reuocat, quae ἀντιδοσίς appellabatur. utrum pecunia reddita ad res militares adhibita sit an naues equitesque parare liturgia unius fuerit, discerni nequit. utut res se habet, in naucrariis ii homines, qui capite censebantur numeroque solo ualebant, ad potestatem peruenire non potuerunt.

Quam rationem naucrariarum Clisthenes habuerit, altera quaestio est. sub uoce ναυκραρία Photius haec habet: ὁ Κλεισθένης ἐν τῇ τρίτῃ φησὶν, ὅτι Κλεισθένης δέκα φυλάς ποιήσαντος ἀντὶ τῶν τεττάρων συνέβη καὶ εἰς πεντήκοντα μέρη διαταγῆναι· αὐτοὺς δὲ ἐκάλουν ναυκραρίας. hoc probato Clisthenem, ut naucrariae cum phylis, quae decem erant, consentirent, duas addidisse, naucrarias autem breui abolitas esse uulgo credebant. sed nunc postquam πολ. Ἀθ. XXI, 5 innotuit κατέστησε δὲ καὶ δημάρχους, τὴν αὐτὴν ἔχοντες ἐπιμέλειαν τοῖς πρότερον ναυκράροις· καὶ γὰρ τοὺς δήμους ἀντὶ τῶν ναυκραριῶν ἐποίησεν, Clidemus naucrarias, quas Clisthenes aboleuit, tribubus permutauisse creditur, quae sententia l. l. Photii quoque erui potest, ubi infra dicit: ὅστερον δὲ ἀπὸ Κλεισθένης δήμοι εἰσὶν καὶ δήμαρχοι ἐκλήθησαν. quod Aristoteles demarchos easdem res atque antea naucraros procurare et demos loco naucrariarum positos esse affirmat, dixerit quispiam, naucrarias cum demis comparandas esse et ad rempublicam idem ualuisse, ut demis constitutis forma reipublicae non multo magis popularis facta sit; sed ut hoc iure quodam dici possit, nihil flagitatur nisi ut demi res curandas susceperint, quae antea naucrariae curaerunt, iis omissis, quas demi curauerunt, numquam autem naucrariae — hanc rem pecuniae administrationem fuisse credo, res militares demi non procurabant — ut his rebus id non refelli possit, quod multae et nouae res administrandae eaeque maximi momenti demis tributae sunt; sed ut naucrarias cum demis compararet, Aristoteles commotus est, quod ut naucrariae antea post Clisthenem demi pars minima ciuitatis erat, quae res procurabat.

Quamquam Solon omnibus ciuibus ius suffragii in concilio populi ferendi dedit omnesque in heliaeam admisit, quibus rebus formam reipublicae popularem constituere uolebat, certamina nondum desierunt. quia populus potestatem a legibus sibi concessam, a qua prohibebatur a gentibus, quae plus ualebant, etiam adipisci uoluit. causae autem, cur praeualerent gentes, non erant plane eadem atque ante Solonem, cum aere alieno plebs opprimeretur, a quo opera Solonis liberati erant; nec gloriam et auctoritatem patriam gentium plebs uerebatur; nam si ita esset, numquam tyranni sub dominationem se subiecisset, ut gentes uincerentur; sed artis coniunctionibus gentiliciis comprehensi simulac distributi nobiles dominabantur, cum ceteri moles indigesta essent multis capitibus, nullis ducibus. ut res mutarentur et ii, qui numero praeualebant, potestate quoque praeualerent, hoc ius praecipuum nobilibus demendum esse uel, ut uulgo dicunt, potentiam nobilium frangendam esse Clisthenes intellexit, quod optime et tutissime eo efficiebatur, quod omnes ciues in coniunctiones quasdam distribuebantur, quas respublica inspicere et moderari posset. quo facto populus eodem modo atque antea nobiles corroborabatur et illud ius praecipuum, ut quod ad omnes transferretur, delebatur. si Clisthenes in ciuibus distribuendis coniunctiones nobilium ad imitandum sibi proposuit, rebus hoc modo comparatis, mirum non est, cui rei tamen multa obstabant. multi enim ordinum inferiorum gentem non habebant, neque agnatos, si habebant, nouerant, et seruis et inquilinis praesertim in ciuitatem adscitis iure gentilicio ne pater quidem erat, ut res nullo modo expediri posset nisi ratione loci habita, ut omnes, qui eodem loco habitabant, in eundem demum comprehenderentur. reipublicae populari id eo quoque bono erat, quod nobiles, qui in diuersis pagis Attici dispersi habitabant (Dittenberger *Hermes* XX, p. 4, Toepffer *Att. Gen.* p. 18), ei demo, ubi habitabant, adiungebantur, ut gens debilitaretur, cum alii gentiles alii demi ciues essent. quaedam autem res in demis a Clisthene constitutis insunt, ex quibus eos non prorsus nouatos esse suspicari licet.

Omnes bene norunt, nemo recte considerauit demum a patre filium hereditate accepisse, quod, si demus loco solo defi-

nitus esset, superuacaneum et molestum fuisset, neque ut qui ciues essent, cognosceretur, opus erat, quia id phratriis curae erat; sed nunc iis, qui extra suum demum habitabant, quoties ad consilium demi adesse uoluerunt, eo proficiscendum erat, et ut homines, quorum in demo habitabant, eos ibi uiuere sinerent, encteticum soluendum erat. fieri poterat, ut omnes demotae extra locum uersarentur, cuius nomine demus appellatus erat, quae res. si in ciuibus distribuendis loci soli ratio habenda erat, mira est. et demum coniunctionem hominum, quae terram certam quodammodo possidebat, fuisse demonstrat. haec est hereditas, quae ueteribus coniunctionibus gentiliciis debetur, quod demus quoque ex origine gentilicia extitit, quamquam temporibus cogentibus uestigia paene deleta sunt, cum, ut loco magis concederetur maiusque momentum adderetur, res ipsae ferrent; sed demum hereditarium esse intellegi non potest, nisi causa ex similitudine gentium petitur. demi ut gentes suum quisque eponymum habebant, quos cur pagus quilibet, si pagus tantum erat, coleret, causa non erat, sed si ex similitudine gentium ducitur, optime res explanatur. illuc etiam referri potest, quod multi demi nomina gentium habebant (quos Toepffer p. 315 enumerat). nomen ex gentis nomine ductum demo non inditum est, sed demi nomen idem est ac demi, quod demus a gente accepit, cuius haud pauci gentiles eo loco habitabant, qui demo tribuebatur, quamquam eo non impeditur, quominus alii gentiles aliis quoque locis habitarent. his rebus comparatis demos apparet non plane nouatos esse, sed postremum gradum progressus esse, quo gens sensim loco concessit, cuius rei uestigia quaedam etiam in demis manent.

Restat tamen quae explicetur quaestio difficillima de phratriis. quae quia nemo dubitat, quin ex origine gentilicia ductae sint, quomodo et demi et phratriae ex eadem origine gentilicia prouenire potuerint, quaeritur, praesertim si phratriae quoque constitutae Clistheni tribuuntur, ut multi fecere loco illo Aristot. polit. VI, 2 nisi ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθήνησιν ἐχρήσατο βολόμενος αὐξήσαι τὴν δημοκρατίαν καὶ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες. φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιηταί πλείους καὶ φρατρίαι καὶ

τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συναπτεῖν εἰς ὀλίγα καὶ κοινά. Herrmann et Schoemann, qui hunc locum tractauerunt, Clisthenem phratrias aut nouasse aut mutauisse ex eo non necesse esse concludere, crediderunt; H. Buermann Platnerum sequens, qui ann. phil. suppl. 9 tres commentationes de iure attico scripsit, ut sententia altera praeualeret, effecit. p. 610 sqq. phratrias nouas et plures a Clisthene institutas esse contendit, quod omnibus fere probabatur et tam inueterascebat, ut uerba πολ. Ἀθ. XXI, 6 τὰ δὲ γένη καὶ τὰς φρατρίας καὶ τὰς ἱερωσύνας εἶασεν ἔχειν ἐκάστους κατὰ τὰ πάλαια, quae iam quamquam ex parte deleta in papyro Bero-
linensi inerant, cum innotuissent, ita explanare temptarent, ut cum Buermannii sententia non pugnarent. quam ambigua res uideretur, optimus testis extitit Busolt, qui in historia graec. I¹ p. 394 ann. 5 sententiam illam deserit, sed in antiquitatibus denuo defendit (I. v. Müllers Handbuch IV¹ p. 144 ann. 11 et ² p. 80). Peter Meyer et K. Niemeyer (ann. phil. 1891 p. 409 sqq.) locos consociare conati sunt ita, ut sententiam Buermannii tuerentur. Niemeyer, cui Meyer non dissimilis est, p. 409 sic scribit: Aristoteles konnte in der politik ebenso schreiben, wie er geschrieben hat, wenn die veränderung und vermehrung der phylen in Athen, die umgestaltung der phratrien und gottesdienste nur in Kyrone stattgefunden haben. doch will ich auf diese ausflucht gern verzichten. die stelle der Ἀθ. πολ. aber heisst genau übersetzt: 'ihre geschlechtsgenossenschaften aber und bruderschaften und opferfeste erlaubte er jeglichen zu behalten nach vätersitte'; und das ist etwas anderes als 'er liesz sie unverändert'. licet hoc dissimile sit et Clisthenes, quod breuissimum est, ciuibus, qui phratriis carebant, nouas instituerit, uerum tamen si plurimi ciues in phratrias adscripti erant et Clisthenes paucas tantum addidit, id in πολ. Ἀθ. iure omittitur neque in politicis commemorandum erat; sin autem multae erant additiciae, quod uulgo credunt, haec tanti momenti nouatio erat, ut Aristotelem. cum hoc loco in ceteris res quam diligentissime cognitas habere appareat et omnia, quae rerum capita sunt, comprehendat, id praeterisse et εἶασεν ἔχειν ἐκάστους κατὰ τὰ πάλαια tantum dicere mirum esset. quae apud Niemeyerum sequuntur, non bene inter se colacent, cum Clisthenem dicat, simulac

phratrias disicere et sacra in pauca omnium communia reducere conaretur, eas nec dissoluisse nec sacra uetera prohibuisse. Bursolt in antiquitatum ed. II l. l. putat Clisthenem orgeones cum gentilibus in singulas phratrias coniunxisse, et ei fragmentum attribuit Philochori 94 τοὺς δὲ φρατέρας ἐπάναγκες δέχεσθαι καὶ τοὺς ὀργεῶνας καὶ τοὺς ὁμογάλακτας, οὓς γεννίτας καλοῦμεν (Photius sub uoce ὀργεῶνες). si ita res se habent, Aristoteles iure dicere non potest eum phratrias non mutauisse. quae enim mutatio uehementior quam genti ueteri homines nouos obtrudere? duo genera phraterum esse melius sic explanatur, ut, qui genti alicui quodammodo connexi erant, sponte ad eam se applicauerint idque per gentem fieri licuerit. quod forsitan clientes romanorum in memoriam reuocet, quamquam multum inter eos interest.

Πολ. Ἀθ. ergo credendum est, quod nuperrime J. H. Lipsius necesse esse asseuerauit (Stud. Lips. XVI p. 159), et locus politicorum altero modo explicari debet. id per se non minus bonum esse Niemeyer quoque l. l. uidit, quamquam auctoritas sententiae ueteris, quominus hanc complecteretur, prohibuit. in utroque loco perpendendo etiam, ubi inueniatur, considerandum est. in politicis breuiter et quasi obiter commemoratur, ut exemplum afferatur, quo sententia melius intelligatur, sed in Πολ. Ἀθ. forma reipublicae Clisthenis tam accurate et diligenter describitur, quam pro spatii breuitate fieri potest, in quam expositionem quod reprehendamus praeterea nihil habemus, illo loco igitur enuntiatum οἷς etc. parenthesis est, quae quod in tali rex fieri debet, etiam factum esse, nos certiores facit; caueamus, ne in interpretandis uerbis nimis prementes iis sententiam latiore, quam scriptor uoluerit, obtrudamus. ex iis magis concludere quam et Clisthenem et Cyrenenses eiusmodi mutationem, qua coniunctionum gentiliciarum potentia deleretur, perfecisse nec necesse est nec licet, cum ita exempli gratia haec afferantur et rerum commutatio certae ciuitatis propria non narretur, sed quae ad democratiam utilia sint, generatim praecipiantur. obseruandum est uerbum ποιητέους quoque, non solum enuntiatum οἷς ἐχρήσατο etc.

Qui loco politicorum illam sententiam uindicauerunt, ut phratrias distributioni ciuium a Clisthene factae apte insererent, frustra operam dederunt. non ita pridem Szanto mus. Rhen.

XL phratrias partes demi fuisse contendit, quibus inter se agnati, qui ad eundem demum pertinebant, comprehenderentur, ut phratia in medio demi et gentis esset; cui tamen sententiae nemo plausit. satis refellitur inscriptione Demotionidarum, ex qua phrateres et Deceleae et Oeidemotas fuisse apparet. (uide praesertim Tarbell, Papers of the American school at Athens vol. V. p. 180).

Platner, qui phratrias partes phylarum fuisse et singulas ex compluribus demis constituisse censebat, a Buermannio l. l. p. 609 refellitur, quo facto sic pergit: es bleiben, wenn mit dem demos zugleich noch nicht auch die Phratie gegeben war, nur zwei Möglichkeiten denkbar: Die Phratien waren entweder selbst Untertheile der Demen, oder aller es bestand zwischen den Phratien und Demen überhaupt ein nothwendiger organischer Zusammenhang nicht. hoc pro uero statuit et id quidem necesse est, uerum tamen scrupulus iniei debuit, cum Clisthenes, qui in ceteris rebus ciuium distributionem tam artificiose et constanter perfecit, una cum phratriis, rem ab ea alienissimam intulisse putandus sit, quae opus debilitaret, quod demi quibusdam rebus curandis priuabantur, et demotae alii ad alias phratias pertinebant, et phrateres inter se multo coniunctiores erant. nam phrateres omnes inter se noti erant (cf. ex. c. Is. VI, 10 ἕν — — — πάντες οἱ προσήκοντες ἴσασι καὶ οἱ φρατέρες καὶ τῶν δημοτῶν οἱ πολλοί. initio Timaei Platonis p. 21 B conuiuium phraterum magis ut familiae cuiusdam quam ut coniunctionis publicae describitur).

Etiam si phratiae a Clisthene nouatae non sunt, quaeritur tamen, quomodo phratiae et demi constare potuerint. quod ut explicetur, demum publicum esse, phratiam priuatam consideremus. phratia eo solo cum ciuitate coniuncta erat, quod, qui ciues essent, annotauit, quippe qui etiam socii phratiae essent. si phratia post demum extitisset intellegi non potuit. ex temporibus antiquissimis constitere nobilium phratiae, quarum ad exemplum ditiores mox in coniunctiones propinquitate cohibitas coibant uel potius coniunctiones sanguinis asseruabant, alios ad se nobiles recepisse iam dixi, ut in quibusdam phratriis duo essent genera phraterum, qui gentis ueteris erant, γεννήται, et qui non erant, ὀργεῶνες. sub uoce ὀργεῶνες habet Photius haec: Σέλευκος δὲ ἐν τῇ ὑπομνήματι τῶν Σόλωνος ἀξίων ὀργεῶνάς φησι κα-

λείσθαι τοὺς συνόδους ἔχοντας περὶ τινὰς ἡρώας ἢ θεούς. haec annotatio Seleuci sine dubio est explicatio uerbi ὀργεῶνες, quod in contextu uerborum legum inueniebatur. hoc quod magni aestimetur dignum est, quia ex eo orgeones apparet Solonis aetate tanti numeri momentique fuisse, ut eorum in legibus ratio haberetur. uidemus ergo iam ante Solonem hoc alterum quoque genus phraterum crebrum fuisse, ut temporibus admodum antiquis totus populus in phratrias comprehendi coeptus est, sed postea ante Athenas florentes nihil de iis audimus, quod scilicet republica se iis non inmiscnte quiete crescebant. res ita se habere ex constitutionibus dissimilibus apparet; nam ut Wilamowitz exposuit (Arist. et Ath. II p. 267 sqq.), frustra labores, ut formam omnibus phratriis conuenientem constituas, quia aliis aliae erant leges, ut Demotionidis praeerat unus phratriarchus, Dyalsibus duo, et utrum aliquis in phratrīam adscriberetur necne, in aliis alio modo discernebatur. fieri non potest, ut coniunctiones, quae legibus publicis institutae sunt, inter se tam dissimiles et inaequales fuerint. in demis ex. c. quamquam in aliis alia munera gesta sunt, haec tamen secundaria erant et in summa rerum omnes eodem modo administrabantur. phratriae ergo sponte augebantur, quod populo insitum erat desiderium coniunctionum propinquitate cohibitarum, quae deum quendam uel heroem colebant; quales coniunctiones semper multas habuisse scimus non solum liberos sed etiam inquilinos et seruos. cur phrateres alii ad alios demos pertinere potuerint et in phratriis demi ratio non habita sit, hoc modo optime explanatur, neque ab eo id dissentit, quod maior pars phraterum ad eundem demum pertinebant; gentiles enim, qui non in omnibus phratriis erant, quarundam saltem gentium non ita dispersi erant, ut non in quodam demo satis multi demotae essent, et orgeonum, qui longe plurimi erant, eos, qui eodem loco habitabant (i. e. demus, cum institueretur) societatem inire consentaneum erat. propinquitatis gratia uel aliis de causis, quarum phratriis hoc modo compositis multae fuerunt, ad hos se adiungebant homines, qui postea ad alios demos referebantur.

Quando phratriae tantum progressae sint, ut omnes fere ciues continerent, et ut prouiderent, ne quis inter ciues se in-

sinuaret, ciuitas iis praeceperit, discerni nequit. *si* post Clisthenem factum est, hoc modo fingi potest. demi, qui magis ad publicum spectabant uehementiusque constituti erant, non soli hominibus sat esse potuerunt, ut erat apud graecos ueteres semper quasi necessitas inueterata coniunctionum artarum et talium potissimum, quae gentiliis rationibus nitebantur. atque hac ipsa indole et natura hominum factum est, ut iuxta demum phratritiae semper augerentur. ut in coniunctione quaque, quae accurate administratur, de phrateribus nouis, quorum longe plurimi infantes erant, suffragia ferebantur, quo facto in tabulas phratritiae referebantur. sodaliciorum tales leges nouimus. demis curae erat in λῆξιάρχων γραμματεῖον omnes adulescentes referre, qua in re, cum opus esset, a phratriis certiores facti sunt; quod cum iam fieri soleret, respublica animaduertit, quanti momenti phratritiae essent, quae, quominus ciues subditiui se insinuarent, impedirent. quam ob rem prouidendum erat, ut omnes ciues phratritiae continerent. si in phratritia uel phratriis, in quibus et genetae et orgeones inerant, nobiles, quod se meliores putabant, quam ut cum aliis commiscerentur, eos extrudere conati sunt, causa statim praesto erat, cur lex talis, qualem Philochorus nobis tradidit, ferretur. si ante Clisthenem factum est, demis exceptis progressus idem fuit. etiam fieri potest, ut hoc a Clisthene factum sit et lex illa ei recte tribuatur, quia phratritiae adeo creuerant, ut eas delere non posset, sed solum ad utilitatem reipublicae adhibere. iis autem rempublicam fundare non potuit, cum gentiles in suis phratriis potentiam haberent et nouas subter se habituri essent. nec phratritiae ab eo nouatae esse dici possunt, cum tantum, quod reapse erat, comprobauit; neque eo quod phratritiae erant, plebs in coniunctiones, quibus ad rempublicam ualere potuit, diuisa erat; phratritiae enim priuatae erant, ut iis plebs potestatem publicam adipisci non potuit.

M. P:n Nilsson.

Anteckningar vid läsning af Kormaks Saga.

- [Ed. 1: Legat. Magn., Hafniæ 1832 (Gunnar Pålsson och Finn Magnusen);
2: Th. Möbius, Halle 1886].

En kritisk undersökning till Kormaks Saga bör utgå från och strängt fasthålla vid följande synpunkter ¹⁾:

sagens äldsta bevarade handskrift (AM. 132, fol.) är från midten af 14:de årh. ²⁾;

sagens verser, som till allra största delen ³⁾ synas äkta, stamma från 10:de årh.;

sagens redaktion måste anses företagen under andra hälften af 13:de årh.;

verserna äro öfverlemnade i starkt korrumperadt skick och prosaframställningen, som är sekundär i förhållande till verserna, stöder sig på dem.

Tidsafståndet mellan sagens redaktion och den äldsta bevarade handskriftens nedskrifning belöper sig sålunda till högst hundra år, medan sagens verser, författarens material, fortplantats af traditionen (muntligen och skriftligen) genom omkring tre århundraden före denna tid. Det finnes därför vidsträckt rum för antagandet af oriktigheter i de uppteckningar, som utgjort

¹⁾ Möbius, sid. 65 ff.

²⁾ Arkiv III, sid. 162, anm.; jfr. Möbius, sid. 73: «början af 14:de årh.»

³⁾ Björn Magnusson Olsen, Om versene i Kormaks Saga, Aarb. 1888, sid. 4 anm.; Bugge, Om versene i Kormaks Saga, Aarb. 1889, sid. 18.

författarens förelag, under det att hans eget verk må anses jämförelsevis troget öfverlemnadt uti sagans äldsta handskrift.

Kormaks Saga har lämnat forskningen viktiga och ofta tillitade upplysningar om *den isländska tvekampen och dess lagar*¹⁾. I ej mindre än åtta fall omtalar sagan utmaning till sådan strid, som i sex af dessa fall utkämpas²⁾. Utförligast och intressantast skildras tvekampen mellan Kormak och Berse i kap. 10 (Möbius, sid. 20¹⁸—21²⁵). Skildringen upptar en utförlig s. k. holmgångslag (M., sid. 20²⁸—21¹⁰). Stiliseringen af denna — märk tempus! — synes antyda, att författaren citerar en i juridisk form affattad källa, som från något håll (närmast Bersa Saga?) varit honom bekant. Utan att närmare granska holmgångslagens bestämmelser, som bestyrkas af upplysningar i andra källor³⁾, vill jag fästa uppmärksamheten vid författarens egen till densamma knutna framställning. Han förutskickar holmgångslagen följande fingerade dialog mellan de två redan stridsfärdige motståndarne Berse och Kormak:

(M. 20²¹—²⁷):

Bersi mælti: «þú, Kormakr, skora-
dir á mik til hólmgöngu, en þar í
mót býð ek þér einvígi: þú ert maðr
ungr ok litt reyndr, en á hólmgöngu
er vandhæfi, en alls ekki á einvígi.»
Kormakr mælti: «ekki mun ek betr
berjaz einvígi; vil ek til þessa hætta
ok í öllu til jafns halda við þik.» «þú
rædr nú,» segir Bersi.

Dialogen återgifves på latin (Ed.
Hafn. sid. 85 f.):

Tu Kormake! ait Bersius, ad cer-
tamen singulare (certis regulis defini-
tum) me provocasti, contra autem ego
tibi monomachiam liberam offero, ju-
venis enim es parumque expertus;
duellum legale difficile est, sed mono-
machia neutiquam. Kormakus respon-
det: monomachia non melius mihi suc-
cedet, periculum itaque faciam et tibi
in omnibus aequalia præstabo. Ber-
sius, hæc tuo, inquit, jam committitur
arbitrio.

¹⁾ Vigfússon, *Sturlunga Saga*, I, LIV: «To this Saga we are in-
debted for the best and earliest account of holmgang and
its rules.»

²⁾ Vid utmaningen stannar det i ett fall, kap. 14 (slutet); den ene
motståndaren uteblir i ett annat, kap. 21 (början); de öfriga fallen återfinnas
i kap. 1, 9—11, 12, 14, 21—22, 23; den i början af kap. 1 skildrade striden
(*orrost*) mellan Kormaks fader och Ásmundr eskisíða kan ej hiträknas.

³⁾ Se Möbius, sid. 85.

I korthet kan dialogens mening angifvas sålunda: Berse, som anser Kormak ej vuxen en tvekamp efter holmgångens stränga lagar, föreslår honom ett annat stridssätt, *einrige*, som skall vara enklare (*á h. er vandhæfi, en alls ekki á e.*) och för Kormak fördelaktigare; d. v. s. de vidlyftiga bestämmelserna vid holmgång anses af sagans författare vara ogynsamma för Kormak — Kormak framställes som den svagare parten.

Inberäknadt supplerande uppgifter å andra ställen i sagan ¹⁾, kunna holmgångslagens bestämmelser hänföras till tvenne hufvudgrupper: 1) *religiöst-ceremoniella*; 2) *strids-konventionella*. De förra (om stridsplatsens vigning och om offring) afsågo att hänskjuta stridsfrågan till gudarne och påkalla deras understöd åt rättvisans sak: därigenom gjordes holmgången till en gudsdom ²⁾. De senare afsågo att ge motsåndarne bättre tillfälle att utveckla krigisk färdighet (om svärdens längd, sköldarne; genom att sekundanterna öfvertogo försvaret, fingo de kämpande större ledighet och kraft vid anfallen) och göra utgången mindre beroende på kroppslig styrka, på samma gång segraren förhindrades att godtyckligt hänsynslöst begagna sig af segern. Tillämpa dem på tvekampen mellan Kormak och Berse! Hvad först den religiösa sidan angår, hade Kormak skäl att hoppas, att hans rättvisa sak skulle bidra till vapenlyckan. I fråga om de stridstekniska bestämmelserna gaf rätten att använda tre sköldar honom en motvikt mot Berses nytta af *þorreigar nauðr*, bestämmelsen om sekundanter gaf honom möjlighet att genom en bättre sekundant än Berses minska faran af egen underlägsenhet ³⁾; bestämmelsen om stridens

¹⁾ Kap. 9 (M. sid. 18²¹) om tidens utsättande vid utmaningen; kap. 22 (M. sid. 47²⁹) & 23 (M. sid. 49³²) om offerdjur; kap. 14 (M. sid. 30²⁶) om de tillåtna svärdens längd.

²⁾ Keyser, Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen, Saml. Afh. (Chria 1868) sid. 358.

³⁾ Berses öde är belysande för den svagare partens fördelar af holmgångsreglerna: han led ett nesligt nederlag mot den honom underlägsne Stenar, kap. 12 (M. sid. 28), tack vare motståndarens sekundant. Såsom sådan låter författaren Kormak hämnas nederlaget mot Berse, men detta drag af nemesisrättvisa har inlagts i sagan efter offrande af dess kronologi. Vigfusson, *Safn* I 371—375, har påvisat den kronologiska orimligheten i Kormaks närvaro vid striden mellan Berse och Stenar. Hans dervid ut-

afbrytande (vid första blodsutgjutelse) och den lågt satta *hólmlausn* gjorde ett eventuellt nederlag mindre farligt; om han tvingades att fly, förde ett steg öfver den inhägnande stängen honom ur striden. Holmgångsreglerna gynna alltså alldeles bestämdt Kormak. Hade sagans författare förstått detta, läte han Berse göra sig skyldig till en perfiditet genom förslaget att åsidosätta dem. En fri tvekamp på alla vapen och utan hägnad stridsplats eller ordnad stridssätt skulle nämligen ha blifvit en kraftmätning mellan de två motståndarne, som, oafsedt oberäkneligt ingripande af lyckan, måst ända med ett förkrossande nederlag för den svagare, d. v. s. enligt framställningen Kormak. Sagans författare har emellertid menat, att Berses förslag skulle vara en yttring af ädelmod ¹⁾, låt vara att ett sådant ädelmod förefaller oväntadt vid fiendskap af här omhandlad art och under här föreliggande omständigheter.

Att i allmänhet holmgångsreglerna ländt till den svagare partens fromma, är af historiska skäl sannolikt — och detta har

talade förmodan, att Stengärd i själfva verket varit gift med Torvald först och Berse sedan, synes mig stödjas af verserna: i dem skjuter skalden för giftet med Torvald (str. 51 ff.) hela skulden på denne och svärfadern (str. 51), för Stengärd har han blott beklaganden; i verserna efter giftet med Berse (str. 22—26, 29—35) vänder sig skalden äfven mot henne:

str. 25¹ : *snemr trúþak brúpe*

str. 25¹⁻²: *þú telr líos of logna*

lín-gefn! víþ þik stefno.

Orsaken är snarast denna: *ungmön* Stengärd hade varit fullkomligt beroende af faderns vilja vid första giftet (med Torvald); vid det andra hade *ánkan* (eller franskilda hustrun) större själfständighet redan enligt lag (Vilhj. Finsen, Isl. familieret, Annal. 1849, sid. 210 f.), och helt visst än mer enligt praxis [jfr. Laxdæla Saga, kap. 34: *Ekki var Guðrún at þessu spurð* (första giftet); kap. 35: *Guðrún mælti ekki í móti* (andra giftet)]. — Versernas hela ton synes tala för detsamma: de efter Torvalds gifte anförda glöda af lidelse; de efter Berses gifte diktade använda mattare ord och bilder för en mera resignerad sorg. — En så fullständig omkastning i sagans kronologi, som detta antagande innebär, kunde förklaras ur en förändring af versernas ordningsföljd i de uppteckningar, som förelegat sagans författare.

¹⁾ Heinzel, a. a., sid. 52¹: «Wenn dann Berse grossmütig seinem gegner die andere art des zweikampfs anbiestet, so ist daran nichts auffälliges.

kanske aldrig rätt betonats. Å hvilka anledningar, vägar och betingelser de nordiska samhällena upptogo tvekamp som ett rättsinstitut, torde få anses outredt¹⁾. På Island var tvekamp (intill år 1006 e. Kr.)²⁾ ett rättsligt medel att slita tvister, hvilket parterna på enderas yrkande ägde välja med åsidosättande af laga rättegång och dom, och tillika ett substitut för appellationsrätt, hvartill klagande part från laga domstol kunde vädja. Ett sådant rättsmedel var naturligen alltid af tvifvelaktigt värde och blef lätt till ett våldsmedel i den starkares hand. Att förhindra detta, var ett bland holmgångsreglernas ändamål. Tydligast framgår detta af bestämmelsen om den utmanades rätt att sända man i sitt ställe.

I förevarande fall har Kormak, såsom alltid den svagare parten, haft fördel af holmgångsreglerna och sagans framställning visar sålunda en oriktig uppfattning af holmgångsreglernas tendens. För öfrigt: om det verkligen varit fördelaktigt för Kormak att bortse från dem, borde förslag därom ej kunnat väckas därför, att de båda motståndarne ej kunna ha haft rätt att mot sed och lag välja ett annat stridssätt än det lagliga och brukliga, holmgång. Desto otänkbarare är det då, att de skulle valt det, sedan striden var aftalad, vapen (tre sköldar) anskaffade, sekundanter tillstädeskomna och många åskådare församlade.

Ur språklig synpunkt är sagans framställning lika betänklig. *Hölmganga* använder författaren i dess i isländska litteraturen vanliga³⁾ betydelse som terminus technicus:

hölmganga, f. = på förhand aftalad tvekamp vid hvilken vissa bestämmelser om stridsplats, vapen och stridssätt måste iakttagas.

I motsats till holmgång ställer han deremot *einvice* som en annan

¹⁾ Arnesen, Isl. Rættergang, Kphm. 1762, sid. 146, nämner tvenne förmodanden; Keyser, a. a., sid. 358, gör ett tredje.

²⁾ Maurer, Island, München 1874, sid. 60, ställer afskaffandet af tvekampen i samband med införandet af *fimtardómr*, som sedan fungerade som appellationsdomstol. Kristendomens seger (c. 1000 e. Kr.) har helt visst afven medverkat till att holmgången, som genom religiöst-ceremoniella bestämmelser var knuten till asatron, bortlades (Keyser, *ibid*).

³⁾ Eg. 67; Gunnl. 11; Svarfd. 8; Gísl. 1; Vigagl. 4; Dpl. sid. 36, etc.

terminus technicus för ett enklare slag af tvekamp, vid hvilket ej de besvärliga holmgångsreglerna behöfde iakttagas, medan ordet öfverallt eljest i litteraturen har en allmän betydelse:

einvíge, n. = tvekamp (i allm.), kamp en mot en (mel-
lan två) ¹⁾.

Ett direkt bevis för att *einvíge* och *hólmganga* ej haft betydelsen af hvarandra antithetiskt uteslutande termer, lemna i dylika frågor så tillförlitliga källor som Snorra Edda och Njála:

Sn. E. I, 272¹⁷⁻¹⁹: *þórr vill fyrir öngan mun bíla at koma til einvígis, er honum var hólmr skoradr.*

Nj. I, 96¹³⁻¹⁵: *Gunnarr mælti — — — ek skora þjer, Hrótr, til hólmgöngu*; 97¹¹⁻¹⁴: *Hrótr mælti — — — þat hefir mik aldri hent, at sá nakkvadr maðr hafi mjer einvígi boðit, at ek hafa undan gengit.*

Den af författaren gjorda skillnaden mellan *einvíge* och *hólmganga* strider sålunda uppenbart mot isländskt språkbruk och kan endast uppfattas som en subjektiv spekulation, hvilken af sin verklighets-stridiga innebörd beröfvas all sannolikhet och allmängiltighet. Ursprunget till densamma måste sökas i ett missförstånd af det vid sagans författande använda materialet, verserna. En tämligen påtaglig källa till hela den fingerade dialogen bildar str. 28 (märk *reyndr.*!), hvars sista hälft, sådan den i handskrifterna föreligger och såsom den vanligen läses och tolkas, synes lämna stöd åt prosans framställning.

Strof 28⁵⁻⁸ (kap. 11,2): [Bersi kvad]
randlauke klauf'k randa
rand Kormake at handom,
vildet «framm» af felde
Freyr einvíge heyja ²⁾.

¹⁾ Betydelsen af *einvíge* i hela dess obestämdhet framgår af användningen i Fornmanna Sögur VII. 229¹⁷ f.: *Óttar birtingr var drepinn norðr í Kaupangi í einvígi um kveld, er hann skyldi gánga til aptansaungs, en er hann heyrdi hvinn af höggvinu, þá brá hann upp hendi sinni ok skikkju í móti höggvinu.*

²⁾ Gunnar Pálssons många texten bifogade konjekturer (Ed. Hafn. sid. 94 f.) visa, att han funnit densamma otillfredsställande och tolkningen tvifvelaktig.

M. ordnar och förklarar halfstrofen på följande sätt (sid. 122):
klauf ek randa-rand með randlauke Kormake at handom, Freyr
vilde-at heyja einvige «framm» af felde,

«ich spaltete Kormaks Schild mit dem Schwerte;
er wies den Zweikampf zurück und bestand auf den
Holmgang.»

Då halfstrofen helt visst förelegat sagans författare i en
form, som ej anmärkningsvärdt skilt sig från den meddelade, är
det lätt förklarligt, att författaren därur dragit slutsatser af det
slag, som dialogen anger. Hur opålitlig strofens form är, och
hur vidtgående förvanskningar den sannolikt företer, framgår
emellertid af följande öfverväganden:

1) *Freyr* förstås af M. som halfkänning = man; en dylik
uppfattning torde ha visat sig tvifvelaktig inför den senare gransk-
ningen af känningar och halfkänningar i sagan: *visur* (Aarb. 1888,
sid. 8 f., 1889, sid. 29 ff.); om man med B. M. Olsen förbinder
randa-Freyr, får man visserligen «en normal och fullständig kän-
ning», men ordföljden blir en för Kormaksverserna främmande
eller ytterst sällsynt (Aarb. 1889, sid. 35; Anz. XIV, sid. 46);
handskriften R (Hafn. sid. 94^a) har *freys*.

2) '*framm*' står i M:s text oförklaradt; M. gissar i stället på
ett *fiarr*: Bugges antagande af ett *framr* = «fremfusende» af-
lägsnar blott det gåtfulla ordet, utan att meningen egentligen
vinner derpå;

3) *randa-rand* finner jag med O. alltför stötande och pleo-
nastiskt för att vara riktigt;

4) *Kormake at handom* tycks ha väckt betänkligheter hos M;
han yttrar i sina förklaringar till verserna (s. 123): «dem K. zu
Handen» (?); Ed. übersetzt «usque ad manus Kormaki» — nicht
minder fraglich»;

5) *vildet* är emendation af M. för handskrifternas: A *vildi*
eigi, B, R *vildi ek*.

Är min uppfattning af läsningen i handskrifterna B, R
vildi ek riktig, blefve sista satsens innehåll positivt, i stället för
negativt, och kunde då snarare fattas som exempel på använd-
ningen af *einvige* om holmgång (på utbredd fäll), såsom i Sn. E.
och Nj. — ett bevis *mot* prosaframställningens distinktion. Under

alla omständigheter måste halfstrofen anses alltför vanställd och osäker för att tjäna som bevis, för hvad som af andra skäl är så bestämdt vederlagdt, som den i sagan framställda skillnaden mellan *einviqe* och *hólmganga*.

Frånsedt den falska deduktion, som str. 28:s förvanskade form förledt sagans författare till, synes framställningen af holmgången och dess lagar riktig: därför tala dels yttre bevis, samstämmiga uppgifter i andra källor, dels inre, holmgångslagens stilisering. Ett om än svagt bevis för, att holmgångslagen föreläggat affattad uti en äldre källa (Bersa Saga?), utgör den omständigheten, att den synes ha påverkat framställningen. Med berättelsen om trollskölden *þorveigar nautr* förlikas illa skildringen af, huru motståndarne hvardera — således äfven Berse — förbruka tre sköldar under striden. Motsättningen torde ha sin grund i en författarens önskan att tillämpa holmgångslagen, hvars bestämmelse, att tre sköldar skulle medhafvas och *finjo* brukas (*maðr skal hafa III skjöldu*), måhända af honom förståtts så, att tre sköldar *skulle* användas. Lyckligare har han löst samma motsättning i kap. 12 (M. sid. 28). I kap. 10 ha de båda svårförenade synpunkterna gjort skildringen heterogen och osammanhängande. Möbius söker helt visst orätt orsaken därtill i handskriftliga förvanskningar och omflyttningar ¹⁾.

¹⁾ Möbius sid. 84 f. — *sidan* (21¹⁵) = 'då', såsom eljest flerstädes i sagorna, behöfver ej antyda brott på sammanhanget. — Heinzel, a. a., sid. 51 ff., tillskrifver sagans författare oklarheten i ordning och sammanhang. Han ger därjämte episoden med skölden (*Kormakr tók upp torguna Bersa ok laust á ok rauk ór eldr*) innebörd af ett omen. Framställningen ger dock ej vid handen, att en sådan uppfattning föresväfvat sagans författare.

E. Sommarin.

Bidrag till frågan om det attributiva adjektivets plats i modern franska.

I.

Adjektivets betydelse, när det föregår substantivet.

Frågan om det attributiva adjektivets plats har sedan gammalt ansetts vara en af de svårare i fransk syntax, och grammatici hafva på olika vägar sökt finna den formel, som ändtligen skulle lösa densamma. Framgången kan emellertid knappast anses motsvara de gjorda ansträngningarna. Man har visserligen kunnat formulera någorlunda tillräckliga regler för praktiskt bruk, men en fullt tillfredsställande vetenskaplig lösning har ännu icke blifvit funnen. Därom vittna tillräckligt de nya förslag till lösning, som alltjämt dyka upp — för att kanske åtnjuta en viss popularitet i början, men sedan öfvergifvas för af någon nytillkommen forskare uppställda nya hypoteser.

Med rätta påpekar emellertid Gröber i Grundriss der rom. Philologie I: 214, att man vid förklaringen af syntaktiska förhållanden måste eftersöka de psykiska fakta, som sist ligga till grund för det undersökta uttryckssättet, så vida man ej som resultat skall få en massa ytliga regler, med en lika stor massa undantag för hvarje. Vid en sådan undersökning som den af Gröber krädda finge man däremot enligt hans mening allmängiltiga formler, som låte tillämpa sig på de olika fallen.

Gröber tillämpar sjelf i Grundriss sin regel på frågan om adjektivets plats. Han yttrar där s. 215: «Det visar sig att ett framför ställt adjektiv affektiskt tillägger en egenskap, ett efter ställt däremot innehåller en förståndsmässig distinktion». Om man lägger denna regel på några exempel, i synnerhet sådana, som äro tagna ur de vanliga grammatikorna, skall man nog också finna den bekräftad.

Att ett adj. ställt efter sitt substantiv i de flesta fall innebär en distinktion, torde vara otvifvelaktigt. Men om prof. Gröber vill åt förståndet hänvisa platsen efter substantivet och åt känslan platsen före substantivet, något som tyckes framgå af de använda uttrycken «verstandesmässig distinguerend» och «affektisch attribuirend», är regeln icke hållbar. Om vi slå upp hvilket skönlitterärt arbete som helst, torde det icke dröja länge, innan vi finna t. ex. utrop, sålunda starkt affektiska uttryck, i hvilka adjektivet står efter sitt substantiv. Eller när i Sardous drama *La famille Benoiton* Clotilde i första aktens tredje scen utropar: Dieu juste! Juste Dieu! är det knappast rimligt att antaga, att hon den första gången logiskt distinguerar, men så kommer i affekt och därför sätter adjektivet före. För öfrigt torde det knappast vara psykologiskt riktigt att antaga en sådan ständig växling mellan affekt och affektfrihet, som förutsättes, för att detta skulle kunna tjäna som princip för bestämmandet af adjektivets plats i franskan. Om en affekt väl uppstått — och dess uppstående kan visserligen ske med ens, åtminstone utan att språket hinner följa med — så lär den icke kunna lägga sig lika ögonblickligt igen. I sammanhängande framställning händer det ju att hela framställningen uppbäres af en och samma affekt eller känslöstämning, i kraft af hvilken äfven sådana uttryck, som i och för sig äro allt annat än affektiska, hos läsaren väcka en känslöstämning, motsvarande den som författaren hyst, då han nedskref sitt verk.

Om någon af dem, som läsa denna uppsats, läst Michelets skildring af återkallandet af det Nantesiska ediktet, torde han utan tvifvel erinra sig den våldsamma affekt, hvarmed dragonnadernas rysligheter skildras, och som ovillkorligt måste meddela sig till läsaren. Då kunde man vänta, att här i denna skildring

adjektiven gärna skulle stå före sina substantiv. Men så är icke fallet. I hela skildringen förekommer knappast mer än ett enda exempel, som är värdt att tillvaratagas af dem, som sysselsätta sig med adjektivets plats. Det är de ord, hvarmed skildringen afslutas: «la brûlante histoire des martyrs». Men detta exempel låter sig på ett mycket naturligt sätt förklaras enligt den teori för betydelsen af adjektivets ställning, som här nedan skall utvecklas.

Om emellertid prof. Gröber i sin framställning velat lägga hufvudvikten på orden «attribuirend» och «distinguirend», så är hans åsikt väsentligen densamma som den, hvilken nedanför skall framställas. Detta torde emellertid knappast vara fallet, om man får döma efter den dissertation, som en af Gröbers lärjungar, Cron, försvarat i Strassburg 1891. Den har till titel: *Die Stellung des attributiven Adjektivs im Altfranzösischen*. Cron yttrar sig bestämt för att det, när känslan kommer med i spelet, är nödvändigt att sätta adjektivet före substantivet. Han säger t. ex. (sid. 86): «Wenn dagegen der Redende oder Schreibende nicht nur verstandesmässig kennzeichnen oder unterscheiden will, sondern mit der beizulegenden Eigenschaft seine subjektive, persönliche Wertschätzung verbindet, so dass nicht nur der Verstand, sondern auch das Gefühl beteiligt ist und auch das Gefühl des Hörers erregt werden soll, so wird die logische Wortfolge nicht mehr innegehalten; die das Gefühl erregende Eigenschaft tritt in den Vordergrund und wird zuerst ausgesprochen». Cron säger således rent ut, att ordföljden med adjektivet efter substantivet är den «logiska».

Jag skulle icke vidare uppehålla mig vid Crons uppsats, om den icke tillvunnit sig mycket erkännande i den lärda världen. Senast 1894 i *Zeitschrift für französische philologie* har R. This i en uppsats med titel *Beiträge zum neufranzösischen Syntax* helt och hållet anslutit sig till de åsikter, som af Cron blifvit framställda.

Crons afhandling är lärorik därför, att den tydligt visar, till hvilka sofismer det leder, då man vill taga känslan såsom den faktor, hvaraf adjektivens plats före substantivet betingas. Hur kan man förnuftigtvis därmed förlika det faktum, att pro-

nomen och räkneord gå före sitt substantiv? Eller att ett adjektiv, när det förlorat hvarje egentlig betydelse och öfvergått till ett slags mer eller mindre tom titel, också står före? ¹⁾

Under fortgången af sin afhandling kommer Cron till en del uttryck, där adjektivet faktiskt har distingerande betydelse utan att stå efter substantivet. Exempelvis: *moyen âge*, *medeltiden* (i motsats till *nyare tiden*). Denna svårighet löses med att hänvisa dessa ord till ordbildningsläran, hvilket ju blott är en inkompetensförklaring.

Sedan hr Cron sålunda blifvit färdig med den moderna franskan, öfvergår han till att undersöka förhållandet i gammalfranska och finner, att samma regler för adjektivets plats gälla

¹⁾ På det sista fallet skall jag anföra några exempel:

Le respectable curé de Saint-Exupère.

Anatole France, L'orme du mail s. 171.

C'est l'estimable (sv.: den hedervärde) M. Rondonneau jeune qui a composé . . . cette belle pièce d'orfèvrerie. Därs. s. 162.

Pourquoi mêler mon humble personne à ces grandes scènes de l'histoire? Därs. s. 165.

Certains auteurs affirmaient que cette honorable monstruosité se transmettait héréditairement et se fixait dans une famille. Därs. s. 321.

M. Quatrebarbe . . . dans son intéressante brochure sur les Vandales modernes. Därs. s. 181.

Un notable (sv. välloftig) bourgeois nommé Philippe Tricouillard. Därs. s. 178.

En sa docte étude sur Constantin Porphyrogenète. Journal des Débats, 17 Mars 1897.

Peut-on te demander sur quelle fortunée mortelle tu as jeté ton dévolu? Augier, Les lionnes pauvres s. 42. (Augier citeras efter den samlade upplagan af hans skrifter).

Votre honorable susceptibilité à mon endroit a reçu satisfaction.

Dens. Un beau mariage s. 266.

Vous me croyez aussi trop simple, mon très honoré frère.

Dens. Lions et renards s. 218.

Notre vénérable maître et ami.

E. Pailleron, Le monde où l'on s'ennuie s. 99.

Står i dessa anförda exempel adjektivet före, för att «das Gefühl des Hörers erregt werden soll?». Hr Cron skulle naturligtvis säga, att adjektivet här ej har distingerande betydelse och därför ej kan stå efter. Detta är fullkomligt riktigt. Men frågan gällde ju att kunna få adjektivets plats in under en enhetlig regel.

där. Det är visserligen sant, att en hel del afvikelser påträffas, men dessa bero dels på att ordets betydelse ändrats, dels på att medeltiden var naivare än nutiden och gaf mera uttryck åt sina känslor. Namnen på färgerna stå nu för tiden efter, men i äldre tider ofta före substantivet. Detta beror helt enkelt därpå, att medeltidens människor icke voro så förvanda med vackra färger som vi, och dessa därför omnämndes affektfullt. Hvad «blanc» beträffar, så var det då för tiden sällsyntare än nu att ha rent linne; när det förekom, väckte därför äfven detta affekt ¹⁾).

Men Cron stannar icke vid gammalfranskan. Han går ett steg längre och visar med en del exempel, att i hufvudsak samma regler gällt för det klassiska latinet. Han framhåller med stolthet och glad öfverraskning, att hans regler öppna alldeles nya vyer öfver betydelsen af de klassiska auktorerna.

Måhända tycker läsaren, att Cron blifvit behandlad något legert. Men en person, som, utan att själf ha verkställt ordentliga undersökningar i ämnet, bryter stafven öfver allt, hvad föregående, allvarliga forskare sagt, förtjänar icke mera ²⁾).

Med Gröbers regel kan man ej heller förklara den oratoriska figur, åt hvilken man gifvit namnet Chiasm. Cron reder

¹⁾ Här kan den ärade läsaren tro, att jag vill drifva med honom, hvarför det må tillåtas mig att anförä verba formalia. Det yttras, sid. 20 ff.: Vermeil und blanc von Kleidungs- oder Wäschestücken stehen altfranzösisch lange Zeit hindurch voran . . . heute nach, weil die zu jener Zeit wertvolle, heute verdrängte und ersetzte Scharlachfarbe, jetzt ebensowenig noch wie saubere Wäsche mit Auszeichnung genannt werden kann. — Hvad skulle hr Cron säga om följande ex.: «La blanche fustanelle et les belles cnémides ne sont plus de mode que chez les paysans». Victor Bérard, *La Turquie et l'Hellénisme contemporain* s. 238.

²⁾ Vid närmare granskning af Crons afhandling finner man en hel del yttranden om språkbruket i modern franska, som äro onöjaktiga. Exempelvis yttras sid. 86 ang. ordföljden, då ett substantiv bestämmes af flera adjektiv: «Alle Konstruktionen, die im modernen Französisch vorkommen, kommen auch schon im Altfranzösischen vor; dem Altfranzösischen eigentümlich in dieser Hinsicht ist nur die Konstruktion, welche ein Adjektiv voranstellt und die anderen, die ihm coordiniert sind, mit der Konjunktion et folgen lässt». Det är sant, att detta uttryckssätt är tämligen ovanligt i modern franska. Men *omöjligt* är det icke. Jag tillåter mig att anförä ett exempel: «Épouvantable désastre et complet». Balzac, Eugénie Grandet s. 283.

sig ur svårigheten genom att förneka möjligheten af chiasm, så vida adjektiven ej på olika sätt bestämma sina respektiva substantiv. Att verklig chiasm emellertid finnes och begagnas, skall framgå af sista afdelningen af denna uppsats, hoppas jag.

* *

Ett annat försök att bringa frågan om adjektivets plats in under en allmän regel har blifvit gjordt af Robert i hans i så många afseenden betydelsefulla och väckande arbete: *Questions de grammaire et de langue françaises*. Efter en i många fall berättigad kritik af de regler, som vanliga grammatikor gifva för bestämmandet af det attributiva adjektivets plats — en kritik, som dock icke så svårt träffar de svenska grammatikorna, af hvilka flera, exempelvis Dubbs och Widholms, torde på ett för skolstadiet tillfredsställande sätt behandla saken — gifver Robert följande regel: *När adjektivet betecknar en subjektiv och relativ egenskap, ställes det före sitt substantiv; när det betecknar en objektiv och absolut egenskap, ställes det efter.*

Vid första anblicken förefaller detta sätt att lösa saken ganska tilltalande, och Robert stärker sin position genom att anföra en mängd exempel, hvilka på ett mycket naturligt sätt låta förklara sig enligt den af honom gifna regeln. Men på alla möjliga exempel låter den likväl icke tillämpa sig, och Robert måste själf taga till hjälp den gamla regeln om det efter substantivet ställda adjektivets distingerande betydelse för att förklara en del fall.

Dessutom uppstå vissa betänkligheter hos läsaren. Är det verkligen sannolikt, att t. ex. *blanc* i uttrycken *la blanche neige*, *la blanche chemise*, för den talandes föreställning innebär ett subjektivt omdöme, men i ex. *un mouchoir blanc* ett objektivt? Robert förmenar att t. ex. egenskapen ung måste vara relativ; man är ung och gammal för den som talar och tänker; men samma människa, som af en person kallas och anses ung, blir af en annan ansedd för ansenligt mogen i år. Anmärkningen är fullkomligt riktig i visst afseende. En nittioåring kan tala om sina 60-åriga barn och gifva dem attributet unga. Men detta är icke samma sak, som då man säger till någon: «där är en ung man,

som ber att få tala med er.» Ett sådant yttrande skulle nog af såväl 90-åringar som 20-åringar tolkas på ungefär samma sätt.

Jag öfvergår till ett annat ex. Robert anmärker att i uttrycket *une femme pauvre*, *pauvre* betecknar den sociala ställningen; men att i ex. *une pauvre femme* *pauvre* betecknar ett andligt tillstånd med beständ bibetydelse af beklagansvärd. Att så synnerligen ofta är fallet, vill jag visst icke förneka. Fattig och beklagansvärd ha blifvit synonyma begrepp litet hvarstädes. Men antagom, att en svensk skolpojke skulle till franska öfversätta uttrycket «en fattig arbetare». Arbetaren framställes icke såsom på något sätt beklagansvärd, och eleven skulle följaktligen efter Roberts (och åtskilliga andra grammatikers) regel ställa adjektivet efter. Men detta vore som bekant icke korrekt franska ¹⁾. Eller för att taga ett annat exempel: Om man ville öfversätta titeln till Victor Hugos bekanta dikteykel: *Les pauvres gens* med *Beklagansvärdt folk*, *Arma varelser* eller något dylikt, skulle man grundligt missförstå författarens mening. Det gifves en gammal historia om en österländsk monark, som sökte i hela sitt rike efter en fullkomligt lycklig man. Det fans ej mer än en enda, och det var en tiggare. Om man ville återgifva denna berättelse på franska, måste man ovillkorligen säga «un pauvre mendiant». Att säga t. ex. *Ils trouvèrent un mendiant pauvre* skulle bli rent af löjligt.

Robert har icke öfvertygat mig om att den princip han uppställt är den rätta. Men utom det förtjänstfulla i att ha funnit en ny synpunkt, har han en annan mycket viktig förtjänst: han tager hänsyn till de moderna författarnes språkbruk, hvilket grammatici i allmänhet ej gjort.

*

*

*

Det återstår att nämna ett synnerligen beaktansvärdt inlägg i denna fråga, som Carl Svedelius gjort i en uppsats med titeln: *Sur la place de l'adjectif qualificatif français auprès du*

¹⁾ I dagarna har utkommit en ny fransk skolgrammatik, författad af Harald Borg. Jag tillåter mig här uttrycka min tillfredsställelse öfver att *pauvre* där är omtaladt på ett sätt, som icke kan vilseleda en mindre försigkommen.

nom¹⁾). Författaren framhåller där, att första användandet af attributiva tillägg till ett substantiv beror på att detta dessförutan ej är tillräckligt tydligt för den åhörande, *adjektivet innehåller ett nödvändigt komplement till substantivet*. Men adjektiv kunna användas äfven i en annan betydelse. Ifrågavarande substantiv är möjligen tillräckligt kännetecknad för att ej missförstås; men den talande vill, att åhöraren skall uppfatta det på samma sätt som han själf, och tillägger därför vissa *karaktäristiska bestämningar*. Vidare händer det, att ett substantiv så ofta förekommer med ett visst attribut, att den talande äfven nödgas använda detta attribut, för att hans tal icke skall blifva påfallande på ett ställe, där han alls icke åsyftar något sådant (jfr «le bon Dieu» hvarmed man i vanlig hvardagsprosa måste öfversätta det svenska «Gud»). I franskan ställes den första gruppens adjektiv före, den andra efter substantivet; den tredje gruppens adjektiv behåller naturligtvis sin vanliga plats resp. före eller efter adj. Slutligen kan det hända, att ett adjektiv under språkutvecklingen kommit att få olika betydelser, allt efter som det ställes före eller efter substantivet.

Mot hvad Svedelius i sin här citerade skrift yttrat, lär man väl icke kunna invända något. Det torde, trots det aprioriska resonnemanget, öfverensstämma rätt väl med det faktiska förhållandet i modern franska, och erbjuder särskildt beaktansvärda fördelar, då det gäller att öppna ögonen hos nybegynnare i franska för den sanningen, att adjektivet verkligen ändrar betydelse, allt efter som det ställes före eller efter sitt substantiv. Emellertid stöter Svedelii regel på en svårighet, som torde inskränka dess giltighet till en blott pedagogisk. En hel del fall låta sig ej förklaras enligt den. Saken är, att de allra flesta adjektiv såsom attribut icke blott tjäna såsom fyllnad till substantivet, till att utmärka, hvilket af flera liknämnda föremål den talande åsyftar. För detta ändamål räcka redan de pronominella orden till. De adjektiv, som icke beteckna något mera, göra inga svårigheter beträffande sin plats. Så är förhållandet med vetenskapliga termer och därmed likartade uttryck. Men de flesta adjektiv till-

¹⁾ I *Mélanges de philologie romane, dédiés à Carl Wahlund*, sid. 75-93.

lägga såsom attribut till ett substantiv detta sådana bestämningar, att den åhörande genom dem får helt andra föreställningar, än hvad han skulle få af substantivet ensamt — substantivbegreppet blir i väsentlig mån ändradt genom tilläggandet af ett adjektivt attribut (detta äfven då attributet går före). De i vanligt språk nyttjade adjektiven kunna vara bärare af en hel del föreställningar, och förhållandet blir mer kompliceradt, än att det skulle lösa sig genom en sådan regel, som den Svedelius uppställt. Sid. 78 talar Svedelius om skillnaden mellan adjektivets betydelse i uttrycken «une fleur bleue» och «le bleu ciel». Vid ett uttryck sådant som det sista kan det ju icke gärna vara tal om att adjektivet till substantivet fogar ett nödvändigt komplement; det är tydligt, att den talande åsyftar att framställa sin uppfattning af «le ciel» och vill, att den åhörande skall få samma uppfattning. Men det är icke nödvändigt att «bleu» står före substantivet för att framkalla detta intryck. Äfven *Gröber Grundriss* I s. 214 anför detta exempel. Man skulle däraf frestas att antaga, att det icke vore korrekt franska att säga «le ciel bleu». Detta går emellertid mycket väl för sig ¹⁾. Likaså kunde en i franska mindre kunnig af ofvanför anförda uttryck: «le bon Dieu» möjligen förledas att tro, att det icke är korrekt att sätta bon efter Dieu. Men detta kan ibland blifva rent af nödvändigt, t. ex. i följande fall: «Il dit son désespoir, ses souvenirs douloureux, ses appels au Dieu juste, au Dieu bon en qui il crut toujours». (Lanson, *Histoire de la littérature française* s. 1036).

* *

*

De sätt att lösa frågan, som i det föregående hafva framställts, lida af ett gemensamt fel — de uppställda reglerna äro för trånga. Det är sant, att adjektivattribut, som uttrycka den talandes känslor i förhållande till det substantivbegrepp som är i fråga, mycket ofta ställas före substantivet. Men vi ha ofvanför sett, att sådana adjektiv ibland åtminstone ställas efter. Det är likaledes riktigt, att subjektiva attribut stå före substantivet.

¹⁾ Ex. Mais je regardais toutes ces petites têtes heureuses se détachant sur le ciel bleu. G. Droz, *Monsieur, Madame et Bébé* s. 264.

Men äfven objektiva kunna få denna plats (ex. *le jeune homme*). Och före substantivet ställas äfven sådana adjektiv, som nästan fått sin egentliga betydelse utplånad (ex. *mon honorable ami*).

I själfva verket måste man, i fall man vill finna en formel, som skall kunna gifva ett allmäntillämpligt svar på frågan om adjektivets betydelse, hafva klart för sig, att det gifves tillfällen, då ett attribut kan stå så väl före som efter substantivet, utan att uttryckets betydelse i *väsentlig* mån förändras. Jag skall här anföra några sådana exempel.

Ma conversation militaire avec Julie devait avoir des conséquences déplorables.

Halévy, Un mariage d'amour s. 26.

Je vais essayer de me rappeler les termes de cette conversation qui a dû lui donner de moi une si déplorable idée (= en jämmerlig föreställning).

Därs. s. 41.

La première fusée partit sans plus de façon . . et dut produire un déplorable effet sur le quai.

Le prince de la Moskowa s. 219.

Les trois rôles d'hommes . . font de la pièce une des excellentes études de mœurs que nous ayons.

Lanson, Histoire de la littérature française s. 1054.

Ce roman de Dominique . . qui est . . une des œuvres excellentes du roman contemporain.

Därs. s. 1032.

Je m'en fus de cette horrible maison de la rue Lanterne pour n'y plus revenir.

Al. Daudet, Le petit Chose s. 166.

Séparés seulement par un mur de la scène horrible.

L'orme du mail s. 279.

D'autant que le régime social . . exalte les énergies, et rend plus nécessaire l'action d'un irrésistible frein.

Lanson anf. arb. s. 15.

Elle hurla les plus sales injures à son cavalier qui l'emportait d'un élan irrésistible.

L'orme du mail s. 269.

On parla du nouveau roman et de la prochaine pièce.

Anatole France, Le lys rouge s. 51.

Des livres de classe . . avec quelques romans et mémoires nouveaux.

L'orme du mail s. 183.

Sous une pénétrante petite pluie qui le calma bien mieux que les plus beaux raisonnemens.

Al. Daudet, Numa Roumestan s. 317.

Inondé par les rafales d'une pluie pénétrante.

Le prince de la Moskowa, *anf. arb.* s. 44.

La date de l'inauguration était fixée au prochain dimanche.

Därs. s. 141.

Ils devaient se rejoindre en juin prochain aux eaux de Baden.

Eugénie Grandet s. 59.

Et dire . . qu'il y a des gens qui trouvent que le monde est bien organisé, que la société est une superbe invention!

Octave Feuillet, Olivier Maugant s. 155.

Ma nuit, je l'ai passée . . à la gare de Saint-Cloud, une combinaison superbe pour rattraper mes amoureux.

V. Sardou, La famille Benoiton s. 190.

Ensuite, je m'aperçois que l'excès de son bonheur le dispose aux tendres expansions, et Georgine n'est pas là.

Olivier Maugant s. 407.

Je, suis si peu habitué aux expansions tendres.

E. Pailleron, Le monde où l'on s'ennuie s. 167.

Jag vill icke påstå, att ens i de här anförda exemplen adjektiven äro fullkomligt liktydiga, vare sig de stå före eller efter; men det kan man väl säga. att skillnaden icke är stor, och helt säkert, att den icke kan uttryckas med några sådana formler, som de redan anförda.

I fall det gifves någon enkel formel för lösandet af frågan, måste man följaktligen icke vänta för mycket i praktiskt hänseende af den. Se här huru författaren till denna uppsats föreställer sig saken:

Man tänke sig ett substantivbegrepp t. ex. kyrka, häst o. s. v. Vid försöket att tänka dessa ting blir det icke genast den begreppsmässigt fastställda, från tillfälliga bestämningar frigjorda föreställningen, som framträder för själen. Begreppet kyrka uppträder i viss mån konkret för den inre åskådningen, uppbärande en hel del föreställningar, som för den första, oreflekterade tanken äro oskiljaktigt förknippade därmed. Vill jag nu uttrycka dessa föreställningar i språket, så måste jag utom ordet kyrka använda adjektiviska attribut: en stor, vacker, gammal, grå kyrka eller något liknande. Men trots dessa attribut förblifver föreställningen enhetlig. Jag skall tillåta mig att kalla en sådan föreställning för enhets- eller totalföreställning.

Vid ett sådant uttryck sättes i franskan adjektivet före substantivet. Här följa några exempel på detta slags föreställning. Jag härför valt färgnamn, då dessa dels tillhöra de vanligaste, populäraste adjektiven, och dels de exempel, hvori de ingå, torde vara lätta att kontrollera beträffande såväl «affekt» som «subjektivitet».

a) adj. hafva sin egentliga betydelse:

Une vaste plaine, dans laquelle on apercevait, de distance en distance, *quelques blanches maisons*, qui, défiantes, semblaient avoir préféré ne voir la civilisation que de loin.

A. Dumas fils, Aventures de quatre femmes s. 324.

Les *blanches maisons* de la capitale d'Achmet nous apparurent entre les hauteurs.

Le prince de la Moskowa Souvenirs et récits s. 57.

Les *blanches draperies* des tentes.

Därs. s. 31.

C'est à peine si l'on distingue à travers le feuillage *le blanc et poudreux sillon* de la route qui traverse la vallée.

Ernest Bertin i Journal des Débats 7 Febr. 1897.

La *blanche* fustanelle et les belles cnémides ne sont plus de mode que chez les paysans.

Bérard, La Turquie et l'Hellénisme contemporain s. 238.

Peut-être . . sous sa *blanche* chemise, son petit cœur frémit-il d'ardeur.

G. Droz, Monsieur, Madame et Bébé s. 119.

Les hautes flammes qui . . illuminent *les noires* profondeurs (de la cheminée).

Därs. 315.

Tandis que la nuit tirait insensiblement *son noir* rideau sur le Vignemale.

Le prince de la Moskowa, anf. arb. s. 157.

On travaille péniblement avec lui dans ces *noirs* ateliers fumeux.

Taine, Nouveaux essais . . s. 153.

Cette petite *et noire* métropole des Gaules septentrionales.

Anatole France, L'orme du mail s. 58.

b) adj. stå i bildlig betydelse:

Durant la belle saison de la vie, certaines illusions, *de blanches espérances*, des fils argentés descendent des cieux.

Balzac, Eugénie Grandet s. 6.

Cette *blanche* tendresse troublée par des mouvements indomptés, et ce *rouge désir* de l'amour qui demande un bonheur refusé.

Dens. enl. Taine, Nouveaux essais s. 116.

Le héros fut pris d'abord d'un *noir* dégoût.

Al. Daudet, Tartarin sur les Alpes s. 39.

Hantée de *noirs* pressentiments.

Anatole France, Mademoiselle Roxane i Cosmopolis Febr. 1897 s. 411.

Quoil seule dans votre forteresse . . seule contre *le noir* (= den lede) ennemi!

G. Droz, Monsieur . . s. 37.

Det vore visserligen ganska lätt att förklara en hel del af dessa exempel såsom innebärande en affekt; men det är enligt min uppfattning icke detta, som betingat adjektivets plats före substantivet. Substantiv och adjektiv bilda i dessa anförda uttryck en enhetlig föreställning. Och det är intet som hindrar, att t. ex. uttrycket «la maison blanche» förekommer i starkt affektisk framställning.

Med det sagda torde man äfven rätt väl kunna förklara de fall, då adjektivet i franskan står före substantivet. Jag har visserligen uppgjort en förteckning på dessa fall, men den torde kunna sparas till en annan gång.

Med tilläggande af sådana attribut, som i det föregående blifvit nämnda, har jag emellertid icke fått reda på det ifrågasvarande substantivets *egentliga beskaffenhet*. Detta sker antingen genom en närmare undersökning af substantivet själf: jag söker göra klart för mig, i hvad förhållande de uppfattade egenskaperna hos detsamma stå till hvarandra, eller genom att jämföra det genom substantivet betecknade föremålet med andra af samma eller olika slag. Därigenom vinner uttrycket i förståndsmässig klarhet, men på samma gång går *enheten* i allmänföreställningen förlorad; jag får ett af *olika delar* sammansatt begrepp. När på

detta sätt en *jämförelse* eger rum mellan olika föremål, eller mellan olika egenskaper hos samma föremål, sättes i franskan adjektivet efter sitt substantiv. Genom denna jämförelse får jag verkligen reda på, *hurudant* substantivet är. Jag skall äfven här anföra några exempel med adjektiv, som beteckna färger.

a) adj. hafva sin egentliga betydelse:

Det torde vara öfverflödigt att anföra några exempel här på, då det är ett allbekant faktum, att adjektiv, som beteckna namn på färger, vanligen sättas efter sitt substantiv.

b) adj. stå i bildlig betydelse:

Monseigneur dictait d'une *voix blanche*, sans onction.

Anatole France, L'orme du mail s. 2.

Une *envie bleue* de revoir la France.

Gyp, Pas jalouse s. 12.

Chaque fois qu'il se donnait quelque part une pièce *bien noire* avec un dénouement *tout rose*, Mariette venait chercher sa mère.

Halévy, Un mariage d'amour . . s. 75.

Une vie *noire* de misère et de tristesse.

L'orme du mail s. 26.

Här torde jag äfven få anföra ännu ett par exempel. On peut douter en effet que le Patriarche . . admette sous sa houlette pastorale, à égalité de droits et d'affection, *le blanc* troupeau hellène et *les noires* brebis valaques ¹⁾. Det heter ju, som bekant: être la bête *noire* de quelqu'un. Jag föreställer mig, att författaren här tänkt sig de resp. fårflokarne icke sammanblandade, utan hvar för sig. Sålunda har föreställningen i alla fall varit enhetlig. Genom en sådan enhetlig föreställning får man en lefvande bild af den sak det gäller. Därför har också följande kuriösa exempel ett visst värde: Mais l'idole des Allemands, celui qui laisse la trace la plus profonde dous la pensée allemande, c'est le sérieux et sensible, le Suisse et protestant Rousseau. (Lanson anf. arb. s. 810). Här är det tydligen Rousseau såsom enhetlig, lefvande personlighet, som författaren velat ha fram. Annars skulle han ha uttryckt sig på annat sätt, t. ex. liksom

¹⁾ Bérard anf. arb. s. 280.

sid. 778 anf. arb.: D'abord Rousseau, protestant, n'a jamais pu pousser le cri de guerre: écrasez l'infâme.

II.

Om Chiasm.

I den i föregående afdelning af denna uppsats nämnda afhandlingen förfäktar Cron den meningen, att den ordställning, åt hvilken sedan gammalt gifvits namnet *chiasm*, då det gäller adjektivattribut, endast får begagnas, i fall adjektiven ha kvar den betydelse, som de enligt hans mening få, när de ställas före, resp. efter substantivet. Korsställningen skulle sålunda vara of-siktlig, eller i alla händelser en sekundär företeelse. Att emellertid en fullt medveten och afsedd korsställning *kan* föreligga ibland, utan att de två adjektiven behöfva ha olika betydelse, hoppas jag skall framgå af här nedan anförda exempel.

M. Bergeret oubliait . . sa femme et ses trois filles et *sa vie étroite* dans *son étroit logis*.

Anatole France, L'orme du mail s. 212.

Voulant sans doute se dédommager de *cette perte imaginaire* par *une imaginaire annexion*, les Serbes ont poussé leurs cartes bien loin au sud du Schar-Dagh.

Victor Bérard, anf. arb. s. 216.

Content des élections municipales qui n'avaient fait sortir ni *nouvelles idées*, ni *hommes nouveaux*, M. le préfet Worms-Clavelin se réjouit dans le fond de son cœur.

L'orme du mail s. 176.

Voyons d'abord ce que réclament de la Macédoine *les patriotiques orateurs* et *les cartes patriotiques*.

V. Bérard, anf. arb. s. 224.

Tous deux si célèbres sous Richelieu par *leur éclatante élévation* et *leur chute profonde*.

V. Cousin, Madame de Sablé s. 261.

Tout ce que Napoléon ne domine pas, *anciens amis* et *amis nouveaux*, François et étrangers . . la visitent ou séjournent auprès d'elle.

Lanson, anf. arb. s. 863.

Le désaccord de *votre modeste fortune* et de *vos habitudes princières*.

V. Sardou, La famille Benolton s. 10.

Nous nous hâtons de faire sécher nos habits, *tâche facile* avec une *si légère garde-robe*.

Palgrave, Une année dans l'Arabie centrale s. 320.

Le catéchisme joint *la métaphysique la plus savante à la plus efficace simplicité*.

L'orme du mail s. 113.

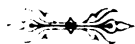
En une seconde devant *la gravité douce et la chaste raideur* du chef de l'État, tous ses préjugés étaient tombés.

DARR. s. 82.

Det vore lätt att öka antalet exempel; men de ofvan anförda torde räcka till för att visa, att chiasm medvetet användes af franska författare. Det uppstår då fråga om chiasmens betydelse. Det är knappast troligt, att en så utsökt fin författare som t. ex. Anatole France skulle använda detta uttryckssätt, ifall det blott vore en yttre sirat och icke framkallade en effekt, som med den vanliga ordställningen icke kunde ernås. Författaren af föreliggande uppsats tror för sin del, att chiasmen kan hafva en sådan funktion, och att den står i samband med den regel, som häröfvan blifvit formulerad angående betydelsen af adjektivets plats före eller efter substantivet. När vi i ett häröfvan anfördt exempel närmare betrakta uttrycket: *les patriotiques orateurs et les cartes patriotiques*, och därmed jämföra den rättframma formen: *les orateurs et les cartes patriotiques*, så synes det första vara det vida uttrycksfullare. Man vinner därigenom först och främst, att genom ordföljden «patriotiques or.» dessa talare ställas fram för åhörarnes föreställning i sin konkreta verklighet. Och genom att prässa hela uttrycket in i en viss ram, så att säga tvingas åhöraren att hålla tillsamman i sitt medvetande flera föreställningar, hvilka dessförutan skulle uppträda successivt och aflösa hvarandra. Han måste, för att återgå till det citerade exemplet, på en gång tänka på de tvänne (något naiva) vapen, som grekerna använda för att förfäktas sin rätt till Macedonien. Ett helt annat lif kommer därmed in i framställningen. Att detta varit författarens mening, förefaller mig påtagligt. Om man granskar de öfriga här ofvan anförda exemplen, torde man komma till liknande resultat. Öfver hufvud blir intrycket af en sak eller handling dess lifvigare, ju flera olika moment däraf man kan kvarhålla i medvetandet samtidigt, naturligtvis under den förutsätt-

ning, att dessa föreställningsmoment icke så sammanträngas och sammanblandas, att hela föreställningen grumlas och blir otydlig. Hvarje medel, som understödjer själen i hennes försök att sammanhålla sina mångfaldiga föreställningsmoment, har sålunda sitt berättigande och värde. I det muntliga talet sker detta genom röstens olika modulationer, genom förnuftigt använda pauser. I skrift måste man slå in på andra vägar för att nå samma resultat. Ett i franskan för detta ändamål användt, visserligen något ytligt, men i alla fall effektivt hjälpmedel är *chiasmen*. Att vid dess uppkommande äfven den annars i språkutvecklingen uppträdande böjelsen för omväxling i uttryckssätt har ett visst inflytande, är mycket möjligt. En sådan böjelse torde vara orsaken till korsställningen i följande, redan förut citerade, exempel, hämtadt ur V. Sardous Benoiton Akt 1, scen 3: Dieu Juste! Juste Dieu!

Sven Berg.

De usu pronominum personalium, quae subiecti uice funguntur, apud elegiacos poetas latinos observationes ¹⁾).

Sunt apud scriptores elegiacos pronomina personalia haec: *ego, tu, ille*. Nam *ille* persuepe ui demonstratiua prorsus amissa uice pronominis personalis iam fungitur; fortasse haec apud elegiacos potissimum imminuta uis explicatur considerantibus, *illa* pro *amica* constanter dici; nimirum saepius usurpabatur, ut lepidiorem elegantioremque redderet sermonem uersumque; sic crebro adhibitum in dies ui infrangebatur. Quem ad modum infirmata sit significatio pronominis *ille*, optime fortasse elucet e Prop. II, 1, 67 *Dolia uirgineis* idem ille *repleuerit umbris*: cf. apud scriptores argenteae aetatis *idem ipse*, de quo uide quod disputauit Schmalz in adn. ad Reisig-Haase 378.

Ad eas quas scribam obseruatiunculas ad sermonem Tibulli Propertii Ouidii pertinentes, exempla Ouidiana ex Amoribus sunt petita; Tibullianum consului Hilleri indicem.

Singula pronomina melius singillatim tractabimus. cum eodem modo non usurpentur.

1. *ego*.

Legimus apud Schmalzium. Synt. p. 397: «den aug. Dichtern besonders eigen ist unbetontes Pronomen nach *non* oder

¹⁾ Cum iam pridem in animo mihi fuerit de usu pronominum latinae linguae fusius disputare, neque tamen ob alia negotia rem senere aggredi poterim, nunc, quae obiter poetas illos legens quasi in transitu adnotavi, afferro: sperans mihi postea occasionem futuram, de hisce rebus accuratius agere.

neque». Hoc uerum quidem est; inprimis *non ego* saepe (saepius quam *neque ego, non tu, neque tu*) inuenitur. Quod tamen non sic est explicandum, quod facile explices legens uerba Schmalzii, ut post negationem facile pronomen personale ponant. Utrum negatio antecedit necne, nil ad rem: immo haec est, ni fallor. statuenda lex: *ego* (subiecti loco) ponitur et si grauius pronuntiat (betonadt) et (saepius) si ui caret (obetonadt); et hic et illic (sed saepius ui carens) in arsi primi pedis collocatur *ego*: *Hanc ego non auro, non Indis flectere conchis* (Prop. I, 8, 39); *Quis ego fretus ouo: Cynthia rara mea est*¹⁾ (Prop. I, 8, 42). Similiter in primo pede secundi hemistichii uersus elegiaci: *Nunc decimo admittor uix ego quoque die* (Prop. II, 17, 12)²⁾. Aliis locis perraro *ego* legitur, neque tamen ideo semper certas causas, cur sic praeter consuetudinem ponatur, requirere oportet: facile autem res explicatur, cum in eodem uersu bis *ego* inuenitur: *Frater ego et tibi sim filius unus ego*³⁾.

¹⁾ Exempla haec sunt: Prop. (Baehrens) I, 1, 23; 2, 25; 3, 11; 5, 27; 6, 1; 11; 29; 7, 22; 8, 13; 39; 42; 10, 15; 12, 11; 13, 14; 15; 19; 15, 1; 41; 16, 5; 47; 17, 2; 19, 1; 21, 4; II, 1, 19; 3, 7; 33; 7, 9; 8, 5; 9, 52; 10, 19; 12, 20; 13, 8; 9; 26; 14, 9; 25; 17, 3; 18, 21; 34; 37; 19, 17; 31; 20, 11; 28; 32; 22, 34; 24, 6; 39; 40; 41; 42; 25, 10; 36; 26, 9; 19; 28, 44; 29, 33; 41; 34, 58; III, 8, 17; 27; 9, 35; 11, 7; 15, 1; 17, 21; 39; 21, 17; 24, 11; 27; IV, 1, 89; 99; 2, 41; 3, 70; 4, 43; 5, 61; 67; 7, 36; 51; 70; 8, 33; 9, 38; 47; Ov. Amor. (Merkel) I, 2, 11; 19; 29; 4, 3; 6, 19; 33; 35; 57; 7, 5; 11; 59; 8, 13; 28; 9, 41; 11, 25; 12, 21; 27; 13, 41; II, 1, 2; 2, 47; 4, 1; 5, 33; 7, 3; 11; 8, 10; 13; 10, 3; 27; 11, 54; 12, 25; 13, 23; 14, 21; 15, 11; 15; 21; 16, 13; 37; 38; 19, 8; 47; III, 1, 5; 39; 44; 55; 2, 1; 33; 3, 45; 4, 13; 5, 33; 6, 13; 101; 7, 64; 8, 23; 10, 45; 11, 11; 11, 17; 11, 39; 14, 1; 40; 15, 3; Tib. (Hiller) I, 1, 35; 41; 57; 75; 2, 25; 43; 63; 83; 85; 89; 3, 15; 17; 4, 7; 5, 9; 15; 37; 6, 29; 31; 57; 70; 73; 8, 1; 9, 29; 10, 43; II, 3, 5; 80; 4, 7; 16; 6, 42; 47; III, 9, 12; 13; 11, 5; 19, 9; 20, 2; L. 2, 5; 26; 4, 49; 69; 72; 82; 5, 7.

²⁾ Exempla: Prop. II, 13, 16; 17, 12; IV, 8, 70; Ov. Amor. I, 3, 2; 4, 32; 14, 48; II, 4, 10; 10, 20; 16, 42; III, 2, 26; 3, 16; 4, 13; 10, 44; 15; 14; Tib. I, 6, 38; III, 19, 6.

³⁾ Prop. II, 18, 34; 22, 34; 25, 10; 36.

In fine uersus legitur *ego*: Prop. I, 5, 22; II, 3, 16; Ov. Amor. I, 7, 32; II, 17, 2;

aliis locis Prop. I, 8, 31; II, 4, 25; 9, 1; IV, 1, 75; 4, 59; 6, 53; 8, 81; Ov. Amor. I, 4, 31; 61; II, 1, 7; 17; 13, 5; III, 2, 5; 4, 35; 11, 32; Tib. I, 1, 77; 6, 63; 9, 37; 75.

Exsistit quaestio, cur hoc modo *ego* in arsi primi pedis — paucis exemplis exceptis — ponatur. Credo duas causas cogitari posse. Priorem affero metricam rationem. Ut ostenderunt Hultgren, Drobisch alii, latini poetae contendebant, ut primus ante ceteros pes uersus epici et elegiaci dactylum efficeret: sic pulchrius et elegantius cadere uersum recte uidebant. «Der Rhythmus des Verses basiert vorzugsweise auf dem dactylus» — ἀρχὴ δὲ τοῦ ἡμιοῦ παντός. Quod cum ab indole latinae linguae quodam modo abhorreret, cum uoces dactylicae pauciores essent, apparet poetas, quacunque ratione fieri posset, id, quod uellent, assequi conatos esse: sic libenter uocem longam et monosyllabam ¹⁾ simul cum sequenti uoce duarum breuium, ut *ego* ²⁾, ponebant. Accedit altera causa. Iam dixi, saepius *ego* hoc loco positum ui carere. *Ego* autem, cum non effertur, est enclitica uox. Voces uero encliticae secundum uel tertium locum enuntiati plerumque obtinent: quod non sic intelligas, ut eae tantum uoces encliticae, quae ad sensum necessariae sunt, hoc modo adhibeantur: sed primum enuntiati uerbum, ut quod grauius pronuntietur, quasi procreat encliticam, quo ipsum maiore ui efferatur (cf. Lindskog, Beiträge zur Geschichte der Satzstellung im Latein, p. 41, 42). Enuntiatum autem apud elegiacos poetas ab initio uersus plerumque orditur. Sic facile explicatur, secundam uocem uersus encliticam saepe esse.

Nos raro inuenitur nec nisi si maiore ui pronuntiat.

2. *tu, uos.*

Tu duabus rationibus usurpatur: et ut subiectus magis efferatur; et ut totum enuntiatum maiore quadam ui pronuntietur — sic interdum in interrogationibus e commoto animo prodeuntibus, uelut Prop. I, 8, 1 *Tunc igitur demens, nec te mea cura moratur?* Tib. I, 9. 67; 77; 78. Inprimis autem in hortationibus usurpatur (ad imperatiuos et coniunctiuos). Sic ante ceteros Tibullus: ex 42 locis, ubi *tu* in carminibus Tibullianis legitur, tantum 16 hortatiuam uim non habent. Apud Propertium et Ouidium dimidia circiter pars.

¹⁾ sic inprimis *non* primum locum uersus obtinet: hinc igitur explicetur lex Schmalzii supra citata.

²⁾ Eodem modo saepe *mihi, tibi, sibi*.

Ceterum observandum censeo, et in hortatiuis enuntiatis et in ceteris *tu* uocem non pro nominatiuo sed pro uocatiuo interdum habendum esse. Sic *tu* persaepe cum substantiuo uocatiui casus iunctum legitur. Inprimis autem haec adnotanda sunt exempla, ubi *tu* uocatiui uice fungi apparet: Prop. II, 25, 21 *Tu quoque, qui pleno fastus assumis amore, Credule, nulla diu femina pondus habet.* II, 33, 21 *At tu, quae nostro nimium pacata dolore es. Noctibus hic uacui ter faciamus iter.* Tib. I, 4, 59. II, 3, 33.

Vos prorsus simili modo usurpatur: et ut ipsum magis efferatur, et ut totum enuntiatum — saepius hortatiuum! — maiorem uim accipiat.

3. *ille, illa* cet.

Ille (et cet.) subiecti uice fungens simili quodam modo usurpatur atque *tu*. Nam aut subiectus ipse pronuntiatur; aut tota sententia grauior elegantiorque redditur (cf. supra): cuius rei exemplum sufficiat hoc afferre: Prop. I, 1, 11 *Nam modo Partheniis amens errabat in antris, Ibat et hirsutas ille uidere feras: Ille etiam Hylaei percussus uulnere rami Saucius Arcadiis rupibus ingemuit.*

Apparet autem certum discrimen inter personale et demonstratiuum pronomen *ille* statui non posse.

Denique appendicis loco, quid inter usum significationemque pronominis *ille* et *hic* intercedat, paucis uerbis disseram. Videntur uiri docti eam sententiam amplecti, nihil discriminis esse: quin usum pronominum omnino ualde confusum perturbatumque esse («überhaupt zeigt sich die Verwilderung der Sprache nirgends mehr als auf dem Gebiet der Pronomina»). Et sane haud falso hoc dictum esse facile cogitaueris, inspiciens, ut ex multis unum eligam exemplum, Prop. I, 8, 31—39: *Illi carus ego . . . Illa uel angusto mecum requiescere lecto Et quicumquo modo maluit esse mea . . . Non tamen illa meos fugit auara sinus . . . Hanc ego non auro, non Indis flectere conchis, Sed potui blandi carminis obsequio.* Attamen est re uera certum discrimen inter usum pronominis *hic* et *ille*. *Hic* enim cum ad praesentem personam uel paulo ante commemoratam proprie spectaret, *ille* autem interdum uim demonstratiuam amisisset, natura consequebatur, ut hoc inter ea discriminis intercederet: *ille* ut ita dicam nullo

colore distinctum est, ut nostrum *han* (betonadt); *hic* plus ualet, significat *hic talis*, ad descriptionem hominis uel rei proxime factam spectans; sic saepe causalem uel concessiuam uim accipit, quo modo in primis in fine argumentationis legitur. Sic in exemplo supra citato. Sic Tib. II, 1. 70—73 *ei mihi, quam doctas nunc habet ille manus! Nec pecudes, uelut ante, petit: fixisse puellas Gestit et audaces perdomuisse uiros. Hic iuueni detraxit opes* et saepe. cf. praedicatiui loco Prop. I, 7, 9 *hic* (= talis) *mihi conteritur uitae modus, haec mea fama est.*

Claes Lindskog.

Rimstudier på basis af rimmets användning hos modärna svenska skaldar ¹⁾.

Området för denna undersökning är valdt både med för mycket godtycke och för stor begränsning, för att den skulle framträda med vetenskapliga anspråk. Här framlägges ingen allsidig utredning af rimmets natur eller den utsträckning, i hvilken de här behandlade författarna begagnat sig af språkets rimresurser. Undersökningen är fastmer hufvudsakligen af negativ art. Den kommer nästan uteslutande att lämna blott det, som författaren, med rimmets definition för ögonen, funnit anmärkningsvärdt hos några bland de mest kända och erkända modärna svenska diktare.

Begreppet rim.

«Metriken bör icke mästra utan förklara» ²⁾, så lyder den senast formulerade lagparagrafen i värsläran, som därmed gjorts till en lära, icke så mycket om, hur värs *bör* skrivas, som snarare om, hur den faktiskt *skrifves*. Utan att gilla detta sväfvande

¹⁾ De författare och arbeten som lämnat materialet till denna undersökning äro: *Snoilsky*; Dikter III, 1883; Dikter IV, II uppl. 1891; Svenska bilder 1886. *Rydberg*; Dikter I, 1882; Dikter II, 1891. *Heidenstam*: Hans Alienus, 1892; Dikter 1895. *Levertin*: Legender och visor 1891; Nya dikter 1894. *Fröding*: Guitarr och Dragharmonika, 3 uppl. 1896; Nya dikter, 2 uppl. 1894; Stänk och flikar, 1 uppl. 1896.

²⁾ *Valfrid Vassenius*: Johan Ludvig Runeberg som konstnär: I Värshyggningen: 1, Helsingfors 1896, kap. 1.

uttalande, som, om det toges i sin fulla utsträckning, skulle gifva oss lika många värsläror som det fins värsgörare, har jag likväl ställt det i spetsen för denna undersökning därför, att jag önskar se åtskilligt af hvad här lämnas mera som ett konstaterande af faktiska företeelser än som ett direkt klander. Men å andra sidan är det naturligt, att den ofvannämnda satsen — den må nu hafva sin tillämpning på principiella delar af värsläran — icke kan användas som en strängt genomförd arbetsmetod inom den del af metriken, som behandlar rimmet. Här gäller det ju ett bestämdt formuleradt begrepp, efter hvilket fordran det föreliggande materialet måste pröfvas. Den nämnda formeln kan här blott hafva sin tillämpning i särskilda, tveksamma fall, där det rigorösa teoretiserandet tvingas att lyssna till en möjligen plausibel tolkning, innan den fällande stafven brytes.

Det ligger långt utom området för denna undersökning att följa rimmets språkliga och metriska historia. Vi skola nöja oss med en kort utredning af det närvarande begreppet rim, och företrädesvis svenskt rim.

Rim är närmast ljudlikhet emellan aksentuerade värstafvelser från och med vokalen räknadt. För de enstafviga, s. k. manliga rimmen är denna bestämning en fullt adekvat definition. Med afseende på de flerstafviga rimmen — de s. k. kvinnliga och löpande — tillkommer fordran på ljudlikhet äfven för den eller de svagare (oaksentuerade) stafvelser, som följa på den starka (aksentuerade).

Häri innehålles till en början det faktum, att rimmet är en ljudlig effekt och såsom sådan framkallad genom afficiering af hörselsinnet. Därmed är också det s. k. «rimmet för ögat» lämnadt ur räkningen såsom existerande blott på papperet. Det hade naturligtvis aldrig kunnat blifva tal om ett dylikt rim, ifall skrift och ljud under språkets utveckling någorlunda hållit jämna steg. «Rimmet för ögat» är därför att betrakta såsom en ren abnormitet, framkallad af abnorma förhållanden. Där det ännu tolereras, skall det också försvinna samtidigt med den onaturliga ortografi, i hvilken det har sin grund.

De angifna bestämmelserna för rimmet innefattade tre hufvudpunkter: rimstafvelsens betoning, vokalisk ljudlikhet emellan

rimstafvelser: assonans, likhet emellan de ljudkomplex, som följa de betonade rimstafvelsernas vokal.

En undersökning af vårt föreliggande material med denna rimmets definition som måttstock torde därför lämpligen kunna sönderfalla i tre delar, hvilka jag med hänsyn till materialets beskaffenhet vill framställa i följande ordning ¹⁾: I *Rimmet ur betoningens synpunkt*, II *Rimmets eftervokaliska del*, III *Vokallassonansen*.

I.

Rimmet ur betoningens synpunkt.

Härvid må först framhållas något af rimmets betydelse och uppgift. Rimmet har väsentligen tre funktioner i värden. Dess *logiska funktion* ställer på detsamma den fordran, att det skall utgöra ett för värdens innehåll betydelsefullt ord, dess *fonetiska funktion* innebär, att *det* företrädesvis i värseraden skall vara bärare af det språkliga väljudet, dess *rytmiska funktion* slutligen består uti dess uppgift att markera en period i det rytmiska sammanhanget. Idealiskt skulle sålunda det rim motsvara sin uppgift, hvilket på samma gång i sig koncentrerade den poetiska tankens skönhet och värdens ljudliga effekt samt på grund af denna sin logiskt och ljudligt framhåfda ställning naturligtast förmådde markera en hållpunkt i den rytmiska rörelsen. Men en sådan fordran på rimmet vore lika onödig att uppställa, som den vore omöjlig att praktiskt uppfylla.

Hvad först talet om rimmets fonetiska uppgift angår, så är det knappast att taga annorlunda än som en påminnelse om, att rimmet äfven kan tjäna såsom bärare af fonetiska effekter. Med afseende på rimmets logiska funktion får man väl yrka som en allmän norm, att rimmet bör utgöras af ett för värdens inne-

¹⁾ Ordningen är ju här alldeles likgiltig, då ingendera delens behandling influerar på någon af de öfriga. Ehuru således rätteligen *vokallassonansen* bort komma i andra rummet, har jag ställt den sist, emedan den ger anledning till åtskilliga utflykter, hvilka det hade varit olämpligt att inskjuta före II.

håll betydelsefullt ord, men man får också nöja sig med att konstatera, huru en sådan norm icke sällan öfverskrides, utan att likväl någon anmärkning mot rimmet ur betoningens synpunkt kan framställas. Återstår sålunda rimmets funktion att markera såsom den enda hänsyn, hvilken kan vara bestämmande för dess korrekthet ur betoningens synpunkt. Vi mena alltså här: endast det rim, och intet annat, är fullgodt, hvilket är tillräckligt starkt betonadt för att kunna markera en rytmisk series afslutning.

Det gäller då att fastställa den relativa betoningsgrad, som är nödvändig för rimmets uppgift att markera.

En aldrig så hastig öfverblick af det faktiska materialet visar, att rimstafvelsen så föga behöfver utgöra väradsens starkaste stafvelse, att den icke ens alltid representerar den starkaste stafvelsen inom ett ord¹⁾. Vore sådana rim som *vet : evighet, människans : hans* m. fl. förkastliga, så måste därmed ett icke obetydligt antal af äfven våra bästa värskonstnärers rim förklaras felaktiga. Men här bör metriken icke mästra utan förklara. Fordran på betoning kan af rimstafvelsen icke begära mera än af hvarje annan stark väradsstafvelse. Det är icke genom sin särskilda styrka, som rimstafvelsen markerar en rytmisk period, utan genom ljudlighet med en annan (vanligen på bestämdt afstånd belägen) stafvelse. Men om denna ljudlighet skall kunna uppmärksammas tillräckligt för att göra tjänst som markering, måste naturligtvis rimstafvelsen utgöra en af de stafvelser, hvilkas framhåfvande just alstrar den rytmiska rörelsen.

Alltså hafva vi i stafvelsens förmåga att fylla stark väradsplats funnit en mätare på det maximum och minimum af styrka, som kan uppställas såsom fordran på rimstafvelsen.

För att afgöra, huruvida en viss stafvelse är tjänlig att utgöra rimstafvelse, har diktaren alltså att taga hänsyn till samma norm, som är den bestämmande för en viss stafvelses förmåga att utfylla stark väradsplats. Denna norm är satsaksenten eller den fraseologiska aksenten. Lika litet som värden hopfogas af

¹⁾ Jmfr. härmed t. ex. *Sundéns* definition af rimmet i *Svensk språklära*, sid. 199, där ljudligheten säges skola börja med ett ords första betonade stafvelse.

aksentuerade och icke aksentuerade *ordstafvelser* -- utan endast består af en *sats*, hvars naturliga aksentförhållanden alstra en afsedd rytm — lika litet är det möjligt att låta två stafvelser rimma, som visserligen ur ljudlikhetens och ordaksentens synpunkt äro oantastliga, men som i satssammanhanget antingen bägge eller endera äro aksentuellt undanhållna. Användes det ena eller andra rimmet med blott ordaksenten i sikte utan hänsyn till satsaksentens kraf, uppstår i själfva värdet ett «rim för ögat», visserligen i annan mening än det nyss omtalade, men icke mindre förkastligt. Och å andra sidan, liksom ett ord i satssammanhanget ofta förekommer under andra aksentförhållanden än det isolerade ordet utanför satsen, så medföra stundom värssatsens aksentmöjligheter rimförmåga åt stafvelser, hvilka rimordet utanför satssammanhanget («in pausa», i rimlexiconet) icke medgifver rim-möjlighet. Exempel se sid. 21—22.

Det skulle föra oss för långt att här söka lämna någon framställning af satsaksenten. Vi kunna dästo hellre afstå från ett sådant försök, som en synnerligen upplysande utredning i detta stycke står oss till buds i *F. Wulffs* intressanta bok *Om Värshildning*, Lund 1896, kap. II. ss. 32—57. Vi tillåta oss här att begagna de resultat, som där vunnits med afseende på de faktorer, som bestämma satsaksenten:

I. Logiskt framhåfda, d. v. s. i satssammanhanget betydelsefulla ord, behålla i satsen sin ordaksent, åtminstone så till vida, att de erhålla starkt tryck på sin hufvudstafvelse.

II. «De tre grunderna för ordaksentens förändringar i satsen äro:

1. att alla ord i satsen, hvilkas betydelse icke framhäfves, förlora sina aksentformer och framföras i jämn och svag uttals-ton; 2. att i satsen, liksom redan i mångstafviga ord, vissa rytmiska bitryck gärna skaffa sig plats på symmetriska afstånd från hufvudstafvelsen («daktyliskt» eller «anapästiskt», »trokaiskt» eller «jambiskt»), ofta nog efter den talandes eget val; 3. att under vissa förhållanden hufvudordens aksentform utsträcker sitt maktområde öfver närliggande aksentlösa, «viljelösa», indifferent stafvelsegrupper (mäst pronominer och prepositioner), genom hvad vi kallat *aksentinfattning*.»

Söka vi nu ur de uppställda aksentlagarna — alltså med fäst afseende på satsaksenten såsom normen för rimmets betoning — draga någon slutsats för en stafvelses möjlighet att fungera såsom rimstafvelse, så kunna vi i korthet formulera vår rimlag sålunda: Rimstafvelsen måste antingen vara aksentstafvelsen i ett logiskt framhåft ord, eller en stafvelse, som är rytmiskt välbelägen i förhållande till en aksentstafvelse ¹⁾.

Efter denna inledande öfversikt af villkoren för rimmets betoning gå vi nu att tillse, huru det förhåller sig med vårt föreliggande material. Med hänsyn till denna undersöknings negativa art borde vi härvidlag egentligen lämna ur räkningen alla de fall, där enligt vårt förmenande ett korrekt användande af rimmet föreligger. Först må det likväl tillåtas oss att beröra några allmänna frågor och att i några speciella fall söka *förklara*, där tilläfventyrs andra torde *mästra*.

Vi hafva redan lärt, att rimstafvelsen ingalunda behöfver utgöras af ett ords starkaste stafvelse, utan att ett sekundärt tryck eller bitryck på rytmiskt afstånd förlänar åt en stafvelse tillräcklig styrka att uppbära rimmets roll. Härvid faller det

¹⁾ I den rytmiska välbelägenheten inräknas här sålunda 1:o det sekundära tryck som tillkommer alla ord med tvåtrycksaksent, »*sammansatt aksent*» (Lyttkens och Wulff), »*gravis*» (Kock), såvida nämligen detta tryck befinner sig på rytmiskt afstånd från hufvudtrycket, t. ex. stafvelsen *ska* i *människa*, *stam* i *akterstäm* (befinner sig *tvåan*, eller *två+*, såsom *dam* i *ankdam*, närmast intill hufvudtrycket, så är den ur rimbetoningens synpunkt afgjort att anse som svag, och torde dessutom, enligt författarens mening, svårligen kunna göra tjänst som arsis-stafvelse i versen; se längre fram sid. 25); 2:o det bitryck, som på grund af den i satsen härskande rytmiseringen tillkommer en välbelägen, eljes undanhållen stafvelse; 3:o det tryck, som på grund af *aksentinfattningen* tillkommer en närstående indifferent stafvelse.

Aksentinfattningen är nämligen så till vida icke skild från den mekaniska rytmiseringen, som äfven den stafvelse, hvilken på grund af *aksentinfattning* träffas af ett sekundärt tryck, måste vara rytmiskt välbelägen i förhållande till hufvudstafvelsen.

naturligtvis af sig själf, att en stafvelse, försedd med det sekundära trycket 2 eller 2+ (på rytmiskt afstånd), är tjänligare som rimstafvelse än den stafvelse, som blott är underkastad ett bitryck (1). Flertalet rimstafvelser af hithörande slag utgöras därför af de med 2+ försedda stafvelserna i sammansatta ord af typen ³ ⁰ ²⁺ ³ ⁰ ²⁺ ⁰ *akterstam, fältherrstafven*, hvilka alla äro att betrakta som fullt förstklassiga och jämgoda med rimmade hufvudstafvelser.

De öfriga med 2 eller 1 på rytmiskt afstånd böra anses som oklanderliga, för så vidt rimstafvelsens vokalklang samtidigt är tillräckligt utpräglad att göra sig gällande: sålunda är ingenting att anmärka mot rim sådana som följande ¹) (för att taga några ur högen): *Rydberg*, Ahasverus och Prom. s. 200: ⁴ *klass* : ³ ⁰ ² ⁰ ¹ *öfverräldigas*; *Fröding*, Guitarr o. Dragh., s. 89: ⁴ *hvass* : ⁴ ⁰ ⁰ ¹ *Satanas*; *Heidenstam*, Dikter, s. 102: ⁴ *Asiam* : ⁴ *kam* : — *Snoilsky*, Sv. Bilder, s. 6: ⁰ ⁴ *igen* : ³ ⁰ ² *morgonen*; saml. 4: s. 237: ⁰ ⁴ *igen* : ⁰ ⁴ ⁰ ¹ *förintelsen*; *Fröding*: Guitarr o. Dragh., s. 71: ⁴ *press* : ⁴ ⁰ ¹ *Hercules, m. fl.*

Till våra skalders heder må emellertid sägas (bland mycket annat!), att rimstafvelser af det här nämnda betoningsslaget, men med det obestämda *a* såsom stafvelsevokal, äro så godt som relegerade ur modern svensk poesi. Blott ett enda rim af detta slag, som i äldre poesi ingalunda är ovanligt, har jag noterat bland de här undersökta författarna: *Levertin*, Nya dikter, sid. 22: liksom ett drömmens ³ ⁰ ² *leende* : som döden gifvit bane : jag mins min barndoms ³ ⁰ ² *älskade* : den hvita Viviane. Alla våra diktare undvika dessa svaga rim genom att rimma äfven antepenultima, hvarigenom det s. k. löpande rimmet uppstår. I konsten att använda löpande rim, som i omväxling med de manliga gifva stilen ett lekande behag och rask fart åt skildringen, äro framför andra *Rydberg* och *Fröding* stora mästare. Anmärkningsvärdt är emellertid, att man ej håller gärna såsom rim använder slutstafvelsen *-en* (i bestämda nominalformer), ehuru denna stafvelse

¹) Sifferbeteckningen, som angifver stafvelsernas relativa tryckförhållanden, är den i Svenska Akad:s Ordbok använda.

både på grund af vokalens bestämdare klang och nasalkonsonantens ljudlighet ger intryck af en viss fyllighet. De ofvan citerade exemplen ur Snoilsky: *igen* : morgonen; *igen* : förintelsen, äro, så vidt jag funnit, de enda bland det här behandlade materialet.

Vi skola nu behandla några specialfall. som förete sådan rinstafvelse, hvilken i ordet utanför satssammanhanget är obetonad, men som på grund af sin **rytmiska välbelägenhet** i satsen erhållit tryck.

Snoilsky, Sv. Bilder, s. 106: «Är det assessorn, *han med frun kanske?*»: — «Jaha, hon köper socker här och thé.» Det intressanta ordet härvidlag är naturligtvis *kanske*, som i denna värs uppträder med tryckfördelningen *kanske*, således jambiskt, medan det som enskildt hufvudord har aksentformen *kanske* (troké). Har skalden här tillåtit sig ett våld mot den naturliga betoningen ¹⁾? Nej, ty den naturliga betoningen af ofvannämnda sats förlänar just åt stafvelsen *ske* i det här logiskt undanhållna ordet *kanske* ett bitryck, som helt mekaniskt placerat sig på denna stafvelse af ordet, enär densamma i förhållande till hufvudstafvelsen *frun* var mera rytmiskt välbelägen än stafvelsen *kan*. Det är visserligen sant, att möjligen ordets jambiska användning i äldre svensk poesi, hvilken åter hade sin historiska grund i ordets etymologi, varit bestämmande för diktarens föreliggande aksentuering; men ur denna synpunkt vore ett dylikt rim mindre godt. Man har lika litet af historiska som metriska skäl rättighet att våldföra sig på det modärna, naturliga uttalet. Men det här afsedda uttalet är, som vi sett, betingadt af satsens dynamiska aksentfördelning — den enda gällande normen — och sålunda oklanderligt ur betoningens synpunkt. Språket äger en mängd dylika tvåstafviga ord — mest prepositioner och adverb, sammansatta med *där-*, *-om*, *-för* m. fl. — hvika allt efter behovet och läget kunna användas som trokæer eller jamber. Vi anföra

¹⁾ Att rimmet ur vokallassonansens synpunkt är förkastligt, enär *a*-ljudet har en annan klang än *ä*-ljudet, det är en annan sak.

ur *Snoilsky*, 3 saml., s. 199 *Sina offer skall hon nå tidsnog*: . . .
Men i afton ensamheten drog : Underbart den trygga ringen om
dem : . . . *Utanför ett haf — och ett inom dem*: 4 saml., s. 127
Amieris hela liga var utom sig : . . . och när *Ginevra kom sig* . . .
 De bägge prepositionerna *inom* och *utom*, hvilkas ordboksaksent-
 former äro resp. *inom*, *utom*, stå här utan stötande omkastning
 af ordaksenten såsom ofta i mångahanda förbindelser och fraser.
 Med *tidsnog* äger samma förhållande rum. Dess ordboksaksent
 varierar emellan *tidsnog*, *tidsnog* och *tidsnog*¹⁾.

Af liknande slag äro följande trenne exempel på samman-
 satta ord, i hvilka en stafvelse, som i det enkla ordet var be-
 tonad, vid sammansättningen förlorat sin aksent till förmån för
 en rytiniskt mera välbelägen stafvelse. De hafva ock det gemen-
 samt, att denna aksentflyttning i de respektive orden tenderar
 att göra sig gällande äfven utanför satssammanhanget, men här
 är befordrad af satsernas dynamiska aksentfördelning i öfrigt:

Rydberg: I saml., s. 18 *Det var i konstväg ett underligt ting* : . . .
den gamle Lundströms i Jönköping (i st. f. *Jönköping*);
Heidenstam, Hans Alienus, I, s. 13 *Er blick blir hård, förändrade*
bli dragen : . . . om femtio år *trefaldighetssöndagen* (i st. f. *söndagen*)
 s. 27 *Hun är ett barn af tvenne dödsfiender* : (i st. f. *dödsfiender*)
De slitas om hans själ med jättehänder.

Nu till sist några exempel på logiskt undanhållna stafvelser,
 hvilka genom s. k. *aksentinfaltning* blifvit medbärare af ett huf-
 vudords aksentform. Ett sådant förhållande möter mest vid
 obetonade objekts- eller subjektspronomen i omedelbar anslutning
 till ett föregående värb, eller vid prepositioner, ställda efter det
 styrda substantivet och närmande sig adverbier användning:

Snoilsky: 3 saml. s. 89: *En magt beständigt drager mig* : . . .
Du mörke slipare till dig: s. 155: *Det land, hvars barn du kände*
dig : . . . förde krig.

¹⁾ Lyttk. o. Wulff, Svänsk Uttalsordbok, se d. o.

Bägge de anförda fraserna *dräger mig, kände dig* utgöra *aksentuella enheter*, den förra representerande entrycksaksenten, akut, af typen *böckerna*, hvarvid alltså *mig* erhållit bitryck på grund af sin rytiniska välbelägenhet såsom *na* i *böckerna*, den senare representerande tvåtrycksaksenten, gravis, af typen *människa*, hvarvid *dig* erhållit det sekundära tryck som i ordet *kände* hvilar på *de*. Af det sagda framgår som korrelat, att bland dylika stafvelser de, som sluta sig till hufvudord af tvåtrycksaksenten, äro tjänligare att utgöra rim än de, som införlifvas i entrycksaksentformen. (Ett dylikt användande af personl. eller reflex. pronomen *mig, dig, sig* är en alltför nära liggande rimutväg, att den icke skulle beträdas af alla; därför äro exempel af detta slag mycket talrika).

Som exempel på aksentinfattning må vidare anföras; subjektpronomen efter verbet: *Snoilsky*, Sv. Bilder, s. 62 *man : med möda vacklar han*; *Rydberg* I saml., s. 201 *nät : en stad är hvar och ett, så kallas det* m. fl.; preposititon adverbialt ställd i satsens slut: *Snoilsky*: 3 saml., s. 85 *Tvänne rader hvita bäddar : Breda strimman dansar på : . . . få*; *Rydberg*, 1 saml., s. 79 *ett ord bara och med föga mening i : . . . fri*; *Fröding*, Nya dikter, s. 175 *vi : . . . du element, som tankar klarna i*, m. fl.

I sammanhang med dessa i satsen svaga stafvelser, som genom det rytiniserande bitrycket och aksentinfattningen erhållit tillräcklig styrka att fungera såsom rimstafvelser, och såsom en öfvergång till den afdelning, där vi skola undersöka sådana stafvelser, som enligt vår mening äro för svaga att uppbära rimnets funktion, må vidare en *metrisk* faktor framhållas, som i värden bidragr att öka svaga rimstafvelsens styrka.

Hvarje värssrad betecknar, såsom vi förut framhåft, en period i det rytiniska sammanhanget. Denna period är genom värsmaterialet antingen fullständigt utfylld (s. k. akatalektisk värss), eller ofullständigt fylld, i det att åt en följande för värssradens

schema konstitutiv paus ¹⁾ lämnas att komplettera hvad som felar i värsladens mått (s. k. katelektisk värslad) ²⁾.

Den rytmiska perioden bör i katelektisk värslad motsvaras af en logisk period i innehållet, så till vida att en efterföljande värslad ej så intimt får sammanhålla med en föregående, att all möjlighet till pausering afskåres och värsladen därigenom stympas i sitt bestämda mått (genom s. k. enjambering eller öfverklifning).

Vid den akatelektiska värsladen är däremot en logisk paus icke nödvändig. Men det står fast, att efter alla sådana värsladslut, hvilkas omedelbara sammanhang med följande värslad ej är nödvändig, möjlighet och böjelse för pausering föreligger.

En paus i värsladens slut bidrager emellertid, att åt en svag rimstafvelse gifva den nödiga uttalsdryghet, som dess funktion kräfver. Afståndet emellan de tvänne värsladerna möjliggör nämligen ett längre dröjande vid och därmed starkare framhållande af den svaga stafvelsen, än dess logiska betydelse egentligen fordrar.

Om vi nu med hänsyn till den senast berörda punkten, pausen i värsladens slut, taga en öfverblick af det hittills afhandlade, så ställer sig vår betoningsfråga på följande sätt: I värslader, som utgöra ett i och för sig så till vida själfständigt led af ett logiskt sammanhang, att möjlighet till pausering före nästa leds början förefinnes, medvärka så många faktorer — rytmiskt bitryck, aksentinfattning, paus — till förstärkandet af en svag stafvelse, att i dylika värslader fel emot rimmet ur betoningens synpunkt egentligen blott då kan vara för handen, när rimstafvelsen utgöres af en svagare stafvelse omedelbart upptill en hufvudstafvelse, d. v. s. 0 eller 2, 2+ upptill 4 eller 3.

Rimord af typen *Hjalmar*, med 0 som rimstafvelse förekomma, såsom naturligt är, icke; knappast håller af typen *Anna* eller *ankdam* med 2, 2+ som rimstafvelse. Af dem, som skulle

¹⁾ Om pausen, jmf. Wulff, c. a., sid. 21 och följ.

²⁾ I denna uppsats använda vi benämningen *akatelektisk* på sådan värslad, som icke innehåller utfyllda takter: således jambisk värslad, som slutar jambiskt, trokaisk värslad med trokaiskt slut; *katelektisk* kalla vi jambisk värslad med trokaiskt slut, eller trokaisk värslad med jambiskt slut.

föras hit. *Fröding* ¹⁾) Guitarr och Dragharmonika, s. 155 *blek* : *kärlek*. Stänk och Flikar, s. 134 *skaparkraft* : *troskraft*, tillhör det förra, *kärlek*, en arkaistisk stil med här afsiktligt omkastad aksent, medan det senare knappt är afsedt att utgöra rim.

Däremot föreligga en mängd exempel på rimord af typen *använda*, 320 eller 3_2+0, med 2 eller 2+ som rimstafvelse. De flesta hithörande ord kunna dock aksentueras efter typen 040 — en aksentuering som i de ifrågavarande rimorden öfverallt är afsedd — och äro af denna grund oantastliga; så *Snoilsky* 3 saml. s. 75 *hertig* : *barmhärtig*; s. 228 *välkomna* : *somna*; s. 230 *ände* : *elände* (hos alla ständigt återkommande rim); 4 saml. s. 7 *tillräckligt* : *äckligt*; s. 25 *omöjlig* : *löjlig*, s. 120 *ledsagad* : *jagad*, s. 163 *tala* : *hugsvala*; Svenska Bilder s. 67 *oförgätlig* : *omälig*, *Rydberg*, I s. 20 *otaliga* (äfven s. 184) : *saliga*, s. 180—181 *talar* : *hugsvalar*; II s. 106 *klassintresset* : *trumfesset*; *Fröding*, Guitarr etc. s. 131 *skomakarn* : *jordomskakarn*; Nya Dikter s. 25 *otaliga* : *saliga*, s. 170 *bevaka* : *ransaka*; Stänk etc., s. 96 *allsmäktig* : *andäktig*, s. 165 *hugsvalan* : *Valan*; *Heidenstam*, Hans Al., II, s. 214 *somna* : *fullkomna*; III. s. 12 *saliga* : *otaliga*; *Levertin*, *Legender* etc., s. 23 *fullkomnat* : *somnat*, s. 95 *tala* : *hugsvala*; Nya Dikter s. 145 *domna* : *välkomna* (infinitiv).

Äfven i följande rimord är uttalet 040 det afsedda, ehuru det likvisst i dessa ord numera icke är brukligt: *Snoilsky* 3 saml. s. 251 *rillfarelse* : *varelse*; 4 saml. ss. 5, 12 *omgifvet* : *skrifvet*; Svenska Bilder s. 10 *ställa* : *umgälla*; *Rydberg* I s. 207 *förstörelsens* : *bönhörelsens*; II s. 107 *dyrkade* : *påyrkade*; *Fröding*, Stänk etc., s. 128 *ära* : *uppskära*, s. 138 *upprunnen* : *försvunnen*, s. 175 *byta* : *omflyta*; *Heidenstam*, Dikter, s. 37 *uppgången* : *gången*; *Levertin*, Nya Dikter s. 8 *insegel* : *degel*. Frågan gäller nu, huruvida dessa ord med bevarande af sitt regelbundna uttal 320 eller 3_2+0 kunna försvara sin rimställning, eller om för deras användbarhet med nödvändighet ett äldre uttal måste förutsättas.

¹⁾ De i dikten *Ett gammalt bergtroll*, Stänk och Flikar ss. 74—76 förekommande rimmen *storm snor* : *folk bor*, *klumpkloss* : (*oss*), (*trut*) : *sötsnut*, *julmat* : *guldfat* afse en för dikten egendomlig rytin.

och rimmen i och med detsamma måste anses mindre tillfredsställande. Vi ha i våra inledande anmärkningar framhållit, att rimstafvelsen måste vara en stark värstafvelse, en iktus. Frågan kan därför formuleras så: är en stafvelse med trycket 2 eller 2+ upptill hufvudstafvelse tjänlig att fungera som iktus i vär? För vår del äro vi böjda att besvara frågan nekande. Åtminstone kan man icke säga, att dylik 2 eller 2+ står «fullkongruent» ¹⁾ som stark. Ty, om det också är sant, att trycket 2 eller 2+ i och för sig är tillräckligt starkt att fungera som iktus, så måste i liknande ord med dessa ett dylikt framhåfvande af den svagare stafvelsen alltid ske på bekostnad af den bredvidstående starke. Om sålunda den relativt svagare stafvelsens (2 eller 2+) användande som iktus alltjämt drar med sig en inkongruens hos den starkare, så är det i själfva verket meningslöst att säga, att 2 eller 2+ upptill hufvudstafvelse kan förekomma fullkongruent. Och än mer, om man behåller i ögonmärke den lag, i hvilken inkongruensens utjämning har sin grund, den nämligen, att «den fullkongruenta starka förefaller oss starkare än den vidstående inkongruenta starka» ²⁾, så måste ju för örat faktiskt en omkastning af aksentfördelningen i dylika ord äga rum, för att de ej skola störa rytmen. På dessa grunder anse vi ofvan relaterade rim mindre goda.

En omkastning af annan art är afsedd i följande tvänne rimord, i hvilka likaledes, med förutsatt vanligt uttal, 2+ upptill hufvudstafvelse skulle utgöra rimstafvelse: *Rydberg* I s. 18 ^{3 0 2+} *safirängar* (i st. f. ^{0 3 2+ 0} *safirängar*) : *strängar*; *Levertin* *Legender* etc., s. 114 ^{1 0 2} *sparlakan* (i st. f. ^{3 2+ 0} *sparlakan*) : *förrann*. Intet af rimmen är synnerligen stötande; det förra förefaller äfven med bevarande af den vanliga aksenten antagligt.

Då vi öfvergå till att undersöka ur betoningens synpunkt felaktiga rim, komma vi in på en kategori, som i motsats till de hittills afhandlade, företer rimstafvelser, hvilka i den intima

¹⁾ Jmfr. dock Wulff, Om värstbildning, s. 49.

²⁾ Wulff, c. a. s. 62.

logiska *samhörighet* de bilda *med en följande värssrad* äro logiskt och därmed aksentueelt undanhållna.

Att en rimstafvelse, som omedelbart sammanhänger med det följande, har så att säga större möjligheter att varda felaktig, blir ju klart, då man betänker, att härvidlag svårligen någon af de förutnämnda faktorerna, rytmiskt hitryck eller aksentinfattning, kan värka förstärkande, enär ju hufvudstafvelsen, som skulle värka genom sin dragningskraft, tillhör nästa värssrad, och att vidare det omedelbara sammanhanget de bägge värssraderna emellan omöjliggör iakttagande af paus och därmed utestänger densammas inflytande på uttalsdrygheten.

För dylika rims korrekthet eller icke korrekthet blir således det tillfälliga logiska framhåfvandet eller undanhållandet den enda normen. Men — ännu en gång några förklaringar innan vi mästra — härmed är ock sagdt, att äfven sådana rimstafvelser, som stå i intimt sammanhang med följande värssrad, ur betonningens synpunkt kunna vara fullgoda, om de nämligen ingå i detta sammanhang såsom logiskt och därmed aksentueelt framhåfda.

På tal om pausen framhölls det, att den blott med nödvändighet inträder i katalektiska värssrader ¹⁾, i hvilkas mått den ju ingår. I *akatalektiska värser*, där ingen paus behöfver iakttagas, kunna därför *betonade rimord* utan anmärkning sammanhöra hur intimt som helst med följande värssrad.

Hos *Viktor Rydbery* förekomma sålunda, fullkomligt oklanderligt enligt enligt vår mening, till och med sammansatta ord fördelade på två värssrader.

Grottesången, sid 61, *På sin tron kung Frode sitter : i demantprydd purpurrock : ser med välbehag hur glitterströdda dansarinman spritter : som i rytmiskt rus vid citterknäppars klang och flöjters lock. Unge Hellener. s. 131, . . . jublande stiger : sången om milda : drufrornas lån : prisande tiger-tämjaren, hjälten . . . m. fl.*

Är däremot ett *betonadt rimord i katalektisk värss* så nära förbundet med följande värssrad, att pausen måste försummas,

¹⁾ Om *Alexandrinen* och den *gamla tiostufvingen*, som utan att innehålla stympade takter, likväl först genom pausen få sitt fulla mått utfyllt, gäller detsamma som om katalektiska värser.

så är värser felaktigt byggd i metriskt afseende, utan att man likväl kan klandra rimmet ur betoningens synpunkt. Det ligger utom området för vår uppsats att närmare undersöka, i hvilken utsträckning våra skalder gjort sig skyldiga till dylik enjambering. Vi anföra några exempel, äfvenledes ur *Rydberg*, på dylika ur rimordets betoningssynpunkt oklanderliga, men på grund af enjamberingen mindre korrekta värser: (vi beteckna enjamberingen med $\frown$) *Grottesången*, s. 66 *Här, du gode : konung Frode, : här i rund : summa har du räkning öfver : hvad din Grotte nu behöfver : under år och dag och stund*. Det rytmiska schemat är här trokaiskt; en vär, som slutar jambiskt, såsom : *här i rund*, är därför katalektisk och fordrar paus, tills den felande trokaiska takt-delen $\smile$ är utfylld; *rund summa* bildar emellertid ett samhörigt begrepp, hvadan alltså möjligheten af pausering är utesluten; däremot är i frasen *rund summa* stafvelsen *rund* logiskt och aksentuekt framhäfd och därför ur betoningens synpunkt ett oklanderligt rim. På samma sätt: *Grottesången* sid. 83, *Fogden ock är Grottes träl : Minns för honom valet gäller : statens högsta ära eller : nödgas draga dagen lång : likt hans offer, Grottes stång, : tills han dignar och ihjäl : trampas under hälarne : af de andre trälarne*, m. fl.

Då rimstafvelsens betoning endast regleras af den för tillfället härskande fraseologiska aksenten, hvilken ju naturligen växlar med olika satser eller fraser, så ligger det i sakens natur, att man svårligen här kan uppställa exakta kategorier af *felaktigt använda rim*. I några fall kan det blott sägas ungefär så här: i denna fras är *den* stafvelsen obetonad och kan därför ej uppbära rimmets roll. Emellertid företages här en klassificering, så långt materialet gifver vid handen, i det att sammanhörande fall hänföras under en gemensam rubrik. Att kategorierna därvid bli tämligen godtyckliga, är lika klart som oundvikligt. Likaså må det framhållas, att rubrikerna i de flesta fall ej hafva allmän-giltighet utan blott gälla de anförda fallen,

Preposition som rim, med »det styrda substantivet» i nästa värserad, är det vanligaste, men enligt vår mening mest oberättigade af alla brott mot rimmets betoning:

Snoilsky, 3 saml., sid. 152, *Nu tog mig lusten att se efter : Hvad för halt som fans uti : Förtjusningen för tretti år se'n : I diktning och litografi*; 4 saml. s. 11, . . . **gaf** : . . . *Hur rasande utbrott följes af : Omanlig och rådlös qridan.* **Rydberg**, 1 saml. s. 84 ¹⁾, . . . *ett fjerran saligt Eden, der jag åter slutes i : hennes famn, hrars namn nu klingar ljust i himmelsk harmoni*; s. 153 och *hvad allt du hörde var ett eko : blott ett doft och blytungt eko af : mullens fall på kistan i min graf.* 2 saml., s. 15 *vingtrött poesi* : gör nu dagsverk i : *verklighetsexakt fotografi*; s. 25 **Tonguld**, *smältande till ljufva : dikter, segnar ned emot : ängden där en turturdufva : lyss och ser till månens klot*; s. 28, *tunga tankars värld är i : hotfullt dyster monodi*; **Heidenstam**, *Hans Alienus*, I, s. 11 **bli** : *som skådespelarn hurtigt lindad i : sin röda kappa sjunker genom luckan*; s. 14, **vi** : *det blir till sist dock mera mening i : hans festförslag än man i början tycker*; s. 21, **son** : *Han var en tigerunge, röfvad från : sin moders dschungel, men med klor att strida*; s. 270 *hatt : och sätter den så snedt som möjligt öfver : den siste tiggare som än behöfver : en hatt att tigga sina sold i*; s. 283 **sot** : . . *som sträcker små nakna armar mot : louis'dorn, en spelmarks värde*; III, s. 131 **sängs** : *På vördshussalen, där sen gammalt längs : den kala väggen tornats svärd och pukor*, s. 135 och *sträckt i gräset linda armen rundt : sin hustrus lif och somna godt och sundt.* **Dikter**, s. 5, *Jag älskar ligga lat och fri : och hvarje tröttsam tanke i : en jättesnarkning dränka*; s. 9, *den njuta i våra smultron vi : den fick våra skogar förenad i : en liten purpurkula*; s. 10 **stå** : *där själfva den röda färgen på : de låga kojorna slocknar i grått*;

¹⁾ I dikten *Korpen*, hvarur detta exempel är hämtadt, förekomma ännu två fall af liknande art med det nämnda: sid. 76, *ack men djupt i hjertegrunden, ack, som alltid ljud deri : hennes namn som här förklungit — Leonor det klingar i : änglasferers harmoni* sid. 81—82 . . . *eftertänker : hvad i korpens ögon blänker, hvad det är för trolleri : i hans dystra Hadeskepnad, hvad det är för mening i : detta hesa rop : förbi.* De upptagas emellertid icke här ofvan, enär enligt vår mening deras ställning i strofen berättigar deras användning. Den sista värstraden utgör här ett särskildt markeradt led i strofen och framträder såsom något visst själfständigt gent emot de öfriga äfven med hänseende till innehållet. Man liksom betraktar detta led såsom något för sig i sammanhanget, gör ett uppehåll framför det, ungefär som vid ett tankstreck, och förlämnar dymedelst åt prepositionen den erforderliga uttalsdrygheten.

s. 15. *Mässingsskalmade brillor två* : blankar han försiktigt på : skjortans grofra linning; s. 16, *Då skakar Söndag barret från* : sitt skägg och klappar händer och lyss : till klampande klackars dån : s. 22, *Stod med nakna armen på* : brunnens kant af tegel, : hukad öfrer djupets blå : runda rattenspegel. *Levertin*, *Legender och Visor*, s. 9, *sist med man och mule grå* : som den sista dagen på : ålderdomens himmel,

Ett omvändt förhållande eger rum när ett sammansatt värb skiljes på två värbrader med värbet såsom rimord i den ena och partikeln antingen börjande eller stående inuti nästa värbrad. I dylika fraser är det nämligen partikeln, som framträder med den starkaste betoningen, medan värbet är undanhållet.

Snoilsky, 3 saml. s. 143 *Korset rödt han stinger* : in på hednisk skullra : . . . porten ödmjukt *springer* : upp till *Novgorod*; s. 189 *Tränne frön af lika krafter* : *Vinden tog* — det ena föll : ner i jord med näringskraft, *Medan skrefvan ett behöll*; *Svenska Bilder*, s. 5 *leker* : . . . handen rälljud *smeker* : fram ur silfversträng och cederträ; *Rydberg*, II s. 64 *Kungen sitter* : kvar och känner hugen rek : rid de egna barnens kvitter; *Fröding*, *Nya Dikter*, s. 108 *han vände sig om och såg* : tillbaka ibland för att se hur lång : var vägen som bakom låg, s. 174 så : och namnen *Himmel*, *Dämon*, *Ande stå* : som minnen af en olöst fråga kvar; *Stänk och Flikar*, s. 34, *Bäst att taga bördan på sig* : le åt åldern, som förtorkar : män till gubbar, *bäst att slå sig* : fram, så länge hoppet orkar, s. 166, *Fordom ett kärl af smaragd, som har flutit* : öfver i urtid af lifrets vin : nu kring sin dryck har det helt sig slutit . . . ;

Samma förhållande äger rum, när värbet som rim i den ena värbraden följes i den andra af ett predikativ eller adverbial, som utgör en nödvändig bestämning till detsamma och i frasen just är det logiskt och aksentuellt framhåfda begreppet.

Fröding, *Nya Dikter*, s. 77 *Då reknade kvinnan och trängde* : sig tätt intill mannen och lade : sin arm om hans skuldra och hängde : sig fast vid hans hals och sade, s. 175 . . . dröj och gif : dig helt åt oss i död som lif; *Stänk och Flikar*, s. 15 och all den sorgenatt som låg : så svart i ögonbrynen : jag såg och såg, men hur jag såg . . . , s. 36 för mynten jag fått jag i krogarne *super* : mig full så jag stuper. *Heidenstam*, *Hans Alienus*, I s. 12 *Allt som*

den sjunkna brasans dager blef mer röd på rummets vägg
dref, s. 290 För ögat glödde än de mynt, som **legat** på bordet
strödda i sin hemska prakt . . . **förteगत**; Dikter, s. 14 **så**: Hon
lär dem sin stora konst att **stå**: **belåten** och frisk och röd . . , s. 208
Tag **hjällran**, tag **selen**, tag **lyktan** som **står**: i **stallet** vid skrapan
på **sütet** . . . **slår**. **Lervetin**, Nya Dikter, s. 92 Ej blomsteroffrets
vän, nej **Kain är**: vår **stamfar** **bär**.

Nära till dessa fall sluta sig följande exempel, i hvilka ett
fraseologiskt värb som rim skilts från hufvudvärbet, som dock
i frasen är det betonade begreppet:

Fröding, Nya Dikter, s. 132 **prostarna titta**: förbluffade upp ¹⁾,
och **prostinnorna sitta**: och **stirra** och undra med öppna gap; Stänk
och Flikar, s. 14 **men annars inget är**: att **se** i ögonringen: så
hålles han af ingen **kär**: och älskar heller ingen; **Heidenstam**,
Dikter, s. 5 **Då höjer den svarte mannen som stått**: i tankar och
hvilat på steget **blått**.

I följande fall är det **samhöriga satsdelar**: subjekt och pre-
dikat ²⁾, predikat och objekt ²⁾, attribut och hufvudord ²⁾, som,
fast de utgöra aksentuela enheter, i hvilka respektive subjekt, pre-
dikat, attribut äro undanhållna, dock åtskilla på olika värstrader så,
att de obetonade fraserdelarna bilda rimorden i den ena värstraden, medan
de framhållna orden hörja nästa; subjekt och predikat: **Rydberg**, I
saml. s. 142, **Tomten smyger sig sist att se**: husbondfolket det kära, :
länge och väl han märkt att **de**: hålla hans ftit i ära; 2 saml.
s. 64, **trälbarnen**: tarfa icke äfven **de**: leka någon gång och **le**:
medan **de**: växa upp att drifva kvarnen?, predikat och objekt:
Rydberg, I saml. s. 215, **Febus' och Artemis' bågar slunga**: **viggas**,
och **dioskurerna ljunga**. **Heidenstam**, Hans **Alienus**, I s. 24 bland
fält där höstens svultna kråkor **höllö**: en **sammankomst** . . . **föllo**.
attribut och hufvudord: **Heidenstam**, Dikter s. 15, **Gistna ekan**.

¹⁾ Denna del af exemplet företer äfven en öfverklifning af det slag
som behandlats i närmast föregående rubriker.

²⁾ Märk väl, jag upprepar det, kategorierna gälla blott de anförda
exemplen. Är subjektet betonadt (respektive predikatet, attributet) så hindrar
naturligtvis ingenting, att det skiljes från predikatet (resp. objektet, hufvud
ordet).

flät och grå, : landar under skogen. : Snart står Fiskare-Jan bland små : tivedstöser vid logen.

I följande värser förekomma relativet *som* eller *konjunktion* som *rim*, *skilda från den af dem inledda satsen eller satsdelen*:

Rydberg, I, s. 23 hvar solglimt som : i kyrkan kom ; s. 143 om : intet likväl om gåtan, som : rör sig i tomtens sinne ; s. 159 och att leka med de saker som : han på leksaksbordet bäst tyckt om ; Fröding, Nya Dikter, s. 110 Det var det rullande nuet, som : försvann bakom närmsta krök : . . . om. Rydberg, I, s. 17 Det föreställer : kung David sjelf : vid Kidron eller : Jordanens elf, s. 130 Så irrar han. Dock vet man, att : af ödets nåd han får : . . . natt ; Heidenstam Hans Alienus, s. 11—12 rikt : Jag svindlar likt : en konung, när etc.

Ofta är emellertid innehållet i den inledda satsen af den art, att det medgifver inledningsordets betoning ; ja stundom framträder just dess starka motsättning till något föregående däri- genom, att inledningsordet afskiljes från satsen, starkt betonas och efterföljes af en patetisk paus. Så är förhållandet i de två härliga värseraderna af Rydbergs jubelkantat: *Se, i dagens kralm, framför oss drar en stod af skyar ; men : skyn är väfd af idealer, Herrens ande bor i den.*

Härmed hafva vi i hufvudsak uttömt, hvad vårt material gifvit oss anledning till att framhålla med afseende på rimordets betoning. I vårt sista exempel återgingo vi alltså till att förklara. Vi skola avsluta vår undersökning med ännu några förklaringar för att ytterligare visa, hur väl vi sentera, att det i fråga om den poetiska formen i denna punkt icke så mycket gäller att strängt teoretisera eller uppställa bestämda regler som fastnema att med ledning af vissa allmänna grundtankar granska ett föreliggande material. Vi ha då redan uppvisat, att åtskilligt, som vid första påseendet skulle kunna tyckas mindre godt, vid en närmare granskning af detaljerna framstått som oklanderligt. Kasta vi blicken tillbaka på det som sålunda blifvit öfrigt utan att kunna inrangeras bland det tillåtna, så skola vi finna, att våra författaresh skuldbörda i denna punkt är skäligen lätt. Exempelsamlingen af de såsom felaktiga bedömda rimmen gör icke anspråk på absolut fullständighet, då ju mångt och mycket härvidlag som annars ofta kan

bero på individuellt tycke. Hufvudprincipen för rimmets betoning är, såsom vi så ofta framhåft, den fraseologiska aksenten. Således ingen jämkning för meterns skull.

Men det är tydligt att äfven den fraseologiska aksenten är ett tänjbart begrepp. Det gäller i allmänhet att vara så liberal som möjligt till förmån för hvad diktaren faktiskt afsett. I sista hand kommer allt an på uppläsaren. I en skicklig uppläsares föredrag kan åtskilligt förklädas, som knappast skulle bestå inför den stränge granskaren. Den mest liberala normen för rimmets betoning blir därför i yttersta hand den: Riktigt är allt, som ej stöter vid en uppläsning utan märkbara jämkningar på det faktiska materialet. På tal om uppläsbarheten kan det vara på sin plats att påpeka, huru ett svagare rim lättare låter sig försvaras, om det sluter sig till ett redan markeradt, än om det själf utgör första markeringen. I förra fallet — om det svagare står sist — igenkännes nämligen ljudligheten med ett föregående; i senare fallet väcker det starka rimmet ingen erinring, enär det första på grund af sin svaghet icke uppmärksammades. Det säger sig själf, att ett ljudrikt rim behöfver en jämförelsevis mindre betoning för att kunna göra sig gällande.

Innan vi sluta, erinra vi därom, att öfverklifningen, försummandet af pausen i värseradens slut, ofta är ett konstmedel, som i visst slags poesi kan användas med mycken effekt; t. ex. i lidelsefull skildring, där stilen genom värsernas öfverstörtande fart liksom vill hålla jämna steg med innehållet. Men om öfver hufvud rimmet härvid skall vara något annat än en prydnad blott för ögat, så måste man tillse, att fordran på betoning så långt får ut sin rätt, att rimmet i uppläsarens föredrag framträder, utan att denne skall nödgas underkasta de naturliga akcentförhållandena märkbara jämkningar.

II.

Rimmets eftervokaliska del.

I enlighet med den sid. 131 gjorda uppdelningen komma vi att inom denna afdelning behandla sådana rimord, som förete

något anmärkningsvärdt inom det ljudkomplex, som följer den betonade vokalen.

Vi ha redan i inledningen framhållit rimmet såsom en blott och bart ljudlig effekt. Det faller då af sig själf med hänsyn till närvarande ortografiska förhållanden, att vi vid pröfningen af rimmens korrekthet icke ha någon säker norm i skriften. I de flesta fall gör oss detta förhållande ingen svårighet. Att sålunda *karl* : *far*, *världen* : *färden* äro goda rim, fastän i respektive *karl*, *världen* ett ljudtecker (l) ingår, hvilket icke återfinnes i de motsvarande rimorden, därom är nog hvar man öfverens, enär ifrågavarande tecken af alla kännes som något blott ortografiskt. Vidare torde hvar och en erkänna som naturliga rim *tryggt* : *ryckt* trots den ortografiska olikhet de förete, enär här den klingande konsonantens (g) öfvergång till klanglös (k) i uttalet så stadgat sig, att den kännes såsom något alldeles naturligt, hvaröfver ingen frapperas.

Något annorlunda gestaltar sig saken, då det gäller ord, hvilkas faktiska uttal ej så starkt afviker från den traditionella ortografien, att striden mellan tecken och ljud af en hvar är uppmärksammas, och där alltså den ortografiska bilden står liksom hämmande gent emot det naturliga uttalet. Sålunda torde mången vid tillfrågan, huru ordet *brådska* läses, svara med att mycket noggrannt artikulera hvart och ett af detta ords ljudtecken, medan i själfva verket högst få i obehagade ögonblick skulle säga något annat än *bråska*. Samma personer, som uttalade *brådska*, skulle också till en början underkänna ett sådant rim som *åska* : *brådska*. Heidenstam, Dikter, s. 28. Här gäller det emellertid att ihågkomma grundregeln: Ortografien betyder intet, den hörbara ljudmassan är ensamt afgörande. Nu är det sant, att i fall sådana som detta det spontana uttalet är ett nytt, som ännu håller på att arbeta sig fram, till en tid vid sidan af ett äldre, hvilket blott så småningom distanseras. Hvilket är då det riktiga uttalet i och för poetisk användning? Det kan ofta vara en smaksak. Först och främst gäller det att tillse, huruvida ett åsyftadt uttal är tillräckligt allmängiltigt för att kunna kallas berättigadt i någon som helst framställningsart, och vidare må man aldrig förglömma, att hvarje stilart kräver icke blott sitt särskilda ordval, sina

särskilda vändningar utan ock i de flesta fall sitt särskilda uttal. Så långt icke stilartens fordringar kränkas, anse vi det emellertid som en stor förtjänst hos diktaren, om han väljer sina rimord med hänsyn till det moderna af flertalet som aktuellt kända uttalet. För oss är därför ofvan citerade rim fullgodt och många andra af liknande slag, som här nedan skola anföras.

Det hittills sagda gäller mer eller mindre om uttalet af de ord i hvilka *d* står mellan *n* och *s* eller mellan *tränne n*¹⁾. I det lediga umgängesspråket är *d* i flertalet dylika ord numera icke hörbart, medan det högtidligare föredraget bevarar det äfven i uttalet. Såsom oklanderliga godkänna vi därför följande rim hos våra diktare:

Snoilsky, 4 saml. s. 13, *elghudshandskar : danskar*; Svenska Bilder, s. 11, *tyranns : lands*; s. 39, *grannskap : landskap*, s. 47, *svenska utomländska*, s. 92, *glans : till hands*; s. 111, *till hands : hans*, s. 124, *blandning : sanning*; *Fröding*, Guitarr och Dragharmonika, s. 78, *landskap : grannskap*; Stänk och Flikar, ss. 122—133, *dansens : landsens*; *Levertin*, Nya Dikter, s. 44, *tänds : känns*.

Det aktuella uttalet ligger också till grund för följande rimord, i hvilka *d* åtföljdt af *s* (ändelse och härledning) och föregånget af ursprungl. lång vokal, efter densammas förkortning öfvergått till *t*²⁾.

Snoilsky, 3 saml., sid. 161, 4 saml., s. 108, *lots : gods*; 3 saml. 201, 4 saml. 159, *till reds : krets*; *Heidenstam*, Hans Alienus, I: 33, *krets : till fred*s; *Levertin*, Legender och Visor, s. 127 *föröds : till döds*.

I detta sammanhang skola vi behandla ytterligare några fall, som, ehuru ej fullt analoga med de hittills anförda, dock i likhet med dem illustrera närstående ljuds invärkan på hvarandra.

Med stöd af den ljudlag, som säger: «Om två medljud af samma slag sammanträffa, utsäges medljudet blott en gång»³⁾, torde följande rim vara oklanderliga med hänsyn till *d*-ljuden. *Rydberg*: 1 saml. sid. 3, *bjöd det : ödet*, s. 21 *stod der : moder*. Ej håller, synes det oss, göra respektive *det*, *der* svårighet, då ju

¹⁾ Jmfr. *Lyttkens o. Wulff*, Svenska Språkets ljudlära, sid. 222 o. följ.

²⁾ Jmfr. *Lyttkens o. Wulff*, ibid., s. 216.

³⁾ *Lyttk.-Wulff*, ibid. s. 133.

dylika undanhållna ord samtidigt med aksenten förlora sin längd vid satsens naturliga framförande.

Af närstående slag är rimmet *skäm ut dig : kutig, Fröding, Guitarr o. Dragh. s. 39*. Här sammansmälter det «klingande» *d* med det klanglösa *t* till ett ljud, hvilket i sin första hälft är klanglöst i sin andra klingande. Den nyans i uttalet, som sålunda skiljer *ut dig* från *kutig*, är icke större än att rimmet kan anses som fullgodt, utom det att den vulgära stilarten här ensamt för sig skulle rättfärdiga ett mera vårdslöst rim.

De rim, som hittills berörts, ha haft det gemensamt, att i och för deras användning ett mera ledigt och aktuellt uttal förutsatts än det något högtidligen, som deras ortografiska beteckning ger vid handen. Af närstående art äro följande rimord, i hvilka en tillåten synkopering (mest utstötandet af den bestämda slutartikelns vokal) åstadkommit en mera ledig form vid sidan af den i strängt vårdad framsägning brukliga: *Snoilsky, Svenska Bilder, s. 30: knä't : Majestät; s. 50 ban : sta'n; s. 71 tas : ras, s. 78, hit : Turkiet* (i skriften bibehållet *e*); *s. 123, dit kompani't; Fröding, Guitarr o. Dragh. s. 69, det : knä't; Nya Dikter, s. 22, regn : sägn m. fl.*

Slutligen må äfven anföras följande rim, som likaledes i formen afvika från regeln, men just i sin förändrade form synnerligen väl passa till den för tillfället använda stilarten: *Fröding: Guitarr o. Dragharmonika, s. 125, Damasco : ena flasko : s. 133, i syna : «nä kyna», s. 148 tokot : krokot m. fl. hos Fröding.*

Vi gå nu öfver till att skärskåda de rim, som enligt vår mening här måste stämplas såsom mer eller mindre felaktiga.

Delvis med ledning af redan anställda betraktelser kunna vi uppställa följande kategorier af felaktiga rim :

I. *Fullständig ljudöfverensstämmelse* föreligger eller är åsyftad af skalden: De felaktiga rimmen kunna i detta fall antingen vara a) sådana, hvilkas förutsatta, med ortografien stridiga uttal är allt för vulgärt i stilarten, eller b) sådana, hvilkas förutsatta med ortografien öfverensstämmande uttal ej är aktuellt («rim för ögat»), eller slutligen c) sådana, hvilka i sin föreliggande form strida mot det gängse bruket, och där sålunda en ändring «för rimmens skull» företagits.

Exemplen äro just ej talrika:

a) *Snoilsky*, 3 saml., s. 244 *inre* : *mindre* (uttalet *minre* förutsatt); Svenska Bilder, s. 7. *al* : *Carl*¹⁾ (*Cal*): *Levertin*, Nya Dikter, s. 7, *träd* (*trä*) : *knä*.

b) Blott tvänne exempel på denna kategori ha vi noterat: *Snoilsky*, Svenska Bilder, s. 89, *karlakarl* : *Carl*¹⁾; *Rydberg*, Dikter 1, s. 18: *maner* : *atelier* (*r* är stumt vid vanligt uttal af detta ord).

c) *Snoilsky*, 3 saml., s. 137, *elfver* (i st. f. elfvar) : *hvälfver*; s. 201 *bloden* (i st. f. blodet) : *floden*; *Fröding*, Nya Dikter, s. 76. *bloden* : *floden*, s. 109. *skett* : *mett* (i st. f. metat); s. 112, *La Mancha* : *tanku* (i st. f. tanke); *Heidenstam*, Dikter, s. 201. *vintermåna* (i st. f. -måne) : *gråna*; *Levertin*, Legender o. Visor, s. 115, *dyna* : *bryna* (i st. f. brynen).

Dessa sista fall skulle kunna inrangeras under hvad man plägar kalla «*licentia poetica*», men dess bättre godkänner knappast vare sig modärn poetik eller modärn smak, detta något åldrade begrepp.

II. *Ljudöfverensstämmelsen är ofullständig* antingen så, a) att i bägge rimorden befintliga, enstaka ljud märkbart divergera eller så, b) att det ena innehåller flera ljud än det andra.

a) *Snoilsky*, 3 saml., s. 127, *vetskap* : *redskap*; nyansen är icke särdeles påfullande och rimfelet följaktligen obetydligt. Mera stötande äro följande: *Fröding*: Guitarr o. Drag. s. 134 *kalfvar* : *allvar*; samma rim hos *Heidenstam*, Dikter, s. 185; Hans Al. I, s. 291 *skatter* : *mattor*; *Levertin*, Legender etc. s. 7, *dräng* : *fem*; Nya Dikter, ss. 137—138 *blandning* : *vandring*.

b) De tre rim, som här kunna komma i fråga, ha mycket som försvarar dem. Först och främst är i alla tre det öfver-skjutande ljudet af den art, att det ej gör märkbar effekt, dessutom är det första ej slutrim, och det sista uppbär oklanderligt sin ställning i den vulgära, humoristiska stilarten: *Rydberg*, I, s. 83, *leviatan* : *satan* : *mänskohatarn*; II. s. 45, *är Han* : *äran*; *Fröding*, Stänk och Flikar, s. 87, *kan han* : *annan*.

¹⁾ *Snoilsky* är just ej så noggrann med sina *Carla*-rim; serien *al* : *Carl* : *karl* : *far* skulle leda till rimparet *al* : *far*.

Så sluta vi äfven denna afdelning med att afpruta på det rigorösa teoretiserandet. En blick på det behandlade materialet visar snart, att endast ett försvinnande rimord inför fordringarna på rimmets eftervokaliska del stannat på debetsidan. Undersökningen på denna punkt har alltså lämnat det bästa tänkbara resultat: ett konstaterande af våra diktares goda rimkonst.

III.

Assonansen.

Vokalen är stafvelsens kärna, den främste bäraren af dess klang och aksent, eller med andra ord, det ljud, som företrädesvis bestämmer stafvelsens effekt. Det var denna liknande effekt af stafvelser med samma vokal, som ledde till användande af det slags rim, som kallas *assonans*. Det moderna rimmet är ingenting annat än en senare utveckling af assonansen, i det fordran på ljudlikhet sträckts utöfver vokalerna äfven till den ljudmassa, som i de resp. rimorden följer på de assonerande vokalerna. Äfven i det moderna rimmet är således assonansens renhet det första, som kommer i betraktande vid afgörandet af ett rimpars ljudliga giltighet, liksom ock ett negligerande af densamma innebär det svåraste af alla rimfel.

Äfven på detta område kan det ofta nog vara vanskligt att afgöra, när rimfel föreligger eller icke, ehuru svårigheten här är af annan art än inom närmast föregående afdelning. Gällde det där ett efter innehållets art växlande, än ledigt, än mera värdadt uttal, så är det här icke så mycket fråga om stilarten som om utbredningen af ett visst uttal, jämfördt med ett annat. Det gäller att i tveksamma fall, när flera uttal föreligga, fastslå, hvilketdera är gångbart inom ett tillräckligt stort område för att tillmätas allmängiltighet. Med ett ord vi tangera här den vanskliga gränsen emellan riksspråk och dialekt. Hvad menas med riksspråk? Hvar talas det? Det är de vanliga frågor med hvilka man ofta söker förbrylla dem, som med rätta häfda talet om riksspråk. Det kanske bästa svaret är gifvet för omkring 600 år sedan af *Dante*, då han talar om «il volgar illustre», som, värdigt att brukas af lärde och skalder, «skymtar här och hvar,

men icke finnes fullständigt någonstädes¹⁾. Dantes «volgar illustre» kalla vi *riksspråk*. Det är lättare att gifva det negativa bestämningar än positiva, då det gäller att med några allmänna fraser klargöra detta begrepp. Riksspråket är sålunda icke inskränkt till någon viss plats. På intet ställe i vårt land kan man med befogenhet och rätt säga: här är den rätta härden för svenskt språk. I många fall är t. ex. hufvudstadens mål lika aflägsset från riksspråket som själfva «Trelleborgstyskan». Därutinnan intaga *alla inskränkta områden samma maktställning*, oberoende af väderstrecken norr och söder, att allt, som blott tillhör det ena eller andra området, är lika felaktigt. Trelleborgaren lika väl som stockholmarens talar rikssvenska först då, när han från sitt språk bortarbetat allt, som blott tillhör hans individuela område, alltså först, när han talar det språk, som af flertalet bildade öfver hela vårt land talas och erkännes som riktigt.

Med ledning af dessa resonnemang uppställa vi följande norm, enligt hvilken vi här skola pröfva rimmens giltighet: Riktigt är blott det rim, som hvilar på ett af flertalet bildade svenskar användt och godkänt uttal. Felaktigt är hvarje rim, som antingen är bygd på en för alla uppenbart felaktig assonans, eller förutsätter ett blott inom ett inskränkt område brukligt, d. v. s. dialektiskt uttal.

Härvidlag gäller det naturligtvis icke att behandla alla fall summariskt och öfverallt fastslå som det enda riktiga uttal det, som för sin användning visar upp ett öfverskjutande antal individer. Äfven här kunna vi följa vår förut brukade metod att förklara, innan vi mästra. Först erinra vi då, att vårt språk äger många *ord med växlande uttal*, af hvilka hvart och ett på grund af sin utbredning kan anses fullgodt och användbart.

Några dylika förekomma också i vårt material, merendels bundna med rimord af olikfärgade vokaler.

Sådana ord äro: *det* med uttalet *de:t*²⁾ eller *dä:t*; imperf. af *gråta* med uttalet *grä:t* eller *gre:t*; *prägel* med uttalet *prä:gel*.

¹⁾ Se *Vising*, Dante, Göteborg 1896, s. 104.

²⁾ Beteckningen är hämtad ur *Lytthens o. Wulffs lexikaliska teckensystem*, Metodiska ljudöfningar § 54, Svensk uttalsordbok s. 26, *Wulff*, Om värsbildning s. XII.

eller *pre'gäl'*; *äga* med uttalet *ä'ga'* (i våra täxter det vanligaste) eller *e'ga'*; *längese'n* med uttalet — *se'n* eller — *sän'*; *förstås* med uttalet — *stä's* eller *stos*: (hvardagligt); *herradöme* med uttalet — *du'ma* eller *döm'a*: *öken* med uttalet *ök:än* eller *u'kän*; *snön* med uttalet *snø:n* eller *snön'*, det senare är det riktigare liksom uttalet *fön*: af *sjön*, ehuru väl detta ord öfverallt¹⁾ är bundet i rim med ord med *o*-vokal. Anmärkningsvärdt är också, att *hade* ingenstädes förekommer med uttalet *had'a'*, som dock numera torde vara vanligare än det här öfverallt använda *hvd'a'*.

Då vi nu gå att undersöka, hvad våra författare brutit i detta stycke, skola vi i enlighet med den nyss gifna normen först behandla *de fall*, där en uppenbart felaktig assonans föreligger, där således felet icke så mycket beror på ett af författarna använt mindre godt uttal som mer på en tillfällig vårdslöshet.

- v : a* *Fröding*, Guitarr etc., s. 15 *brø*²⁾: *hahahø*: flickorna; stilarten ursäktar det mindre noggranna rimmet liksom ock följande af samma slag i Nya Dikter, s. 42 *Jø*: gos-sarna: *hø*³⁾; *Levertin*, Legendes etc., s. 84 *urter*: marter.
- a : ä* Denna något öfverraskande förbindelse möter hos *Rydberg*, I, s. 183, *arf*: yrkesvärf.
- e : o* *Snoilsky*, Svenska Bilder, s. 106 *kanskø* (rytmiskt bitryck på *ø*, s. sid. 136): *te*.
- å : o*⁴⁾ *Snoilsky*, 4 saml., s. 147 *sån* (son): John.
- ω : ä* *Fröding*, Stänk etc., s. 92 *örd*: hård (hord).
- œ : ω* *Heidenstam*, Hans Alienus, II, s. 24 *danserskør*: pärlemør: kør.

¹⁾ Rydberg, II, s. 13 binder väl *sjön*: *ön*, men fortsätter omedelbart med *skön*, assonansen alltså: *o*.

²⁾ Den fonetiska beteckningen användes här blott för vokalen i fråga.

³⁾ Rimmet *Jonte*: *Brunte*, *Fröding*, Guitarr o. Dragharmonika, är oklanderligt i den halft bygdemålsartade dikten. Naturligtvis upptages här ej till behandling rimmen i de dikter, som ha uppenbar bygdemålskaraktär.

⁴⁾ Rimmen i *Snoilsky*, Svenska Bilder, s. 130 *ifrån*: *Esaiasson*; *Fröding*, Nya Dikter, s. 62 *Andersson*: *från* äro antagliga ur stilartens synpunkt, det förra i högtidligt, värdigt föredrag, det senare i en tillgjord predikareton; *Stänk* och *Flikar*, s. 120 *blommom*: *kommom* tillhör den arkaistiska ton, som af stycket kräffes.

y'n : yn' *Snoilsky*, Svenska Bilder, s. 118 *försy'nt : påbegyn't*.

u : y *Levertin*, Legender etc., s. 53 *äfventyr : natur*.

En särskild uppmärksamhet förtjäna *främmande ord*, (appellativ eller egennamn), hvilka af våra författare i några fall rönt en mindre noggrann behandling. Att såsom rimord använda främlingsord, därför ligger naturligtvis intet hinder i vägen, om man blott ser till, att först och främst sådana, som under ett gifvet uttal vunnit burskap, ej såsom rim användas med ett annat uttal, samt att vidare sådana, som blott tillfälligtvis brukas, och för hvilka alltså intet gifvet svenskt uttal föreligger, blott bindas med ord, hvilkas vokalljud åtminstone tillnärmelsevis sammanfalla med de främmande ordens ¹⁾.

Mer eller mindre felaktiga äro därför följande fall, i hvilka

a) främmande ord sins emellan äro bundna i rim, ehuru deras häfdvunna uttal ej sammanfalla: *Snoilsky*, Svenska Bilder, s. 24 *Spanien : Oranien* ;

b) tillfälligtvis brukade främmande ord äro bundna med svenska, hvilkas uttal mer än tillåtligt divergera: *Snoilsky*, 3 saml. s. 76 *sjuka : duca* ; ss. 183, 186 *Cavour : ur, hur : Cavour : Fröding*, Guitarr etc., s. 162 *Heldenmuth : ut ; Heidenstam*, Hans Alienus, I, s. 268 *liquoristan : nystan* ;

c) främmande egennamn, som under ett gifvet uttal äro kända, användas såsom rim med ett annat uttal än det häfdvunna: *Snoilsky* ²⁾, Svenska Bilder, s. 121 *är : Lucifer (ä) : Heidenstam*, Dikter, s. 125 *hes : Diogenes* (det brukliga uttalet är *-näs*) ; s. 175 *Termopylæ (ä) : de : Levertin*, Legender etc., s. 106 *hus : Lazarus* ; de anförda fallen ha således det gemensamt, att rimstafvelsen blott har sekundär betoning och därmed sammanhängande förkortning af vokalen, hvilken likväl här bundits med en närliggande lång ; mindre lyckadt är ock rimmet *Zeus : gräfs, Rydberg*, I. 191.

¹⁾ Åtskilliga bland främlingsorden uppträda emellertid med växlande uttal, hvadan också ett efter lägligheten växlande rimbruk af dem är berättigadt ; så torde förhållandet vara med de flesta ord på *-ol, -ou, -or* m. fl. ; mindre godt är rimmet *sol : idol, Levertin*, Legender s. 102.

²⁾ *Holofzin*, rimmar i Svenska Bilder, s. 74 med *in* ; s. 86 med *hvin* ; *Fröding* rimmar i Nya Dikter s. 7 samma ord med *in* ; oss förefalla bägge rimsätten lika goda.

Om det hittills visat sig under vår undersöknings gång, att granskningen af de till behandling upptagna författarna på få punkter när, gifvit ett i det stora hela likartadt resultat, och om detta resultat i de flesta delar varit tillfredsställande, så blir förhållandet ett helt annat nu, då vi enligt vår angifna metod skola undersöka sådana rimfel, som bero på hvad vi kallat dialektiskt uttal.

Helt olika fördela sig dessa fel på våra författare, en omständighet, som redan i och för sig betänkligt talar mot det berättigade eller allmängiltiga i denna rim-metod.

På ett undantag när, *Heidenstam*, Dikter, 38, 126, förtjust : dust : ljust, bestå alla dessa fel uti en sammanblandning af *ä : e* i långa som korta stafvelser, således det slags rimfel, som benämnes «Stockholmsrim», naturligtvis af den grund, att de hafva sin rot i Stockholmsuttalet, hvilket identifierar långa *ä* och *e* i ett och samma mellan dem bägge liggande ljud *ê*, medan det korta *e* undanträngts öfverallt till förmån för *ä* ¹⁾.

Vi anföra här af naturliga skäl exemplen i ordning efter de olika författarna:

Snoilsky tillåter sig på två undantag när intet annat rim af detta slag än det numer nästan fastslagna *dem : hem* (11 ggr). Emellertid synes det oss, som äfven detta rim borde undvikas med de öfriga. Det faller ur ljudlig synpunkt under samma dom. Rimmen i 3 saml. s. 118, Sv. Bilder s. 44 *befästas : frestas*, *fresta : nästa* samt Sv. Bilder 128 *veld : eld* (med bibehållen äldre stafning, och kanske däraf föranledt uttal) äro för öfrigt de enda hithörande.

Rydberg har egentligen intet «Stockholmsrim», såvidt man ej vill räkna till sådana II, s. 37 *vädja : kedja*. Emellertid torde skillnaden i vokalklang mellan de bägge orden vara skäligen ringa, ty just i *kedja* uppträder tämligen allmänt det nyss omtalade mellanljudet mellan *ä* och *e*, *ê* ²⁾.

Fröding undviker också omsorgsfullt stötestenen. Nya Dikter ss. 73, 77 *Era : sträfva : gräfva* är felaktigt, däremot hör rimmet

¹⁾ Jämför Lyttkens o. Wulff, Ljudlära, s. 58.

²⁾ Lyttkens o. Wulff, Sv. Uttalsordbok, se d. o.

hem : dem i Stänk och flikar s. 40 till den talandes dialekt och är sålunda på det stället snarare en förtjänst än ett fel.

Hos *Heidenstam* och *Levertin* behöfva vi ej söka länge utan att finna.

Det kunde vara tillräckligt att citera några strofer ur de bägge författarna för att gifva en föreställning om, hur långt man anser sig kunna gå i försyndelse mot fastställd lag och ordning, när man för öfrigt med snillets rätt bär kungakronan. Vi anför emellertid för statistikens skull samtliga hithörande fall.

Heidenstam :

e : ä (långa) *Hans Alienus*, I, 8 *ed : träd*, 11 *säd : ned*, 12 *dref : väf*, 12—13 *läten : erigheten*, 15 *trä : se : knä*, 16 *redet : trädet*, *ned : träd*, 18, 31, 279 *steg : väg*, 20 *stegen : vägen : tegen*, 28, 286 *sken : hän*; 30 *heder : bräder*, 34 *knä : ABC*, *läsa : hesa*, 35 *lustbarheten : säten*, 268—269 *väf : blef*, 271—272 *profeter : potäter*, 272 *öfverlefvän : sträfvän*, *rede : kläde*, 273 *stegen : förlägen*, *sken : knän*, 288 *vred : träd*. II, 7 *vägen : stegen*, 8, 13, 26—27, (*säg*) : *steg : väg*. 12 *ren : knän*, 27 *läder : smeder : bräder*, 30 *leder : städer*, *städerna : breder*, 224 *förkräfvär : lefver*, 225 *väf : blef*; III, 8 *väg : förteg*, 9 *lefvende : bäfvande*, *spel : själ*, 12—13 *ledes : allestädes*, 15 *säg : steg*, 16 *hän : ben*, 132 *sken : hän*, 136 *hed : träd*, 137 *se : knä*, 140 *fiskarnät : hemlighet*, *ledet : trädet*.

Dikter. 8 *knä : se*, 9, 201 *knän : sken*, 18 *säf : klef*, 22, 87, 102 *fred(en) : träd(en)*, 24 *ledet : trädet*, *het : fjät*, 25 *återsken : hän*, 31 *väfva : lefva*, 35 *späd : led*, 36, 138 *lefde : gräfde*, 38, 72, 145, 148, 187 *väg(=) : steg(=)*, 44 *erigheter : mäter*, 45 *häfver lefver*, 47 *släde : mede*, 53 *träd : ned*, 58 *förlägen : stegen*, 60 *själ : spel*, 61 *väf : klef*, *smeder : läder*, 63 *knät : hemlighet*, 65 *vägen : egen*, 72 *sed : träd*, 79 *heta : äta*, 85 *trän : sken*, 87 *reden : träden*, 88, 110 *träta : veta*, 88 *freden : kläden*, 92 *ena : knäna*, 94 *menighet : knät*, 104 *cedrar : fjädrar*, 116, 130, 135 *blef : väf*, 125 *täta : veta*, 129 *säten : tapeten*, 133 *kläder : leder*, 142 *tapet : trät*, 148 *veta : mäta*, 149 *hän : gren*, 178 *dräp : rep*, 182 *grepur : släpar*, 188 *gläder : eder*. 200 *hädan : redan*, *sätens : erighetens*, 201 *lefnad : väfnad*, 206 *kläder : eder* 207 *knät : erighet*, 208 *släden : meden*, 211 *leder : städer*, 218 *ve : knä*.

e : ä (korta): *Hans Alienus*, I, 1) *skündas : endas*, 15 *mähända : enda*, 16 *rätta : etta : sätta*, 16—17 *sträcka : vrecka*, 17—18

rätt : *sett* : *sätt*, 24, 278—279 *dem* : *hem*, 26 *sett* : *duett* : *fett*, 27 *däld* : *eld*, 34 *lätt* : *sett*, 269 *stämma* : *hemma*, II, 10 *veck* : *räcken*, 20 *däck* : *reck*, III, 9 *dem* : *hem*, 13 *tätt* : *srett*, 16 *stämma* : *hemma*, 131 *hem* : *fem*.

Dikter, 13 *däld* : *eld*, 25, 118, 211 *fälld* : *eld*, 30, 58, 179, 197—198 *hemma* : *stämma*, 32, 42 *vända* : *enda*, 41 *häcken* : *veck*, 42 *streck* : *skräck*, 50, 144 *knäpp(en)* : *skepp(en)*, 56 *hetta* : *berätta*, 59 *ätt* : *bredt*, 70 *mätt* : *srett*, 71, 177, 196 *dem* : *hem*, 83, 85 *Mästare* : *frestare*, 84 *ätt* : *vett*, 99, 143, 208 *säck(en)* : *veck(en)*, 105 *sett* : *beträdd*, 117 *bädd* : *redd*, 132 *ledde* : *trädde*, *skrämma* : *hemma*, 179 *eld* : *väld*, 186 *fläck* : *veck*, 187 *tätt* : *bredt*, 191 *tända* : *enda*, 211 *rätt* : *vett*, 215 *klädd* : *sedd*.

e (kort) : *ä* (långt) : *Dikter*, s. 137 *ses* : *gräs* (sic!).

Levertin,

e : *ä* (långa) *Legender och visor*, 3, 32 *lefnad* : *väfnad*, 8, 111, *steg(en)* : *väg(en)*, 17 *fläta* : *heta*, 41—42 *bena* : *knäna*, 59—60 *kläda* : *leda*, 65, 96, 101 *tegar* : *vägar*, 78 *trefvan* : *bäfvan*, 87 *leder* : *fläder*, 89, 128 *själ* : *del*, 91 *heden* : *träden*, 95 *träda* : *leda*, 96 *allestädes* : *ledes*, 104 *skepnad* : *beräpnad*, 107 *förläna* : *Helena*, 108 *klär* : *mer*, 113 *nät* : *ret*, *räknar* : *bleknar*, 115 *hän* : *sten*, *träd* : *fred*, 131 *ve* : *trä*, 143 *smekning* : *räkning* :

Nya dikter, 7, 118, 126, 127, 130 *väg(en)* : *steg(en)*, 8 *bäfvan* : *trefvan*, 16 *hän* : *sken*, 27 *smekning* : *räkning*, 34 *selen* : *kapitäl*, 36 *trädens* : *skedens*, 92 *ked* : *träd* (antagligt), 123 *hälen* : *selen*, 131 *bedja* : *städja*, 142 *kräfver* : *lefver*, 148 *spel* : *själ*, 154 *lefva* : *räfva*, 161 *vädja* : *bedja*, 163 *själ* : *del*.

e : *ä* (korta) *Legender och visor*, 2, *strecken* : *häcken*, 10, 13 *täck(a)* : *veck(a)*, 21 *häck* : *veck*, 24 *lätt* : *bedt*, 28 *skräck* : *veck*, 46, 98 *klädd(e)* : *ledd(e)*, 61 *sett* : *klädd*, 76 *gäcken* : *tecken*, 77 *dem* : *lem*, *reck* : *träck*, 84 *rätt* : *sett*, 85, 119 *bädd* : *(be)redd*, 97 *srett* : *tätt*, *streck* : *skräck*, 98 *bedt* : *Nazareth*, 105 *beledd* : *brädd*, 115 *bäddadt* : *sneddadt*, 141 *nätter* : *etter*, *eld* : *ställd*, 148 *trädde* : *redde* ;

Nya dikter, 5 *hem* : *rekviem*, 13—14 *kläppen* : *skeppen*, 27 *dem* : *hem*, 118 *knekten* : *väkten*, 127, 148 *etter* : *nätter*, 155 *veckor* : *sträckor*.

Om exemplens öfvervältigande mängd ännu tillåte det minsta tvifvel om, att det här gäller ett försök att spränga en ny

rimväg genom en förment formalisms stängsel, så lämna oss nedanstående ord af en bland banbrytarna rent besked om tendensen. Vi tillåta oss här in extenso ur *Heidenstams* i öfrigt genialt träffsäkra uppsats *Om svenskarnas nationallynne* återgifva den passus ss. 24—25, där frågan om den poetiska formen beröres.

«Fransk smak och en förfinad kultur ha ingifvit svenskarne en böjelse för formalism, som egentligen står i strid med deras rörliga inbillning. Vi träffa här ånyo en af de många motsägelserna. De flesta svenskar uppfatta icke konstverket som blott och bart ett medium utan som ett prydnadsting, hvars värde ligger i den formela korrektheten. Särskildt har rimflätningen blifvit alltför tvungen, ehuru svenskan därvidlag har mer att lära af befryndade språk än af aflägsnare och mer rimrika. Skrifven af svensk hand skulle Per Gynt anses vårdslös och formelt misslyckad, och endast därför att boken författats af en norrman kallas de många nyckfulla rimmen «urkraftiga». Allra minst ha vi någon grund att klaga på «Stockholmsrim», så länge vi med nöje läsa bygdemål. Det finns intet riksspråk för inbillning och känsla, och «Stockholmsrim» ha sedan gammalt skrifvits af Stockholmarne. Det finns ej ens något skäl hvarför vi icke skulle återupptaga det vokala fornrimmet och än i dag med fiskaren vid Tynnelsö rimma «Lerbak» och «bispens fat». Det tyska språkets yppersta diktverk äro sida efter sida så öfversållade med Frankfurterrim och oäkta rim, att just dessa gifva den egendomliga prägeln åt stilen. Är det icke svenskarne nog att de rimma jämbördigt med Goethe? Formel styrka det är pregnans! Dessa halft skämtande ord äro mer än en polemisk snärt för dagen. Det må till och med ifrågasättas, om ett sparsammare bruk af rimmet ej skulle vara mer öfverensstämmande med modersmålets karaktär. Vårt brokiga lynne skulle dock förneka sig själf, om det ej också länge sedan gifvit oss många både orim. made och underligt spunna dikter, hvilka säga oss, att lämna svenskarne formalismens farvatten, så besitta också de en tillräckligt «urkraftig» arm att styra efter ännu oupptecknade stjärnor.»

Hur bör nu granskaren och den odlade smaken ställa sig inför dessa fakta. Bör man ödmjukt böja sitt hufvud och iakttaga en vördnadsfull tystnad, när geniet talar? Bör man inför ett bruk, som redan talar med siffrors tyngd, helt enkelt inskränka sig till att konstatera det och sedan låta udda vara jämnt? Nej, mena vi. Frågan om den poetiska formens behandling är en språklig fråga i sista hand. Och språket är ett område, där den enskilde ej stiftar lag, vore han än så mäktig. Språkgeniet, det är sant, anvisar nya vägar, men intet varder lag, förr än den

myndighet yttrat sig, som ensam fäller dom, den bildade allmänhet, hvars totalomdöme kallas «publikens smak». Endast det bruk, som med den odlade smakens medgifvande slagit sig fast, har rättighet att i verklig mening kallas språkbruk. Den som vill söka framtvinga det nya på en annan väg, behandlas med rätta som inkräktare, och det är just bland den allmänhet, hvars lagstiftande rätt han kränker, som han kan vänta att finna sina motståndare. Också ha vid flera tillfällen ropet mot Stockholmsrimmen höjts. Vi ha särskild anledning att blanda vår röst med hopens. Naturligtvis är ingen naiv nog att taga det hela för blott och bart en maktfråga. Icke opponerar sig allmänheten därför, att man företagit sig det eller det, förrän den nickat sitt afgörande bifull. Nej, men vi uppresa oss mot ett mod, som på oss värkar fränstötande, som enligt vår mening öfverträder gränserna för det sunda och naturliga, som, med ett ord, måttar ett hugg mot vår nationela uppfattning af den poetiska formens betydelse. Och kanhända ser också en och annan i dessa «Stockholmsrim» ett utslag af, hvad skall jag säga, hufvudstadsyfverborenhet och nonchalance för «landsortens» tycken och meningar.

Det kan således vara berättigadt att se litet närmre på, hvad den snillrike skalden förebragt till Stockholmsrimmens försvar.

Till att börja med häfdar broschyrförfattaren den uppfattningen att vår böjelse för formalism, som nu särskildt rörande den poetiska formen tagit sig uttryck i en alltför tvungen rimflätning, är att söka i franskt inflytande; att svenskan emellertid i sina närmaste grannars befreundade språk, med deras af den relativt knappa rimtillgången betingade större rimfriheter, framför allt bör söka sina mönster. Vi tillåta oss först betvifla, huruvida vår utpräglade känsla för rimmetts renhet har något att skaffa med fransk smaks inflytande. Aldrig ha fordringarna på ett korrekt rim, såväl som öfver hufvud känslan för det naturliga och motvilja mot allt slags förkonstling i den poetiska formen varit mera utpräglade än den dag i dag är. Utan all fråga är vår smak i den vägen betydligt finkänsligare nu än den tid, som framför andra räknas som den franska smakens period. Men

lika bestämdt måste vi fasthålla, att vår fordran på ett rims korrekthet icke på minsta sätt har något med förtining eller öfverkultur att skaffa. I den definition som sid. 130 gafs på svensk rim, innehålles icke ens en enda bestämmelse, som icke, så att säga, redan ligger i rimmets idé. För svenskt rim vore till och med ännu en bestämmelse tänkbar, som i och för sig knappast skulle kunna tillbakavisas som något oerhördt. Den likhet i ljudeffekt tvänne ord emellan, hvilken kallas rim, blir i svenskan tydligtvis först då fullständig, när de rimmande orden tillhöra samma aksentform. Läs t. ex. början af Dödens Engel; hvilken svensk, som annars har förmåga att uppfatta växling i ton och tryck, märker icke att orden *födens*, *röster*, *gäster* (två-trycksaksent) framföras både med hänsyn till tryck och melodi på ett väsentligen annat sätt än deras respektive rimord *dödens*, *öster*, *räster* (entrycksaksent)? Men med hänsyn till den betänkliga inskränkning i rimmöjligheten, som en bestämmelse om rimmade ords aksentuela öfverensstämmelse skulle medföra, och då vidare en för öfrigt genomförd ljudlig likhet alstrar tillräcklig effekt, vore det både obilligt och onödigt att uppställa en dylik fordran. Sådant bruket nu en gång är, sådant har det blifvit med allhärskaren smakens medgifvande, och alla våra skalder äro i den punkten eniga. Således, icke en gång den specialbestämmelse, som med vårt språks aksentuela egenart mycket väl kunde vara förknippad, ingår i den allmänna svenska smakens fordran på ett godt rim. Med hvilken rätt kommer man då och påbördar oss en från Frankrike hämtad formalism på detta område? Vi behöfva icke upptaga tid och utrymme med en jämförelse mellan franskans lagar i det fallet och våra. Där vore talet om formalism på sin plats, eller bättre om förkonstling. Men skall man förebrå oss vår sunda smak för det naturliga såsom en oberättigad formalism med hänvisan till våra grannfolks mer eller mindre berättigade vårdslöshet? Det faller ingalunda af sig själf, att den svenska smaken, den svenska, nationelt egendomliga känsligheten för formens renhet, finner sig tillfredsställd, om svenska skalder ej rimma bättre än sådana utländska potentater som Goethe och Ibsen. Det är fullkomligt oberättigadt att göra dylika jämförelser. Hvert folk har nu sitt

kynne, vi ha vårt, som i den charmanta lilla broschyrens författare fått en snillrik tolk. För vår del vilja vi här särskildt betona, hvad han ett stycke efter ofvan anförda ställe säger: «Du hinner knappast tillräkna svenskarne ett fel, innan du märker att det är en dygd.» Och för visso är just denna förmenta formalism en dygd. Ty medgifvas måste i själfva verket, att de icke ligger mycket logik i talet om *friheter* i *bunden* stil. Den egendomliga form för tankars, känslors och stämningars framförande, som man kallar den bundna stilen, bär detta namn af det enkla skäl, att den utgör en sammanfattning af bestämmingar, hvilka i skilda afseenden lägga band på det vanliga, naturliga uttryckssättet. Den bundna stilen är med andra ord en konstform. Den tillhör ingen af naturen, den måste förvärfvas. Är det nu något annat än sundt och praktiskt förstånd, att man ej vill se banden brytas, där banden just göra detta till detta? Först när konsten blifvit en stelnad konstform, eller en förkonstling, t. ex. den franska rimflätningen, kan det vara tal om ett brytande af fjättrarna, en utveckling till en ädlare och friare form. Men där bandet icke är starkare, än att ett lossande på det är ett slitande af det, där är emancipation icke utveckling, utan negation. Därför ha vi ingalunda i den vägen något att lära af våra granuar till lands eller vatten.

Låt oss nu se på broschyrförfattarens paralell emellan «Stockholmsrimmen» och bygdemål samt hans påstående, att det ej finns något riksspråk för känsla och inbillning. Att nämna «Stockholmsrim» och bygdemål vid sidan af hvarandra, är så till vida riktigt som bägge sortera under hvad vi här ofvan i motsats till riksspråk kallat dialekt. Men att man ej skulle kunna känna sig manad att klaga öfver Stockholmsrim, så länge man med nöje läser bygdemål, är utan tvifvel ett stort misstag, som helt enkelt beror därpå, att två alldeles skilda områden här sammanblandats. Bygdemåls poesien är utan tvifvel både berättigad och njutbar i sitt slag. Alldeles gifvet är just bygdens mål det mest naturliga och det mest målande uttryckssättet för skildringar af bygdens lif, dess tankar och stämningar. Men utom det området skulle väl en hvar finna bygdemålet föga på sin plats. Dikter af universel art, tankediger eller sublim stämnings-

poesi, hvem skulle finna den lämpliga på något annat språk än det, som utgör alla bildades gemensamma uttrycksform, det, som vi kalla riksspråk? Således, menar man att «Stockholmsrimmen» äro berättigade i samma mån som bygdemålspoesian, så relegerar man egentligen en betydande mängd af vår senaste tids skönaste alster af inbillning och fantasi till bygdemålsdiktnings nivå. Men vårt ena, allmänna svenska språk vill ej betagas sina bästa smycken. Vi djärfvas alla med stolthet räkna Stockholmsdiktarernas verk som vår gemensamma egendom, och förmena blott, att de förgripit sig på den universela diktnings universela form. då de uppblandat den med sådant, som hör hemma på det individuella området. I dikter, skrifna uteslutande för Stockholmare, med ett innehåll af exklusift Stockholmsk karaktär, där Stockholmskt språk ock fordras till det helas stämning, i sådana dikter — om de nu finnas — äro naturligen Stockholmsrimmen berättigade. Men finns det öfver hufvud ett svenskt riksspråk, är omvårdnaden om dess enhetliga form i tal och skrift en bjudande plikt för vårt svenska folk, förvisso är det just också denna form, som skall vara bärare af hvad svenske män djupast känt och djärfvast och skönast tänkt. Svenskt riksspråk är just den enda värdiga uttrycksformen för svenske skalders «känsla och inbillning».

Ett klent försvar är det påståendet, att «Stockholmsrim sedan gammalt skrifvits af Stockholmarne». Af de här granskade författarna finns åtminstone en Stockholmare, som icke i nämnvärd grad begagnat sig af detta rimsätt, och i alla händelser har aldrig själfsvåldet — sit venia verbo — drifvits till sådan ytterlighet som från angifna håll i vår tids diktning.

Är då ingen utvidgning af rimmets område möjlig? Kräfves icke här som öfverallt en utveckling? Vi tangerä härmed den senare delen af det anförda stället. I och för sig måste naturligen rimmöjligheten, såsom beroende af ljudlikheten emellan ord eller stafvelser, på hvarje punkt af ett språks utveckling vara begränsad. Rimutvecklingen kan blott försiggå i sammanhang med språkets utveckling. Utvidgning i öfrigt kan ej ske på annat sätt, än att förefintliga resurser användas i hela sin utsträckning. Det sista årtiondets diktning har gifvit öfverraskande

prof på, hvilka tillgångar i den vägen verkligen stå vårt språk till buds. Med så makalösa rimmare som Fröding och Rydberg för ögonen kan man icke klaga på svenskans karga rimtillgångar. Och likväl måste det medgifvas, att, om vi ickså torde vara rikare än de flesta på mängden af olika rimklanger, vårt förråd af, så att säga, rimmande ordsystem dock är betydligt inskränktare än många andra språks. Därför träffar utan tvivel Heidenstam det rätta, när han antyder, att ett återupptagande af det gamla vokalrimmet, assonansen, just med hänsyn till vårt språks egenart kunde vara på sin plats. Säkerligen stämmer också ett verkligt godt vokalrim, som t. ex. *stor : bord, du : hug*, vida bättre med omdömesgill svensk smak, än dessa motbjudande «Stockholmsrim», som just försynda sig mot assonansen.

Likaledes tro vi med broschyrförfattaren, att ett sparsammare bruk af rimmet ingalunda skulle gå emot vårt språks eller vår poetiks karaktär. Rimmet spelar alls icke den roll i vår eller öfver hufvud germansk metrik, att dess tillvaro nödvändig göres för att göra värsen till värs. Våra värsers stadgade rytmiska gång är i och för sig en alldeles tillräcklig nota *caracteristica* för den poetiska formen. Rimmet kommer till som en vacker prydnad och har som sådan sin estetiska betydelse, gör den poetiska formen fylligare och mera effektiv. Men hållre bort med en prydnad, som kan undvaras, än ett påtagande af smycken, som misspryda!

Ännu några slutord. Har ej en uppsats af just den föreliggandes art i sin mån gifvit Heidenstam rätt i hans påstående, att «de flesta svenskar icke uppfatta konstverket som blott och bart ett medium utan som ett prydnadsting, hvars värde ligger i den formela korrektheten?» Nej, vi våga tro och bekänna oss vara så uppriktiga beundrare som någon af vår svenska skalkonst, icke minst i de uttryck den funnit i Heidenstams och Levertins geniala diktning. Men lika visst som formens ädelhet

och renhet är ett af de medel, som den poetiska konsten använder för att framkalla estetisk effekt, lika visst hör en undersökning af formgifningen i alla dess delar med till bedömandet af ett konstvärks poetiska värde.

Herman Söderbergh.

Innehållsförteckning.

Axel Kock, Etymologisk undersökning av några svenska ord	1.
Johannes Paulson, In Lucretium aduersaria	17.
Axel Ahlberg, Adnotationes in accentum Plautinum	31.
Emil Rodhe, Transitivity in modern English	45.
Theodor Hjelmqvist, Petter, Per och Pelle	61.
M. P:n Nilsson, De republica Atheniensium a Clisthene constituta . .	61.
E. Sommarin, Anteckningar vid läsning af Kormaks saga	97.
Sven Berg, Bidrag till frågan om det attributiva adjektivets plats i modern franska	105.
Claes Lindskog, De usu pronominum personalium, quae subiecti uice funguntur, apud elegiacos poetas latinos observationes	123.
Herman Söderbergh, Rimstudier på basis af rimmetts användning hos moderna svenska skaldar	129.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07673 7322

BOUND

DEC 10 1952

**UNIV. OF MICH.
LIBRARY**

